

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI

**KÜRESELLEŞMENİN ORTA DOĞU ÜZERİNDEKİ SOSYO-
EKONOMİK ETKİLERİ; SURİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

AHMET HAMDİ ÇAKMAK

İstanbul, 2017

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ ANABİLİM DALI

**KÜRESELLEŞMENİN ORTA DOĞU ÜZERİNDEKİ SOSYO-
EKONOMİK ETKİLERİ; SURİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

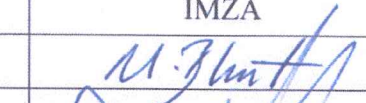
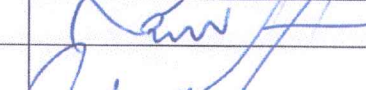
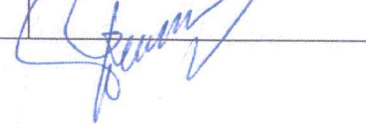
AHMET HAMDİ ÇAKMAK
Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Murat BOZKURT

İstanbul, 2017

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506210011 no'lu Ahmet Hamdi ÇAKMAK'ın hazırladığı "Küreselleşmenin Ortadoğu Üzerindeki Sosyo-Ekonomik Etkileri; Suriye Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI M.Ü.Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 23/11/2017 tarihinde saat ..... da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin ..... ~~Kabulüne~~ ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd.Doç.Dr.İ.Murat BOZKURT	olumlu	
Doç.Dr.Muzaffer KOÇ	olumlu	
Yrd.Doç.Dr.Murat BAYAT	olumlu	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 23.11.2017 tarih ve 2017/22-20 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Ahmet Hamdi ÇAKMAK
Anabilim Dalı	: Orta Doğu Ekonomi Politikası
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç Dr. İbrahim Murat BOZKURT
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Ekim 2017
Anahtar Kelimeler	: Küreselleşme, Orta doğu’da küreselleşme, Suriye’de küreselleşme

ÖZET

KÜRESELLEŞMENİN ORTA DOĞU ÜZERİNDEKİ SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ; SURIYE ÖRNEĞİ

Her geçen gün daha sık bir biçimde kullanılmaya başlanan küreselleşme kavramı, bu duruma paralel olarak daha fazla araştırmacı tarafından incelenir hale gelmiştir. Böylelikle küreselleşme sürecine karşı bir tavır içinde olan araştırmacıların yanında süreci destekleyen araştırmacıların varlığı da söz konusudur. Küreselleşme ile ilgili yapılan araştırmalar göstermektedir ki küreselleşme süreci desteklense de karşı koyulsa da, etkileri ile yüzleşmek kaçınılmazdır. Bu durum dünya üzerinde yaşanan teknolojik gelişmelerin süreklilik ifade etmesi sonrasında ortaya çıkmış bir sonuç olarak görünmektedir.

Bu çalışmanın amacı, küreselleşmenin Ortadoğu ve Suriye üzerindeki sosyo-ekonomik etkilerini belirlemektir. Literatür taraması şeklinde yapılan çalışmada Ortadoğu ülkelerinde otoriter yönetimlerin mevcudiyeti ve teknolojik gelişmelerin yayılma seyrinin batı ülkelerine nazaran daha yavaş olmasının, küreselleşme sürecinin Ortadoğu’da batı ülkelerine göre daha geç görülmesine sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Küreselleşme süreci sonrası ortaya çıkan en önemli olaylardan biri olan Arap Baharının Ortadoğu ve Suriye üzerinde önemli düzeyde etkileri olmuştur. Özellikle

Suriye açısından birçok olumsuz etkileri de beraberinde getiren Arap Baharı, halkın demokrasi yönündeki isteklerine Őiddet ile direnen mevcut rejimin politikaları sebebi ile yerini iç savaşa bırakmıştır. Suriye'nin Arap Baharı sonrası içinde bulunduğu durumun insanlık dramına doğru gittiği çalışmada elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır. Yapılan bu çalışma ile birlikte Ortadoğu ve Suriye'de küreselleşmenin etkileri incelenmiŐ ve sonuç olarak çok boyutlu bir kavrama işaret eden küreselleşme sürecinin Suriye'de sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan olumlu ve olumsuz çeşitli etkilerinin mevcut olduğu, ülkenin küreselleşme sürecinin etkisi ile sancılı bir değişim ve dönüşüm sürecine girdiği sonucuna ulaşılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Ahmet Hamdi ÇAKMAK
Department : The Economy Politics of the Middle East
Advisor : Ass. Prof. Dr. İbrahim Murat BOZKURT
Degree Awarded and Date : Master – Oct 2017
Keywords : Globalization, Globalization in Syria,
Globalization in Middle East

ABSTRACT

SOCIO-ECONOMIC EFFECTS OF GLOBALIZATION ON MIDDLE EAST; EXAMPLE OF SYRIA

The use of the term of globalization has increased day by day just as researches on it. The researchers have been divided into parts of supporters and opposers about globalization. The researches shows that both of the supporters and opposers accept that the effects of globalization are inevitable. This situation is emerged from continuity of technological development.

The goal of this study is identifying the socioeconomical effects of globalization on a Middle East Country, Syria. The authoritarianism in the Middle East countries and gradual improvement in technology cause latency of globalization in Middle East countries in respect to Western Countries.

The Arab Spring is one of the effects of globalization and it has been effected to the life in Syria and Middle East. Especially Syria felt Arab Spring more than the other Middle East Countries and the country had civil war. The result of the study shows that the civil war in Syria is a kind of humanitarian plight. And the study has shown that Syria regressed because of these social problems.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ANALİZİ

1.1. Küreselleşme Kavramı.....	3
1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı	3
1.1.2. Küreselleşmeni Tarihi Gelişimi	6
1.1.3. Küreselleşmeyi Tetikleyen Nedenler	9
1.1.3.1. Ekonomik Nedenler	9
1.1.3.2. Kültürel Nedenler	11
1.1.3.3. Teknolojik Nedenler	12
1.1.4. Küreselleşmenin Boyutları	14
1.1.4.1. Sosyal Boyutu	15
1.1.4.2. Kültürel Boyutu	16
1.1.4.3. Siyasal Boyutu	18
1.1.4.4. Ekonomik Boyutu	21

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA ORTA DOĞU

2.1. Ortadoğu'ya Genel Bakış.....	24
2.1.1. Ortadoğu ve Ortadoğu Ülkeleri	24
2.1.2. Ortadoğu'nun Önemi	25
2.1.2.1. Coğrafi Önemi	26
2.1.2.2. Tarihi Önemi.....	28
2.1.2.3. Siyasal Önemi	30
2.1.2.4. Ekonomik Önemi.....	31
2.1.3.Ortadoğu Ülkelerinde Siyasal Yapı	33
2.1.4. Ortadoğu Ülkelerinde Ekonomik Yapı	34
2.1.5. Ortadoğu Ülkelerinde Sosyal Yapı	37
2.2. Ortadoğu Bölgesinin Temel Problemleri.....	39
2.2.1.Ekonomik Problemler	39
2.2.2. Sosyo-Kültürel Problemler	41
2.2.3. Siyasal Problemler	42
2.3. Küreselleşme Sürecinde Dünya Siyasetinde Ortadoğu	43
2.3.1. Rusya ve Ortadoğu.....	44
2.3.2. ABD ve Ortadoğu	46
2.3.3. AB ve Ortadoğu	47
2.3.4. Türkiye ve Ortadoğu	49
2.3.5. İran ve Ortadoğu	51
2.4. Küreselleşme Ve Ortadoğu	52
2.4.1. Ortadoğu'da Küreselleşmeyi Tetikleyen Nedenler.....	52
2.4.1.1. Ekonomik Nedenler	52
2.4.1.2. Kültürel Nedenler	53

2.4.1.3. Medya (Kitle İletişim Araçları)	55
2.4.1.4. İleri Teknoloji ve Sosyal Medya (Kitle Etkileşim Araçları).....	56
2.4.2. Küreselleşmenin Ortadoğu Üzerindeki Etkileri.....	57
2.4.2.1. Sosyal Etkileri.....	57
2.4.2.2. Siyasal Etkileri	58
2.4.2.3. Ekonomik Etkileri.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE’DE KÜRESELLEŞME VE SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

3.1. Suriye’ye Genel Bakış	61
3.1.1. Genel Özellikler	61
3.1.2. Tarihi Süreç İçerisinde Suriye	62
3.1.3. Osmanlı-Türkiye-Suriye İlişkileri Çerçevesi.....	63
3.1.4. Suriye’nin Sosyal Yapısı	65
3.1.5. Suriye’nin Siyasal Yapısı.....	65
3.1.6 Suriye’nin Ekonomik Yapısı	67
3.2. Suriye Ve Küreselleşme.....	68
3.2.1. Suriye’de Küreselleşmeyi Tetikleyen Unsurlar	68
3.2.1.1. Ekonomik Nedenler	68
3.2.1.2. Kültürel Nedenler	70
3.2.1.3. Medya (Kitle İletişim Araçları)	72
3.2.1.4. İleri Teknoloji ve Sosyal Medya (Kitle Etkileşim Araçları).....	73
3.2.2. Küreselleşmenin Suriye Üzerindeki Etkileri	75
3.2.2.1. Sosyal Etkileri.....	75
3.2.2.2. Siyasal Etkileri	77
3.2.2.3. Ekonomik Etkileri.....	80

3.2.3.Arap Baharı ve Suriye'ye Etkisi	83
4. SONUÇ	86
KAYNAKÇA.....	90

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Waters’ın Siyasal Küreselleşmenin İdeal – Tip Durumu ve Günümüzdeki Durumu	21
Tablo 2. 2016 Sonu Dünya İspatlanmış Petrol Rezervlerinin Bölgesel Dağılımı (milyar varil)	27
Tablo 3. 2000’li Yıllarda Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Milyar Dolar) ve Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Dolar).....	36

GİRİŞ

İkinci dünya savaşı sonrasında dünyanın değişim içerisinde olduğu bir gerçektir. Bu değişim ve dönüşüm hali teknolojik gelişmeler etrafında şekillenmektedir. Özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşanan gelişmeler ile birlikte teknoloji, küreselleşmenin tetikleyicisi halini almıştır. Küreselleşmenin dünya üzerindeki etkilerini artırması sonrasında uluslararası sınırlar etkinliğini yitirmiş, ve yeni bir sistem ortaya çıkmaya başlamıştır.

Küreselleşmenin etkilerinin Ortadoğu ve Suriye’de nasıl sonuçlar doğurduğunun araştırılacağı bu çalışmada, öncelikle küreselleşmenin dünya üzerinde ne gibi etkiler meydana getirdiği ele alınacaktır. Çalışma literatür taraması şeklinde ilerleyecektir. Buna göre çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramının analizi yapılacaktır. Küreselleşmenin tanımı, gelişimi, etkileri ve boyutlarının inceleneceği bu bölümde elde edilecek bilgilerin Ortadoğu ve Suriye’de küreselleşme konusunda kıyaslama yapılmasına fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde küreselleşme bağlamında Ortadoğu konusu hakkında bilgi verilmesi planlanmaktadır. Buna göre öncelikle Ortadoğu’nun sahip olduğu özellikler ve bölge ülkeleri hakkında araştırma yapılacaktır. Ortadoğu’nun temel problemlerinin belirlenmesinin ardından küreselleşme süreci içerisinde bölgenin sahip olduğu konum incelenecektir. Yine ikinci bölüm içerisinde dünya siyasetinde Ortadoğu’nun yerinin anlaşılması adına Rusya, ABD, Türkiye, İran ve AB ülkelerinin bölge hakkındaki stratejilerine değinilecektir. Küreselleşmenin Ortadoğu’daki ortaya çıkmasını sağlayan faktörlerin ve etkilerinin belirlenmesi ile birlikte Suriye incelemesine geçilecektir.

Suriye ve küreselleşmenin ülkeye etkilerinin araştırılacağı üçüncü bölümde Suriye’nin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısına dair araştırma yapılacaktır. Suriye’de küreselleşmeyi tetikleyen faktörler hakkında bilgi verilmesi ile birlikte küreselleşmenin Suriye üzerindeki etkileri hakkında inceleme yapılması planlanmaktadır. Buna göre yapılacak olan incelemede sosyal, siyasal ve ekonomik etkiler şeklinde sınıflandırılarak değerlendirme yapılacaktır.

Küreselleşmenin Ortadoğu ve Suriye için doğurduğu sonuçlardan olan Arap Baharının Suriye'ye olan etkilerinin ortaya konması ile birlikte çalışmanın sonlandırılması hedeflenmektedir. Buna göre Arap Baharının Suriye için neleri beraberinde getirdiği, ortaya çıkan etkilerin diğer Ortadoğu ülkeleri ile benzerlik gösterip göstermediği gibi konular hakkında bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Yapılacak olan bu çalışma ile birlikte küreselleşmenin Suriye'yi nasıl etkilediği hakkında fikir sahibi olunacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ANALİZİ

1.1. Küreselleşme Kavramı

İçinde bulunulan dönemde hemen hemen her alanda etkisinden söz edilmesi mümkün olan küreselleşme kavramı sosyal, siyasal ve akademik çevrelerde en çok kullanılan terimlerden birisi olarak dikkat çekmektedir. Küreselleşme kavramı birçok olay arasında neden-sonuç ilişkisi kurmakta faydalanılan bir kavram olup birçok gelişme ile de ilişkilendirilen bir kavram niteliği taşımaktadır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan teknolojik, ekonomik ve siyasal gelişmelerin ortaya çıkarmış olduğu hızlı değişim ve gelişim küreselleşmenin etkilerini artırarak insan hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline getirmiştir denebilir. Bu denli önemli bir kavram olan küreselleşme ile ilgili çalışmanın birinci bölümünde; küreselleşmenin tanımı, küreselleşmenin tarihi gelişimi, küreselleşmeyi tetikleyen nedenler, küreselleşmenin boyutları gibi konular üzerinde durulması ve bu konular ile ilgili bilgi verilmesi planlanmaktadır.

1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme kavramı, sosyal hayat içerisinde her geçen gün daha fazla telaffuz edilen bir kavram olarak dikkat çekmekte olup insan hayatını direkt olarak etkileyen bir yapıya sahiptir. Küreselleşme ile ilgili ilk olarak değinilmesi gereken husus geniş kapsamlı bir kavramı ifade ettiği ve küreselleşme kapsamında birçok sürecin yer aldığıdır. Küreselleşme hem yerel hem de küresel konjonktürde ilerleyen bir süreç olarak, durağan değil aksine değişken ve dinamik yapısı ile sosyal etkilemeye devam eden bir kavram olarak incelenmelidir. Buradan hareketle küreselleşme kavramı; dünya üzerindeki gelişmelerin ve değişimlerin sürüklemekte olduğu ekonomik, sosyal, siyasi

ve kültürel alanların tamamında var olan değişiklikleri açıklayan bir kavram olarak tanımlanabilir.¹

Ekonomik, siyasal ve akademik çevrelerde 1990 sonrası dönemin moda terimi olan “küreselleşme” ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde birçok farklı tanımın var olduğu ve bu tanımlar içerisinde farklı süreçlere vurgu yapıldığı söylenebilir. Bu durumun temel nedenleri arasında küreselleşmenin birçok boyutunun var olmasının yanı sıra araştırmacıların küreselleşmeye karşı yaklaşımlarının farklı olmasının da etkisinden söz edilebilir.²

Siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel yönleri bulunan çok yönlü ve boyutlu bir kavram olan kimi kaynaklarda globalleşme olarak da ifade edilen küreselleşme kavramı özellikle 20. yüzyıl itibari ile yaşanan teknoloji başta olmak üzere diğer gelişmeler ile birlikte ivme kazanan bir kavram halini almaya başlamıştır. Bu noktada küreselleşmenin etkisini göstermekte olduğu alanların giderek artıyor olması nedeniyle sürekli olarak kendisini yenileyen bir kavram olduğunun söylenmesi de yanlış olmayacaktır.³ Küreselleşmenin bu niteliğe sahip olmasının altında yatan temel nedenlerin başında küreselleşmeden söz edilirken birçok farklı oyuncunun farklı rollerinin bulunduğu bir sürecin söz konusu olmasının geldiği söylenebilir.

Küreselleşmeye karşı olan yaklaşımların farklılıklar gösterdiği, küreselleşmeye olumlu yaklaşan araştırmacıların yanı sıra olumsuz yaklaşan araştırmacıların da var olduğuna değinilmiştir. Bu şekilde bir ortamın var olması; küreselleşmenin tanımının, etkilerinin, boyutlarının kapsamında farklı yorumların ve değerlendirmelerin ortaya çıkmasını da beraberinde getirmektedir. Bu noktada küreselleşme kavramının çevresi belirlenirken nasıl bir yaklaşımın ve bakış açısının olduğunun belirleyici bir rol üstlendiği söylenebilir. Diğer bir ifade ile “küreselleşmenin sınırlarını belirleyen husus küreselleşmeye yaklaşımın nasıl olduğu ile ilgilidir” şeklinde bir yorumda bulunulması yanlış olmayacaktır.⁴

---

¹ Adnan Aslan, Küreselleşmenin Neresindeyiz? , İnsan Yayınları, İstanbul, 2012, s: 16.

² Kudret Bülbül, Zor ve Rıza Küreselleşmeler Arasında Türkiye, Küre Yayınları, İstanbul, 2009, s:29

³ Fırat Bayar, Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Sayı: 32, 2008, s: 25-26.

⁴ Erol Mutlu, Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005, s: 271.

Küreselleşmenin tanımı kapsamında değinilmesi gereken hususlardan bir tanesi de küreselleşmenin açıklanmasına dair birçok çevrenin çalışmalar yürüttüğüdür ve bu çevrelerin başında da ekonomik ve akademik çevreler gelmektedir. Bu çevreler tarafından yapılan araştırmalarda küreselleşmenin tanımı yapılırken küreselleşmeyi ortaya çıkaran sebeplere de vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir.⁵

İçinde bulunulan dönem içerisinde politik, ekonomik, kültürel, sosyal, toplumsal, teknolojik ve daha birçok konu ile ilgili değerlendirme yapılırken veya bilgi sunulurken küreselleşme ifadesine sıkça başvuruluyor olması oldukça dikkat çekicidir. Buradan hareketle küreselleşme; “*artan bilgi, teknoloji, gelişen ve yaygınlaşan demokrasi gibi beşeri değerler ile birlikte ulusal sınırlamaların azalarak, gittikçe yaygınlaşan bir evrensel pazar ve yaşam alanının ortaya çıkma süreci şeklinde tanımlanabilmektedir*”.⁶ Yapılan bu tanım için küreselleşmenin ortaya çıkışının doğal bir süreç olarak ele alındığı ve belli güçler tarafından yönetilen bir kavramdan uzak bir nitelik taşıdığı şeklinde bir değerlendirmenin söz konusu olduğu söylenebilir.

Küreselleşme ile ilgili tanımlara bakıldığında, çok çeşitli bakış açılarına sahip araştırmacılar tarafından yapılan çok sayıda farklı tanımın bulunduğunu belirtmiştik, bu tanımları incelediğimizde “küresel karşılıklı ve karmaşık bağımlılık”, “karşılıklı etkileşim” gibi çok yönlü bir süreci ve değişimi işaret eden tanımların ağırlıklı olduğunu söyleyebiliriz.⁷ Küreselleşme ile ilgili aktardığımız tüm bu bilgiler ve tanımlar ışığında küreselleşmenin sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan son derece önemli ve etkilerinin direkt ve çok yönlü olarak bireyler, yönetimler ve devletler üzerinde hissedildiği bir kavram olduğu değerlendirilmesi yapılabilir. Bununla birlikte küreselleşmeye karşı var olan farklı yaklaşımlar nedeniyle küreselleşme kavramının üzerinde anlaşılan net bir tanıma ulaşmanın mümkün olmadığı gerçeği de unutulmamalıdır. Küreselleşme kavramı özellikle teknolojik açıdan köklü değişimlerin ve gelişmelerin yaşanmış olduğu yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ivme kazanan bir kavram olmasına rağmen oldukça uzun bir süreden beri sosyal hayatın içerisinde mevcuttur denilebilir. Gerçek manada etkilerin görülmeye başladığı dönem olan yirminci yüzyılın ikinci yarısı itibari

---

⁵ Duygu Dumanlı Kürkçü, Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar, Türkçe Online Tasarım, Sanat ve İletişim Dergisi (TOJDAC), Cilt: 3, Sayı: 2, Nisan 2013, s: 2.

⁶ Ali Acılar ve Diğerleri, Küreselleşme ve Türkiye’ye Etkileri, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2010, s: 3.

⁷ Bülbül, s:28.

ile bambaşka bir boyuta ulaşan küreselleşme kavramının tarih içerisinde yaşamış olduğu değişim bir sonraki bölümde incelenecektir.

1.1.2. Küreselleşmeni Tarihi Gelişimi

Küreselleşme kavramının tarihi gelişiminde değinilmesi gereken ilk husus bir önceki bölümün sonunda da belirtildiği üzere küreselleşmenin ilk olarak ne zaman ortaya çıktığına yönelik farklı görüşlerin var olduğudur. Bu kapsamda küreselleşmenin insanın var olduğu andan itibaren var olan bir kavram olduğunu savunanlar olduğu gibi, son dönemler içerisinde ortaya çıkan bir kavram olduğunu savunanlar da vardır. Bu farklılığın ortaya çıkışındaki nedenler arasında küreselleşmenin farklı tanımlarının olmasına sebep olan unsurların etkilerinden söz edilebilmektedir.⁸

Küreselleşmenin tarihi gelişimi kapsamında farklı dönemlerden söz edilmektedir. Diğer bir ifade ile küreselleşmenin tarihi gelişiminin farklı dönemlere ayrılarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu kapsamda ortaya çıkan dönemler şu şekilde sıralanabilir:⁹

- Tarih öncesi dönem (mö 10000-mö 3500),
- Modern öncesi dönem (mö 3500-ms 1500),
- Erken modern dönem (1500-1750),
- Modern dönem (1750-1970),
- Çağdaş dönem (1970-günümüz) şeklindedir.

Yapılan bu değerlendirmeden hareketle insanoğlunun yerleşik hayatında yaşanan önemli gelişmelerin küreselleşmenin tarihi gelişimi kapsamında önemli bir yer tuttuğu şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Yukarıda sayılan maddelerde küreselleşme farklı dönemlere göre değerlendirilmiş olup bu dönemler içerisinde farklı olayların ortaya çıkardıkları etkiler de küreselleşmenin tarihçesi kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Bu duruma örnek

---

⁸ Mehmet Aktel, Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2001, s: 195

⁹ Manfred Steger, Küreselleşme, Abdullah Ersoy (çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s: 40-59.

olarak Rönesans ile birlikte yaşanan değişimler, coğrafi keşiflerin dünya düzeni üzerinde meydana getirmiş oldukları farklılıklar gösterilebilir. Bunun yanında küreselleşmenin tarihi gelişimi kapsamında mutlaka değinilmesi gereken bir diğer tarihi olay ise sanayi devrimi olarak görünmektedir. Bu örnekler küreselleşmenin kavram olarak söz konusu dönemlerde bu günkü manası ile çok kullanılan bir yapıda olmasa dahi insan hayatı içerisinde yeri olan bir husus kanısına varılabilir.¹⁰ Küreselleşmenin tarihsel gelişimi kapsamında değerlendirmeye alınan bu denli farklı dönemler olmasına karşın en çok incelenmesi gereken dönem çağdaş dönem olarak görünmektedir. Çünkü “küresel” sözcüğü önceki dönemlerde kullanılsa da kavram olarak günümüzdeki manası ile ortaya çıkması 1960’lı yıllarda akademik çevrelerde sıkça karşımıza çıkması da 1980’li yıllarda olmuştur.¹¹ Önceki dönemlerde “küresel” sözcüğü daha ziyade “dünya” manası ile kullanılmıştır “küresel”, “küreselleşme” ve “küreselleşmecilik” sözcüğünün bugün akademik çevrelerde karşılığını bulduğu bilimsel manada kullanılması 1980’li yılların başlarından itibaren gerçekleşmiştir.¹²

Küreselleşmenin tarihsel gelişimi kapsamında önceki dönemlere ne kadar vurgu yapılırsa yapılsın en önemli kısım olarak çağdaş dönem yerini alacaktır. Çünkü yaşanan teknolojik, ekonomik ve siyasal gelişmelerin büyük çoğunluğu bu dönem içerisinde gerçekleşmiştir ve bu gelişmeler küreselleşme sürecini adeta sosyal ve siyasal hayatın i merkezine taşımıştır denilebilir. Bu dönem öncesinde iki tane dünya savaşının gerçekleşmesi ve bu savaşların sonuçlarının siyasal düzen içerisinde değişiklikleri zorunlu kılması gibi nedenlerin yanında teknolojik açıdan ilerleme kaydedilmesi ve bu ilerlemenin süreklilik kazanması gibi nedenler ile çağdaş dönem küreselleşmenin tarihi kapsamında en önemli paya sahip dönem olarak görülmektedir. Burada değinilen nedenlerin sayılarının artırılması mümkündür. Buna göre küreselleşmenin tarihçesi

---

¹⁰ Nevzat Güldiken ve Mehmet Aslan, Küreselleşme ve Ulusallığın Diyalektik Etkileşimi, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, 2006, s: 186.

¹¹ Halil Mutioğlu, Küreselleşme: Kültürel Boyutlu Evrenselcilik Mi, Yerellik Mi?, Batman Üniversitesi, Yaşam Bilimleri Dergisi, cilt: 1 sayı:1, 2012, s:606

¹² Ali Bilgin Varlık, Küreselleşme ve Küreselleşmenin Orta Doğu’ya Etkileri, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2009, s:14

kapsamında çağdaş dönemde etkisinden söz edilebilecek olaylardan bazıları şu şekilde olacaktır:¹³

- Soğuk savaş döneminin etkileri,
- Sovyetler Birliği'nin dağılması,
- Berlin duvarının yıkılması,
- Amerika Birleşik Devletleri'nin sahip olduğu güç ve bu kapsamda gerçekleşen savaşlar,
- Çok uluslu şirketlerin artması,
- Popüler kültür kavramının ortaya çıkması ve etkinliğini artırması,
- Teknolojik ilerlemeler, (uydu yayınları, cep telefonları, internet, sosyal medyanın yaygınlaşması, vs.) şeklindedir.

Yirminci yüzyılın küreselleşmenin tarihçesi kapsamında önemli bir yere sahip olmasının yukarıda sayılanlar dışında nedenlerinden de söz edilebilir fakat başta gelen hususların sayılanlar olduklarının söylenmesi de yanlış olmayacaktır. Bu noktada teknolojik gelişmelere farklı bir parantez açmak gerekmektedir. Çünkü teknolojik gelişmeler, küreselleşme süreci kapsamında sınırların ortadan kalkmasını, diğer bir ifade ile sınırların aşılmasını mümkün kılmıştır. Özellikle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması bu noktada önemli bir yere sahiptir. Artık gelinen noktada, dünyanın birçok yerinde insanlar aynı kıyafetleri giymekte ve kültürel etkileşim ile birlikte aynı tarzlara sahip olmaktadır. Ortaya çıkan bu durum, Kanadalı yazar Marshall McLuhan'ın küresel köy yaklaşımını haklı çıkartmaktadır. McLuhan; global köy yaklaşımında yaşanan gelişmeler ile birlikte dünyanın herkesin aynı alışkanlıklara sahip ve aynı şekilde yaşam sürdürdüğü bir köy halini alacağını savunmaktadır.¹⁴ İçinde bulunduğumuz dönemde teknolojik imkanlar sayesinde uzak mesafelerde olsalar da birbirlerinin beklentilerini ve ihtiyaçlarını etkileyen kitlelerin varlığı yazarın söz konusu savunusunu desteklemektedir.

---

¹³ Hakan Yalçınkaya, Coşkun Çılbant ve Neslihan Yalçınkaya, Küreselleşme İle Yeniden Şekillenen Ulus Devlet Anlayışı, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 8, Kış 2012, s: 2-3.

¹⁴ Rıdvan Şentürk, McLuhan'ın Televizyon Teorisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 15, Bahar 2009, s: 21.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, küreselleşmenin tarihi gelişiminin de küreselleşmenin tanımı gibi farklı fikirleri barındırdığının söylenmesi yanlış olmayacaktır. Küreselleşmenin tarihi gelişiminde bütün dönemler bir tarafta, yirminci yüzyılın ikinci yarısı sonrası dönem ise diğer tarafta incelenmelidir. Bu durumun nedeni bölüm içerisinde de bahsedildiği üzere teknoloji başta olmak üzere oldukça fazla sayıda gelişmenin yaşanmış olması ve bu gelişmelerin küreselleşme sürecini hızlandırarak kavramı sosyal, siyasal ve ekonomik hayatın merkezine yerleştirmiş olmasıdır.

1.1.3. Küreselleşmeyi Tetikleyen Nedenler

Küreselleşmenin tarihçesinde de değinildiği üzere dünyada yaşanan bir takım olaylar küreselleşmenin sahip olduğu etkileri artırmış ve küreselleşmeyi tetiklemişlerdir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan bu gelişmelerin küreselleşmeyi tetiklemesi ile birlikte birçok alanda değişimler ortaya çıkmıştır denilebilir. Sosyal hayatı siyasal, ekonomik, kültürel, askeri, stratejik, dinsel vs. gibi pek çok boyutu ile çevreleyen küreselleşme sürecinin itici ve tetikleyici nedenlerini de birçok başlık altında incelemek mümkündür. Küreselleşmeyi tetikleyen nedenler çalışmanın bu bölümünde ekonomik nedenler, kültürel nedenler ve teknolojik nedenler başlıkları altında incelenecektir.

1.1.3.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik sebepler, her konu ile ilgili olduğu gibi küreselleşme için de oldukça önemli etkilere sahiptir. İnsanların, şirketlerin hatta ülkelerin sahip oldukları gücün ve etkinliğin en önemli belirleyicisi olan ekonominin küreselleşme sürecinde tetikleyici bir nedenler arasında önemli yer teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Ekonomik nedenlerin küreselleşmeyi nasıl tetiklediği noktasında birçok şekilde örnek verilebilir. Ancak temelde bu sorunun cevabı aranacak olursa dünya genelindeki ekonomik faaliyetlerin değiştiği şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Örneğin, artık ülkeler ekonomik açıdan bütünleşik olarak faaliyet göstermekte ve mümkün olduğunca

birbirleri ile çatışmaktan uzak durmaya çalışmaktadırlar.¹⁵ Bu durum ortak bir pazar anlayışının ortaya çıkması ile mümkün olmuş ve serbest ticaret bölgeleri gibi oluşumların ortaya çıkması ile birlikte küreselleşmenin hızlanması söz konusu olmaya başlamıştır denebilir. Bu durumun bazı anlayışların değişmesi noktasında oldukça önemli bir etkisinin olduğu şeklinde bir yorum yapılabilir. Çünkü birbirleri ile ekonomik çatışmadan uzak durmaya özen gösteren ülkeler bununla birlikte sermaye dolaşımına da imkan tanıyarak tek pazar anlayışının yerleşmesine de katkıda bulunmaya başlamışlardır. Bu durumun küreselleşmeyi tetikleyen faktörler kapsamında değerlendirilen ekonomik nedenler arasında oldukça kilit bir rolünün olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır.

Yirminci yüzyıl içerisinde özellikle iletişim teknolojilerinde köklü değişimlerin yaşanması ile birlikte iletişimin kolay bir hal alması sonucunda uluslararası faaliyetlerde bulunan işletmelerin dahi çok kolay bir biçimde iletişim kurabilmesine olanak sağlamıştır. Bu duruma paralel olarak ortaya çıkan rekabetin artması durumu ulusal nitelik taşıyan işletmelerin ve buna paralel olarak ulusal işletmelerin önemini giderek azaltmıştır. Burada sözü edilen durum sonrasında yukarıda da bahsedilen ekonomik bütünleşme durumu önemli bir hal almış ve küreselleşmenin ekonomik etkileri söz konusu olmaya başlamıştır. Teknolojide gelinen nokta ile birlikte iletişimin kolaylaşması ulusal ve uluslararası ekonomik faaliyetleri direkt olarak etkilemiş ve ekonomik anlayışlarda değişiklikler söz konusu olmaya başlamıştır. Küreselleşme sürecinde liberalleşen dış ticaret uygulamaları dışa açılma ve serbestleşme ulusal sınırların iktisadi ilişkilere etkisini en asgari düzeye indirmiştir.¹⁶ Dış ticarete yaşanan bu dönüşüm sonucunda sayısı ve etkinliği artan çok uluslu şirketler dünyanın en önemli ekonomik aktörleri haline gelmiştir. Bir ana merkez ve bu merkeze bağlı olarak yönetilen şube, şirket ve iştiraklerden oluşan çok uluslu şirketlerin ticari faaliyetleri farklı ülkelerin piyasalarını birbirlerini etkiler bir yapıya dönüştürmüştür.¹⁷ Dünyanın herhangi bir yerindeki ülkede yaşanan krizin etkilerinin birçok ülkeye yansıyor olması

---

¹⁵ Şuayip Turan, Küreselleşme Sürecinde Örgütsel Değişimi Etkileyen Bir Unsur Olarak Örgütsel Sinizm ve Karaman İli Kamu Kurumlarında Bir Çalışma, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2011, s: 26.

¹⁶ Coşkun Can Akıtan – İstiklal Yaşar Vural, Globalleşme Fırsat Mı, Tehtid Mi ?, Zaman Kitap, İstanbul, 2004, s:94.

¹⁷ Hüseyin Işık, Çok Uluslu Şirketlerde Örtülü Kazanç ve Örtülü Sermaye, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali Hukuk Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2005, s: 13.

farklı ülkelerin ekonomik yapılarının birbirini ne derece etkilediklerini gözler önüne seren bir örnektir.¹⁸ Ulusal sınırların iktisadi faaliyetleri engellemediği ve İhracat, ithalat faaliyetlerinin had safhada olduğu bir dünya düzeni içerisinde bu durum son derece normal olarak değerlendirilebilir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa ekonomik nedenlerin küreselleşmeyi tetiklemiş olması son derece normaldir. Çünkü dünya üzerinde kurallar değişmiş ve ekonomi her şeyin belirleyicisi halini almıştır. Ekonomik faaliyetlerde var olan sınırların kalkması ile birlikte küreselleşmenin hız kazanması söz konusu olmuştur. Ekonomik nedenlerin küreselleşmeyi tetiklemesi kapsamında çokuluslu şirketlerin sayılarının artması ve bu işletmelerin uluslararası ekonomik düzene yön verecek derecede etkin olduklarını da tekrar vurgulamakta fayda var. Ekonomik ilişkilerin yeni boyutlar kazandığı bu dönemde sözü edilen çokuluslu şirketlerin birleşmeleri ve satın alma olaylarının sık görülmesi gibi nedenler de küreselleşme sürecini hızlandıran nedenler arasında yer almaktadır.¹⁹

1.1.3.2. Kültürel Nedenler

Küreselleşmeyi tetikleyen faktörler arasında yer alan kültürel nedenler oldukça geniş kapsamlı bir konu olmakla birlikte önemli sonuçlara sahip bir konu olarak da değerlendirilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak kültürün tanımını yapmak gerekirse kültür; “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere aktarmada kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” şeklinde tanımlanabilir.²⁰

Tanımdan da görüldüğü üzere kültür, bir topluluğa ait değerleri içermektedir ve toplumların kültürleri birbirinden farklılıklar gösterir. Gerek teknoloji gerekse ekonomi alanlarında yaşanan gelişmelere paralel olarak insanların gündelik yaşamlarında da

---

¹⁸ Necmi Emel Dilben, Küreselleşme Üzerine Notlar: Bireyselleşen Küre, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2007, s: 106.

¹⁹ Hasan Tağraf, Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, s: 37

²⁰ www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 12 Eylül 2014.

köklü değişiklikler olmuş ve iletişimin kolay bir hal alması nedeniyle de toplumların birbirlerinden etkilenmeleri söz konusu olmuştur. Bu noktada özellikle teknolojik faktörlerin ve gelişmelerin küreselleşmeyi tetikleyen kültürel nedenlerin ortaya çıkmasında önemli bir rolü olduğuna değinmek gerekmektedir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte toplumların kültürel yaşamlarında değişiklikler meydana gelmiş ve toplumsal değişiklikler ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin tarihsel gelişimi başlığında değinilen Marshall McLuhan'ın global köy yaklaşımına paralel bir şekilde toplumların birbirlerinin kültürlerinden etkilenmeleri söz konusu olmuş ve dünyanın farklı yerlerinde farklı kültürlerin yansımalarına rastlamak mümkün olmaya başlamıştır.²¹

Küreselleşmeyi tetikleyen faktörler kapsamında değerlendirilen kültürel nedenlerden söz edilirken akla her zaman kültürel bir birleşmenin gelmemesi gerekmektedir. Nasıl ki toplumların birbirlerinden etkilenmeleri ile birlikte kültürel açıdan benzeşmeleri mümkün olabiliyor ise aynı şekilde bu etkileşimi risk olarak gören bireyler aracılığı ile kültürel ayrışmaların meydana gelmesi ve kültürel anlamda muhafazakar kutupların ortaya çıkması durumu söz konusudur. Özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşmenin etkilerini artırması ile birlikte ortaya çıkan kültürel benzeşmeleri risk olarak algılayan ve yalnızlaştıklarını düşünen bireyler muhafazakar ve gelenekçi yapıları meydana getirdiler.²² Bu durumdan yola çıkarak küreselleşmenin benzeştirirken aynı zamanda ayrıştırdığını da söyleyebiliriz.

1.1.3.3. Teknolojik Nedenler

Küreselleşme sürecinin hızla ilerlemesinde ve sosyal yaşamın tüm yönlerini kapsayan bir kavram olmasında şüphesiz ki 20. Yüzyılın son çeyreğinde akıl almaz bir hızla gelişen teknolojinin payı oldukça büyüktür. Bilim insanlarının büyük çoğunluğu küreselleşmenin temel tetikleyici nedeni olarak bilimsel ve teknolojik gelişmeleri göstermektedir. Bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmelerden bahsedilirken ifade

---

²¹ Esra Balkılıç, Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Bazı AB Ülkeleri Kıyaslaması, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2006, s: 6-7

²² Sefer Yetkin Işık, Küreselleşme, Kültürel Değişim Ve Ebeveynlik: Ankara Kamil Ocak Mahallesi Örneği, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2013, s: 34.

edilenlerin en başında eğitimden hastaneye, savaş teknolojisinden eğlence sektörüne tüm alanlarda kolaylıklar sağlayan bilgisayar ve internet gelmektedir.²³

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler özellikle de bilgisayar, internet ve medya küreselleşme sürecini çok yönlü olarak etkilemiştir. Bilgisayar ve internet alanındaki gelişmeler sosyal hayatta kolaylıklar ve dönüşümler sağladığı gibi iş dünyasında da maliyetlerin düşmesi, pazarlama ve dağıtım hızlarının artması, Ar-ge faaliyetlerinin yoğunlaşması gibi çeşitli kolaylıklar meydana getirmiştir.²⁴ Teknolojik açıdan kaydedilen gelişmeler ve teknolojinin ulaşılabilirliğinin artması medyanın önemini arttırdı ve buna paralel olarak da medyanın küreselleşmeyi doğrudan tetikleyen bir unsur olarak incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkardı.

Kitle iletişim araçlarına sahip olmanın önceki döneme oranla çok daha uygun bir şekilde gerçekleşmesi ile birlikte bu faktörün küreselleşmeyi tetiklemesi daha belirgin bir hal almaya başlamıştır. Kitle iletişim araçlarının küreselleşmeyi tetiklerken sahip olduğu rol kapsamında değinilmesi gereken en önemli husus bilginin paylaşımını kolay kılıyor olmasıdır.²⁵

Teknoloji ve buna bağlı olarak medyanın küreselleşmeyi etkileyen nedenler arasında ki önemini ifade ederken değinmemiz gerek bir diğer husus da teknoloji ve medyanın küreselleşme sürecinin yegane etkileyeni olmasa da olmazsa olmaz hususları arasında yer alıyor olmasıdır. Bu noktada bir ayrımın iyi yapılması gerekmektedir. Medya, tek başına küreselleşme içerisinde yeterlilik göstermese de olmazsa olmaz şartlar arasında değerlendirilmektedir.²⁶ Küreselleşmenin geçirmekte olduğu dönüşümde bu araçların rollerinin önemi oldukça büyüktür. 1980 yılı ile günümüzün kitle iletişim araçları şartları göz önüne alındığında yaşanan değişim ve var olan etkilerin boyutları daha net bir şekilde anlaşılabilir. Teknoloji ve medyadaki gelişim bilginin, ulaşımının ve dolaşımını hızlandırmış yeryüzündeki mesafe kavramının

---

²³ Bülbül, s: 48.

²⁴ Aktan, Vural, s:74.

²⁵ Özlem Yürekli, Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Türkiye Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2004, s: 13.

²⁶ Yürekli, s: 13.

önemini azaltmıştır.²⁷ Sosyal medyanın günümüzde geldiği nokta ve insanları nasıl etkilediği de önemli bir parametre olarak kabul edilmektedir.

Küreselleşmeyi tetikleyen unsurlar arasında sadece ekonomik, teknolojik ve kültürel nedenlerden söz edilmesinin yeterli olmayacağını belirtmiştik. Küreselleşmeyi tetikleyen nedenler kapsamında değerlendirilmesi gereken nedenlerden bir tanesi de politik nedenlerdir. Politik nedenler, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşme ile birlikte birçok konuyu direkt olarak etkilemiştir. Bu durumun en güzel örneği olarak soğuk savaş dönemi gösterilebilir. Bunun yanında Berlin Duvarının yıkılması, Sovyetler Birliğinin dağılması gibi nedenler de politik nedenler kapsamında değerlendirmeye alınabilir ve bu olayların her birisi küreselleşme sürecinin seyrini etkilemiştir. Soğuk savaş döneminde etkilerini bir nebze de olsa azaltan küreselleşme sonrasında yine etkisini artırmış ve aynı durum Sovyetler Birliği dağılınca da yaşanmıştır. Burada yapılabilecek olan değerlendirme Sovyetlerin dağılması ile birlikte yenedünya düzeninin son şeklini almış olduğu küreselleşmenin farklı bir nitelik kazandığıdır.²⁸

Küreselleşme sürecini etkileyen nedenler süreci hızlandırarak etkilerini arttırdı ve bu kavramı artık insan hayatının en önemli unsurlarından biri haline getirdi denilebilir. Birçok konuda yaşanan gelişmeler küreselleşmeyi kaçınılmaz bir şekilde insan hayatına sokmuş olsa da bu gelişmelerin hangi alanlarda olduğu ve nasıl bir etkiye sahip olduklarının bilinmesi önemli olarak görünmektedir.

1.1.4. Küreselleşmenin Boyutları

Bir durumdan çok bir sürece işaret eden küreselleşme etkileri bir anda hissedilen bir kavram olmaktan uzaktır. Küreselleşmenin etkilerinin net bir biçimde görülebilmesi adına bazen uzun yıllara ihtiyaç olabileceği gibi bazı zamanlarda ise kısa süreler içerisinde etkilerinin ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir.

---

²⁷ Gülhan Aktaş, Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s: 26

²⁸ Murat Silinir, ABD Gücünün Geleceği, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s: 69.

Küreselleşmenin insan hayatının neredeyse her evresinde meydana getirmiş olduğu değişikliklerin boyutları söz konusu alana göre değişebilmektedir. Bu nedenle de küreselleşmenin boyutlarının farklı başlıklar altında ele alınması gerekmektedir. Farklı alanlarda meydana gelen gelişmelerin farklı sonuçlar doğurması söz konusu olacağı için küreselleşmenin boyutlarının başlıklara ayrılarak değerlendirilmesi daha sağlıklı olacaktır. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde küreselleşmenin sosyal boyutu, kültürel boyutu, siyasi boyutu ve ekonomik boyutu konuları farklı başlıklar altında incelenecektir.

1.1.4.1. Sosyal Boyutu

Küreselleşmenin sosyal boyutu kapsamında vurgu yapılması gereken hususların başında teknolojiye kaydedilen ilerlemeler sonrasında sosyal yapılarda çeşitli değişim ve dönüşümlerin gerçekleştiğidir. Burada sözü edilen değişim ve dönüşümler olumlu bir yapıda olabileceği gibi olumsuz değişikliklerden söz edilmesi de mümkün görünmektedir.²⁹

Küreselleşmenin sosyal boyutunun anlaşılabilmesi adına dünyanın farklı yerlerindeki insanların alışkanlıklarının incelenmesi gerekir. Bu noktada sahip olunan alışkanlıklarda (yeme, içme, giyim vs.) toplumsal düzeylerde bir benzeşme söz konusudur. Bu noktada insanlara hizmet sunan uluslararası boyutlu işletmelerin de dünyanın her yerinde aynı şekilde faaliyet gösteriyor olmaları da bu benzeşmenin gerçekleşmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Küreselleşmenin sosyal boyutu kapsamında bireylerin, toplumların sahip oldukları değerler farklılaşma ve yıpranma durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. Toplumları oluşturan farklı bireylerin beklentileri ve ihtiyaçları küreselleşme süreci ile değişim ve dönüşüme uğramaktadır. Küreselleşmenin sosyal boyutu ile birlikte artık toplumların yaşamları ve yaşama dair yaklaşımları da belirli bir standart etrafında toplanmaktadır denebilir. Diğer bir ifade ile toplumların bir takım alışkanlıkları küreselleşmenin etkileri ile birlikte iyiden iyiye birbirine benzemektedir. Bu noktada

---

²⁹ Ömer Köse, Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, Sayıştay Dergisi, Sayı: 49, Nisan-Haziran 2003, s: 12.

örnek olarak toplumların tüketim anlayışları, sahip oldukları değerler ve gelenekler gösterilebilir.³⁰

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, küreselleşmenin sosyal boyutunun toplumların beklentilerinin, alışkanlıklarının ve ihtiyaçlarının birbirlerine benzemelerini beraberinde getirdiğinin söylenmesi yanlış olmayacaktır. Küreselleşmenin etkilerinin değerlendirmeye alındığı her konuda olduğu gibi sosyal boyut kapsamında da 1980 yılları sonrası dönem önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu durumun nedeni de söz konusu dönem sonrasında bilim ve teknoloji alanında gerçekleşen önemli gelişmelerin insanların birbirlerinden ve diğer toplumlardan haberdar olmalarının kolay bir hal almasını sağlamış olmasıdır denilebilir. Küreselleşmenin sosyal yapılarda sağladığı bu dönüşümün olumlu ya da olumsuzluğu incelendiği alana göre değişiklik gösterebilir.

1.1.4.2. Kültürel Boyutu

Küreselleşmeyi tetikleyen faktörler kapsamında kültürel nedenler konusu incelenirken kültürün kapsamına ve ifade ettiği anlama değinilmişti. Toplumların birbirinden ayırt edilmesini sağlayan, onların değerleri ifade eden kültür kavramı küreselleşmenin etkileri ile birlikte toplumlar arasında benzeşme göstermeye başlamıştır.

Küreselleşmenin kültürel boyutu kapsamında değinilmesi gereken hususların başında popüler kültür kavramı gelmektedir. Popüler kültür; kökleri yerel geleneklerde bulunan halk inançlarının yanı sıra kitlesel inanç, değer ve pratikleri, bununla birlikte popülerleştirilmiş seçkin kültürleri kapsayan bir kavram olarak nitelendirilebilir.³¹ Popüler kültürün kapsamının genişletilmesi mümkündür. Küreselleşmenin kültürel boyutu ile birlikte kapsamı sürekli olarak genişletebilen popüler kültür kavramının beraberinde küresel değerleri de getirmesi söz konusu olmaktadır. Bilim ve teknoloji alanında ki ilerlemelere bağlı olarak gelişen iletişim olanakları farklı kültürlerin bir çok mecrada karşılaşmalarına ve etkileşim sağlamalarına imkan sağlıyor. İmaj ve simgelerin

---

³⁰ Halim Çıtır, Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri, http://www.caginpolisi.com.tr/eski_sitemiz/17/28-29.htm, Erişim Tarihi: 15 Eylül 2014.

³¹ Mutlu, s: 313.

kitlelere dağıtılmasında en önemli rolü üstlenen medya ve yeni iletişim ağlarının kültürel küreselleşme sürecinde son derece etkili olduklarını söyleyebiliriz.³²

Küreselleşmenin kültürel boyutunun etkilerinin süreç içerisindeki esneklik ve direnç gücüne göre değişiklik göstermesi mümkündür. Bu noktada küresel kültür kavramı devreye girmekte olup, toplumların kendi kültürlerinden kurtularak küresel kültürü benimsemek istedikleri ya da kendi kültürlerini hangi oranlarda korumak istedikleri belirleyici rol üstlenmektedir denebilir.³³ Böyle bir durumun söz konusu olması da iki tür sonucu beraberinde getirmektedir. Bunlardan ilki, kültürlerin homojenleşmesi olarak görünürken ikinci sonucun ise küresel kültür anlayışına karşı çıkan toplumların yerel kültürlerine daha fazla özen göstermesi ile birlikte bazı yerel kültürlerin güçlenmesi şeklindedir.

Günümüz koşullarında kültürel anlamda bir saflık olgusundan bahsetmek oldukça güç bir durumdur. Bu durumun temel nedeni de iletişim teknolojisinin getirmiş olduğu kolaylıklar olarak görünmektedir. Geline nokta kültürlerin iç içe geçtiklerinin söylenmesi yanlış olmayacaktır. Bu noktada özellikle tüketim ve giyim kültürlerinin önemli benzerlikler içermeye başladıkları dikkat çekmektedir. Tüketim kültürü konusunda ön görülen tek tipleşmenin ortaya çıkacağı şeklindedir. Küreselleşmenin kültürel boyutunun bu etkisi yerel kültürleri ciddi biçimde tehdit etmektedir.³⁴

Küreselleşme ile ilgili araştırmalarda konuyu ekonomi odaklı inceleyenlerin sürecin kültürel boyutunu ikinci plana attıklarını söyleyebiliriz. Ekonomi odaklı küreselleşme araştırmalarında tüketim alışkanlıklarının değişim ve dönüşümünün piyasa üzerindeki etkisi göz ardı edilmektedir halbuki küreselleşme kültürleri farklı kültürlerle etkileşime soktuğu gibi kültürler ile piyasayı da birbirlerini etkileyen unsurlar haline getirmiştir.³⁵ Kültürler çeşitli vasıtalarla birbirleri ile etkileşim içine girerler fakat bu etkileşim sonucunda ortaya çıkan piyasaların kültürel ve kısmen yerel taleplerine,

---

³² Gönül İçli, Küreselleşme ve Kültür, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.25, No.2 (Aralık 2001), s.166.

³³ Köse, s: 13.

³⁴ Aktel, s: 200.

³⁵ Ali Balcı, Roland Robertson, Küreselleşme ve Kültür, Bilgi Dergisi, Cilt.8, Sayı.1 (2006), s.30.

tüketim alışkanlıklarına karşı küresel ekonomik aktörlerin kayıtsız kalması mümkün değildir.

Kültürel küreselleşme kapsamında son olarak toplum baskılarına değinmek gerekecektir. Geline noktada toplumlar, toplum içerisinde gruplar hatta bireyler kültürel açıdan rahat bir biçimde baskı altına alınabilmektedirler. Bu durum kültürel birlik sorununu bir üst seviyeye taşımakta olup beraberinde kültürel sorunların yanında politik sorunları da getirebilmektedir. Kültürel küreselleşme bu manada benzeştirme etkisinin yanı sıra farkların belirginleşmesine de neden olmaktadır. Bu durum dünyanın birçok noktasında mültecilerin sayılarının hızla artmasına neden olmaktadır.³⁶

1.1.4.3. Siyasal Boyutu

Küreselleşmenin siyasal boyutu kapsamı oldukça geniş bir konudur, bu durumun temelinde yatan neden ise küreselleşme sürecinin tüm unsurları ile devlet yönetimlerini ve siyasal rejimleri etkileyen ve dönüştüren bir kavram olmasıdır. Devlet yönetimleri ve siyasal rejimlerin temel unsurları olan ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal sistemler küreselleşme sürecinin kaçınılmaz etki alanlarında olduklarından küreselleşmenin siyasal sistemleri de dönüşüme ve değişime zorladığını söyleyebiliriz.

Küreselleşmenin dünya üzerindeki etkilerini artırması ile birlikte siyasal sistemlerin de bu durumdan etkilenmeleri kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada göze çarpan etkiler kapsamında değinilmesi gereken ilk husus karar alma süreçleri içerisinde devletlerin tek yetkili olmaktan çıkarak devreye başka aktörlerin de girmeye başlaması gelmektedir.³⁷ Burada sözü edilen durumun etkilerinin ülkelerin içerisinde buldukları siyasi duruma göre değişkenlik gösterebileceği unutulmamalıdır.

Küreselleşmenin siyasi boyutu kapsamında değinilmesi gereken birçok olay vardır. Yirminci yüzyılda gerçekleşen bu olayların küreselleşmenin boyutlarına direkt olarak etkileri söz konusu olmuştur. Örneğin, ikinci dünya savaşı sonrasında oluşan

---

³⁶ Halil Mutioğlu, Küreselleşme: Kültürel Boyutlu Evrenselcilik mi, Yerellik mi? , Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012, s: 610.

³⁷ Özcan Sezer, Özgür Önder, Küreselleşme Süreci ve Siyaset- Yönetim Ayrımında Bir Sorun Alanı: Bağımsız İdari Otoriteler, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, 2010, s: 99.

Soğuk Savaş dönemi, iki ülke etrafında kutuplaşmayı beraberinde getirmiş ve dünyanın önde gelen ülkelerinin ekonomiye yön verme çabalarını sekteye uğratmıştır. Buradan hareketle, Amerika ve Sovyetler Birliği'nin içerisinde bulunduğu soğuk savaş durumunun seyrinde küreselleşmenin etkilerinin göz ardı edilmemesi gerektiği söylenebilir.³⁸ Küreselleşmenin siyasi boyutu kapsamında bu denli önemli olan Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile küresel faaliyetlerin giderek genişlediği ve dünya düzeninde bir takım değişiklikler meydana geldiği de söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği etrafında şekillenen dünya düzeninin yerini yeni bir dünya düzenine bırakmış olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Yirminci yüzyıl içerisindeki en önemli siyasi gelişmelerden bir tanesi de Berlin Duvarının yıkılması olayıdır. Berlin Duvarının yıkılması dünya üzerindeki siyasi değişim dalgasının önemli sonuçları arasında yerini almış bir olay olarak değerlendirilmektedir. Bu olayın küreselleşme süreci içerisindeki rolü açıklanacak olursa, böyle bir duvarın varlığı küreselleşmenin etkilerini artırmış olduğu bir dönemde önemli bir engel niteliği taşıdığı söylenebilir. Ulaşım ve ticaret başta olmak üzere birçok konuda zorluklara neden olan Berlin Duvarının yıkılması ile birlikte bu konulardaki engeller ortadan kalkmış ve küreselleşmenin biraz daha hız kazanması söz konusu olmuştur.³⁹ Bunun yanında özellikle Avrupa ülkelerinin kültürel anlamda birbirlerinden etkilenmeleri de gerçekleşmiş ve siyasi etkinin yanında kültürel bir etki de söz konusu olmuştur.

Küreselleşmenin siyasi boyutu kapsamında Sovyetler Birliğinin yıkılması, 11 Eylül saldırıları, Arap Baharı gibi önemli olaylardan da söz etmek gerekmektedir. Burada sözü edilen bu olaylar dünya üzerinde birçok dengenin değişmesini ve egemenlerin siyasal pozisyonlarında değişiklikleri beraberinde getiren hadiselerin dünya siyasetinde oldukça etkili oldukları yönünde bir değerlendirme yapılabilir. Bu olaylar arasında en yakın tarihte meydana gelen ve bu çalışma kapsamında ayrıntılı olarak

---

³⁸ Gülten Kazgan, Tek Merkezli Dünya ve Yeni Ekonomik Düzen, Arka Plan Dergisi, Sayı: 7, Kasım 2003, s: 1.

³⁹ Hilal Çapar, Küreselleşme, İdarecinin Sesi, Mayıs-Haziran 2012, s: 69, http://www.tid.web.tr/ortak_icerik/tid.web/151/20-%20hilal%20C3%A7apar.pdf, Erişim Tarihi: 17 Eylül 2014

değerlendirilecek olan Arap Baharının getirmiş olduğu etkilerin boyutları oldukça geniş çaplı ve küreselleşmenin dünya siyasetine etkisinin ne denli büyük olabileceğini gözler önüne seren niteliktedir.⁴⁰ Bahsedilen bu olaylar ve bu olayların meydana getirmiş olduğu etkiler göstermektedir ki küreselleşme, etkileri çok büyük miktarlarda oluşan ve çok geniş çevrelerce etkileri hissedilebilen bir kavram niteliği taşımaktadır. Günümüz koşullarında bireylerin ilerleyen iletişim olanakları vasıtası ile sinema filmleri, uluslararası yayın yapan uydu kanalları, çeşitli ülkelerde yayınlanan dizi filmler ve sosyal medya gibi araçlarla etkileşimde bulunması bireylerin ve buna paralel olarak toplumların düşünce ve beklentilerini değiştirmiştir. Arap Baharı konusunda olduğu gibi bu husus toplum ve siyasi rejimler arasında problemler meydana getirmiş ve bu problemler birikerek siyasal rejimlere karşı toplumsal hareketler olarak tezahür etmiştir.

Sanayi devrimi sonrası dönemde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde temel aktör sınırları belirgin olarak çizilen ve bu sınırlar içindeki sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik tamamının düzenleyicisi olan ve sınırın ötesini zihnimizde farklı bir kültür, tarih, dil ve sosyal çevre olarak resmetmemize neden olan ulus devlettir.⁴¹ Küreselleşme sürecinin sınırları işlevsizleştirdiği ve siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan bütünleşik coğrafyalar oluşturduğunu ifade etmiştik. Bu ifademize göre küreselleşmenin sanayi devrimi sonrasında baş aktörü olan ulus devletlerin işlevlerini kaybederek dönüşmelerine neden olduğunu söyleyebiliriz.⁴² Her alanda olduğu gibi siyasal alanda da küreselleşme bir süreç olarak devam etmekte yani etkileri dönüşüm ve değişiklikleri sürdürmektedir. Bu noktada Malcolm Waters siyasal küreselleşmenin ideal düzeyini ve günümüzdeki durumunu gösteren tablosu gelinen noktayı ve gelinebilecek noktayı inceleme açısından oldukça açıklayıcıdır.

---

⁴⁰ Osman Nuri Özalp, Arap Baharı Bağlamında Orta Asya'da Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Potansiyeli, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 56, 2013, s: 216-217.

⁴¹ Ensar Nişancı, Küreselleşme, Ulus devlet Ve Etik, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.4, Sayı.1 (Haziran 2003), s.34.

⁴² Nişancı, s.35.

Tablo 1. Waters'ın Siyasal Küreselleşmenin İdeal – Tip Durumu ve Günümüzdeki Durumu

<u>Boyut</u>	<u>Küreselleşmenin İdeal Tip Durumu</u>	<u>Küreselleşmenin Günümüzdeki Durumu</u>
Devlet Egemenliği	Egemen devletlerin yokluğu. Küresel, yerel ve orta düzeylerde çok merkezli iktidarlar.	Devletin zayıflaması ve krize girmesi; iktidarın kümelenmesi ve merkezsizleşmesi.
Sorun Çözmeye Odaklanma	Küresel topluluk ekseninde yerel konular.	Yerel – küresel karmaşıklığa artan odaklanma ile birlikte sosyal topluluk hala önceliklidir.
Uluslararası Örgütler	Güçlü ve uluslararası örgütlerin üzerinde.	Hızla artmakta ama görece güçsüz.
Uluslararası İlişkiler	Akışkan ve çok merkezli.	Süpergüç sistemi zayıflamakta.
Siyasal Kültür	Devlet merkezli değer ve yükümlülüklerin genel ve küresel düzeye taşınması.	Liberal demokrasi / postmateryalizmin ilerleyişi

Kaynak: Kudret Bülbül, Zor ve Rıza Küreselleşmeler Arasında Türkiye, Küre Yayınları, İstanbul, 2009, s.183.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, küreselleşmenin siyasi boyutları ve bunun meydana getirdiği etkiler dünya siyasetinde özellikle yönetimler ve siyasi rejimler düzeyinde önemli dönüşümlere yol açmıştır. Bu noktada önemli olan küreselleşmenin siyasi boyutlarının farklı düzeylerde de olsa ülkelerin tamamında bir etki meydana getiriyor olmasıdır. Bir süreç olarak küreselleşme sosyal, ekonomik ve kültürel tüm boyutları ile devletlerin işlevini ve işleyişini değiştirip dönüştürmektedir.

1.1.4.4. Ekonomik Boyutu

Tıpkı küreselleşmenin siyasi boyutunda değinildiği gibi küreselleşmenin ekonomik boyutu için de geniş kapsamlı bir araştırma konusu olduğu söylenebilir. Küreselleşme süreci ile birlikte ekonomik faaliyetlerin ve piyasaların birbirinden

etkilenen unsurlar haline gelmesi ve çok uluslu işletmelerin etkinliğinin artması bu durumun temel nedenleri arasında yer almaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin kapsamı; sermaye kısıtlamalarının azalması, gümrük kotalarının kaldırılması, ekonomik dolaşımın hızın artması, çokuluslu işletmelerin giderek artması şeklinde sıralanabilir.⁴³

Küreselleşme sürecinde önceki dönemlere oranla hem içerik yönünden hem de kapsam yönünden ekonomik ilişkilerin son derece geliştiğini söyleyebiliriz. Bu gelişen ekonomik ilişkiler bağlamında devletin piyasalar üzerindeki etkinliği azalmıştır ve milyarlarca yatırımcının paraları gelişen teknoloji sayesinde dünyanın bir ucundan diğer ucuna gönderilebilir hale gelmiş, sermaye akışkan ve sınır tanımaz bir hal almıştır.⁴⁴

Ekonomik anlamda küreselleşmede öneme sahip konulardan bir tanesi de uluslararası faaliyet gösteren işletmelerin piyasada faaliyet gösterirken tek bir pazar gibi davranma istekleri yer almaktadır. Özellikle çokuluslu ve önemli bir güce sahip olan işletmelerin bu noktadaki etkilerinin önemli düzeyde olduğunu ifade etmek gerekir. Çokuluslu işletmelerin 1980 sonrası dönem içerisinde sayısının ve etkinliğinin artışı dünya ekonomisinde belirleyici ve etkili bir rol üstlenmelerini sağlamıştır. Güçlü sermaye yapıları ve oluşturdukları rekabet koşulları ile faaliyet gösterdikleri ülkelerde ekonomik yapıyı doğrudan etkilemektedirler. Buradan hareketle çokuluslu şirketler ile küreselleşmenin ekonomik boyutunun direkt bir ilişkiye sahip olduklarının söylenmesi yanlış olmayacaktır. Küreselleşme sürecinin ilerlemesinde çokuluslu işletmelerin doğrudan etkili olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁵

Ekonomik serbestleşmenin, sermaye akış hızının artmasının, gümrük kota uygulamalarının azaltılmasının ve çokuluslu işletmelerin faaliyetlerinin yanı sıra IMF, Dünya Bankası, DTÖ gibi finansal kurumlar ve AB, OECD gibi uluslararası birliklerin

---

⁴³ Muhittin Adıgüzel, Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 35, 2013, s: 3.

⁴⁴ Bülbül, s.160.

⁴⁵ Talha Erhan Özcan, Çokuluslu Şirketlerde Stratejik Planlama, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s: 34.

NAFTA gibi serbest ticaret anlaşmalarının da küreselleşmenin ekonomik etkilerini arttırdığını ekonomik küreselleşmeye hız verdiğini söyleyebiliriz.⁴⁶

Sonuç olarak küreselleşmenin ekonomik anlamda tüm dünya ülkelerinde çeşitli düzeylerde etkili olduğunu ekonomik sistemlerde ve piyasalarda dönüşümlere yol açtığını söyleyebiliriz. Ekonomik faaliyetlerin önceki dönemlere göre farklılaşması ve sınırları aşan şekilde serbest hareket etmesi, dünya piyasalarının birbirilerinden etkilenecek şekilde bütünleşmeleri, işletmelerin sahip oldukları rollerin ve kapsamların değişmesi, sermaye akış hızının artması gibi hususlar ile ekonomik küreselleşme sürecinin etkilerinin artarak devam ettiğini söyleyebiliriz.

---

⁴⁶ Kuerbanjiang Aimaiti, Ekonomik Küreselleşme Sürecinde Çin Finansal Sistemi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, Bankacılık Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2007, s.11.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA ORTADOĞU

2.1. Ortadoğu'ya Genel Bakış

Ortadoğu'dan bahsedilirken kimi zaman medeniyetlerin bulunduğu bölge kimi zaman da medeniyetlerin çatıştığı bölge gibi ifadelerle karşılaşılabılır. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın Ortadoğu'nun tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı yadsınamayacak bir gerçektir. Gerek tarihi açıdan ifade ettiği önem, gerek coğrafi açıdan sahip olduğu rol, gerekse sahip olduğu doğal kaynaklar gibi birçok parametre Ortadoğu'yu oldukça önemli bir bölge haline getirmiştir. Bu denli önemli bir bölge niteliği taşıyan Ortadoğu'nun sınırları, bölge içerisinde hangi ülkelerin bulunduğu, Ortadoğu'nun coğrafi, siyasi, ekonomik ve tarihi açıdan önemi, bölge ülkelerinin siyasal, ekonomik ve sosyal yapıları gibi konular ile ilgili çalışmanın bu bölümünde bilgi verilecektir.

2.1.1. Ortadoğu ve Ortadoğu Ülkeleri

Ortadoğu kelimesi; tarihte ilk defa 1902 senesinde kullanılmış olup, Amerikalı bir deniz tarihçisi olan Alfred Thayer tarafından dile getirilmiştir. Thayer bu kelimeyi kullanırken merkezi Basra Körfezi olarak kabul edilen Hindistan ve Arabistan arasındaki bölgeyi ifade etmiştir.⁴⁷

Ortadoğu; birçok bölgeyi birbirine bağlayan önemli bir üs olarak nitelendirilebilir. Ortadoğu'nun Doğu ve Batı ülkelerini, Hint Okyanusu ile Akdeniz'i, Rusya ile sıcak denizleri birbirine bağlıyor olması bu durumu destekler niteliktedir. Doğu ile Batı arasındaki tüm kültürel ve ekonomik etkileşimlerin bu bölge üzerinden gerçekleşiyor olması bölgeyi Dünya siyasetine yön vermeyi amaç edinen güçlü devletlerin de ilgi odağı haline getirmektedir.⁴⁸ Ortadoğu'nun bu coğrafi öneminin

⁴⁷ Fatih Gezgin, 2000 Sonrası Ortadoğu Ülkelerinde Bilgi Ekonomisi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s: 36.

⁴⁸ Ömer Turan, Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu, Step Ajans, 2002, s.16.

yanında tarihi, ekonomik ve kültürel anlamda birçok öneminden söz edilebilir. Bu konular farklı başlıklar altında bir sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Dünya üzerinde belirli bölgeleri ifade etmek için farklı kelimelerin kullanılması söz konusudur. Bu duruma örnek olarak Yakın Doğu ve Uzak Doğu gibi kullanımlar gösterilebilir. Aynı şekilde kullanımı söz konusu olan Ortadoğu; İran'dan başlayarak Doğu Akdeniz'e varan Irak, Suriye, Ürdün, Filistin, Arap yarımadası ve Mısır'ı kapsayan bir bölge olarak ifade edilmektedir.⁴⁹ Buna göre Ortadoğu ülkeleri içerisinde Türkiye, Suriye, Irak, Katar, Kıbrıs, Ürdün, Mısır, Libya, Tunus, Fas, Cezayir, Yemen, Bahreyn, Pakistan, Afganistan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, İsrail ve Filistin gibi ülkeler sayılabilmektedir. Sınırları dahilindeki ülkelere bakılarak bölgenin dinsel yoğunluğunun Müslümanlardan, etnik yoğunluğunun ise Arap, Fars ve Türklerden müteşekkil olduğunu söyleyebiliriz.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Ortadoğu bölgesi, gerek tarihi özellikleri ile gerek yer altı zenginlikleri ile gerekse siyasi durumu bakımından tüm dönemlerde dünyanın dikkatini üzerine çeken bir bölge olarak olmuştur. Dünya petrol rezervlerinin büyük bir bölümünün sınırları içinde bulunması ve ayrıca Hürmüz Boğazı, Aden Körfezi, Babel Mendep Boğazı, Süveyş Körfezi ve Cebeli Tarık Boğazı gibi önemli deniz ticaret yollarının bölgede yer alması Ortadoğu bölgesini dünya ülkelerinin ilgi alanı haline getiren unsurlardır. Ayrıca Hristiyanlık, Musevilik ve İslamiyet gibi üç önemli dinin ortaya çıktığı yer olması Ortadoğu bölgesini dini açıdan da son derece önemli bir bölge haline getiriyor.⁵⁰

2.1.2. Ortadoğu'nun Önemi

Ortadoğu'nun tanımlanmasının yapıldığı bir önceki bölümde belirtildiği üzere Ortadoğu bölgesi çeşitli nedenlerle tüm dünyanın ilgisini çeken, hayati öneme sahip bir bölgedir. Ortadoğu bölgesinin ifade ettiği önem coğrafi, siyasi, tarihi ve ekonomik

---

⁴⁹ Mustafa Öztürk, Ortadoğu: Kavram, Jeopolitik ve Sosyo-Ekonomik Durum, Fırat Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Elazığ, 2003, s: 253, ss. 253-266.

⁵⁰ Serdar Sakin, Can Deveci, Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme, History Studies, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, s: 285.

açından ele alınarak değerlendirilebilir. Çalışmanın bu bölümünde Ortadoğu bölgesinin önemi bu unsurlar açısından ele alınarak incelenecektir.

2.1.2.1. Coğrafi Önemi

Ortadoğu bölgesinin coğrafi önemini ifade ederken coğrafyaları kesiştiren bir bölge olduğuna değinmek gerekmektedir. Doğu ve Batı'nın, Kuzey ile Güney'in kesiştiği bir nokta niteliği taşıyan Ortadoğu bu niteliği nedeniyle coğrafi bir kavşak olarak değerlendirilebilir. Dünya üzerindeki gerek kara gerekse deniz yollarını kontrol eden bir konumda olması nedeni ile Ortadoğu bölgesi eski dönemlerden bu yana oldukça kıymetli bir jeopolitik öneme sahip olmuştur. Tarih boyunca birçok ülkenin temel hedefi Ortadoğu'nun sahip olduğu coğrafi konumun getirilerinden faydalanmak olmuştur.⁵¹

Tarih boyunca Ortadoğu bölgesi üzerinde birçok uygarlığın kurulmuş olması ve hüküm sürmesi bölgeyi coğrafi açıdan önemli hale getiren unsurlar arasında yer almaktadır. Kurulan uygarlıkların Ortadoğu'nun konumundan kaynaklanan imkanlardan yararlanarak güçlü devletler haline gelmiş olmaları bölgenin coğrafi açıdan sahip olduğu önemi işaret eden bir husustur. Bölgenin ikliminin farklılık gösteren bir yapıya sahip olması nedeni ile farklı faaliyetlerin yapılmasına olanak sağlıyor olması önemli bir başka ayrıntı olarak değerlendirilebilir.⁵² Tüm bunların yanında “bereketli hilal” olarak adlandırılmasına sebep olacak kadar fazla tarıma elverişli topraklara sahip olması da Ortadoğu'nun önemli coğrafi özelliklerindedir.⁵³ Dünya ekonomisi açısından son derece önemli bir unsur olan petrol kaynakları ile bölge adeta dünyanın enerji merkezi olarak görülmektedir. Aşağıdaki Tablo 2'de dünya genelinde mevcut ispatlanmış petrol rezervlerinin bölgesel dağılımları verilmiştir

⁵¹ Ömer Turan, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Ortadoğu, Acar Matbaacılık, 2004, s: 17.

⁵² Mesut Elibüyük, Ortadoğu'nun Coğrafya Bakımından, Adı, Yeri, Önemi, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Elazığ, 2003, s: 142.

⁵³ Turan, Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu, s.16.

Tablo 2. 2016 Sonu Dünya İspatlanmış Petrol Rezervlerinin Bölgesel Dağılımı (milyar varil)

	2016	% payı
<i>Ortadoğu</i>	813.5	47.7
<i>Avrupa ve Avrasya</i>	161.5	9.5
<i>Afrika</i>	128.0	7.5
<i>Güney ve Merkez Amerika</i>	327.9	19.2
<i>Kuzey Amerika</i>	227.5	13.3
<i>Asya Pasifik</i>	48.4	2.8
Toplam	1706.8	100

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy June 2017, Oil Proved Reserves'ten derlenmiştir.

Yukarıdaki tablo verilerine bakıldığında Ortadoğu bölgesinin petrol rezervleri açısından kaynak zenginliği görülebildiği gibi diğer bölgelerin petrol rezervi açısından yetersizliği de göze çarpmaktadır. Petrol rezervlerindeki zenginliğin yanı sıra başta Avrupa olmak üzere diğer bölgelerin yetersiz kaynaklarından dolayı Ortadoğu petrolüne olan ihtiyaçları Ortadoğu bölgesinin dünya üzerindeki önemini yaşamsal bir seviyeye getirmektedir.

Coğrafi açıdan Ortadoğu'yu önemli kılan nedenleri kısaca aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:⁵⁴

- Önceki tarihi dönemlerde kara kütlelerinin birleşme noktası içerisinde yer alıyor olması,
- Dinlerin ortaya çıktığı nokta olması ve bu nedenle bu dinler açısından kutsal olan bölgelerin Ortadoğu bölgesi sınırları içerisinde yer alması,
- Petrol başta olmak üzere zengin yer altı kaynaklarının bölge içerisinde yer alıyor olması,
- Dünya ticaretinde kilit bir bölgeyi ifade ediyor olması,
- Tarih boyunca birçok önemli uygarlığın bu bölgede ortaya çıkmış olması ve bu uygarlıkların bölgenin coğrafi özellikleri vasıtasıyla güçlenmiş olmaları şeklinde sıralanmaktadır.

Ortadoğu bölgesinin coğrafi öneminin temel noktaları yukarıda belirtildiği şekildedir. Bununla birlikte bölge içerisinde yer alan önemli su yolları, boğaz, kanal ve geçitler bölgeyi ticari bir geçiş noktası haline getirmekte ve dünya açısından önemini arttırmaktadır. Bu durum sadece ticari ve ekonomik önem değil aynı zamanda stratejik ve askeri açıdan da bölgeye büyük önem kazandırmaktadır.⁵⁵Sahip olduğu petrol rezervleri, ticari ve stratejik açıdan son derece ehemmiyetli olan deniz yolları, boğaz, kanal ve geçitleri ile Ortadoğu bölgesi tarih boyunca son derece büyük bir coğrafi öneme haizdir.

2.1.2.2. Tarihi Önemi

Ortadoğu bölgesinin petrol rezervleri nedeni ile coğrafi olarak önem arz ettiğini belirtmiştik ancak bölgenin önemi petrolün çok önemli olmadığı daha eski dönemlerde de son derece yüksek. Bunun nedeni insanların yerleşik hayata geçmelerinde son derece önem teşkil eden büyük su kaynaklarının çevresindeki Nil ve Mezopotamya

---

⁵⁴ Şadiye Deniz, Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 20, 2012, s: 169-170.

⁵⁵ Ali Özbilgeç, Ortadoğu ve Şiilik: Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde Şia Etkisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s: 8.

havzalarının bölge sınırları içinde olmasıdır.⁵⁶ Bunun yanında daha öncede ifade edildiği gibi bölge sahip olduğu su yolları nedeni ile ticaretin ve uygarlıkların geçiş noktası olmuştur.19. yüzyılda petrolün bulunması ile bölgenin önemi de hızla artmış ve bölge dünya siyasetine hakim olmayı amaçlayan her ülkenin kontrol altına alma noktasında ilk hedefi haline gelmiştir.⁵⁷Üç önemli dinin doğduğu bölge olması ve daha öncede vurguladığımız gibi insanlık tarihini derinlemesine etkileyen, evrensel sonuçlar doğuran köklü kültürel ve dinsel dinamiklere sahip olması Ortadoğu bölgesini diğer bölgelere nazaran farklılaştıran temel unsurlardandır.⁵⁸

Ortadoğu'yu tarihi açıdan önemli kılan nedenler maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir:⁵⁹

- Bölgede tarihin önemli uygarlıklarının hüküm sürmüş olması,
- Tek tanrılı dinler olan Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik dinlerinin bu bölgede ortaya çıkmış olması,
- Bölgenin Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında birleştirici bir rolünün var olması,
- Bölgede karayolu ve deniz yolu açısından önemli merkezlere sahip olması,
- Petrol zenginliği nedeniyle birçok ülkenin bölge üzerinde hedeflerinin var olması,
- Tarih boyunca doğuya ait birçok ürünün (ipek, şeker, pusula gibi) Ortadoğu aracılığıyla Avrupa'ya ulaştırılmış olması şeklindedir.

Yukarıda sayılan maddelerin her birinin tarihin farklı dönemleri içerisinde gündemi farklı düzeylerde meşgul ettiği söylenebilir. Örneğin, Avrupa'ya ulaşan ürünlerin uzun bir süre boyunca Ortadoğu üzerinden gerçekleşmiş olması bölgenin tarih boyunca taşıdığı önemi ispat eder niteliktedir. Ortadoğu bölgesinde yaşanan her sorunun

---

⁵⁶ Özbilgeç, s: 9.

⁵⁷ Davut Dursun, Ortadoğu'nun Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Yapı Özellikleri Üzerine Genel Tespitler, s: 1240, <http://www.journals.istanbul.edu.tr>, Erişim Tarihi: 09 Ekim 2014.

⁵⁸ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, İstanbul, Küre Yayınları, 2004, s.327.

⁵⁹ Deniz, s: 172.

tarihsel kökenleri olduğu gibi çözümleri için de tarihsel referanslardan faydalanılmalıdır.⁶⁰

Tarih boyunca Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Osmanlılar gibi önemli medeniyetlere ev sahipliği yapan bölge 19. Yüzyıl sonrasında İngiltere, Fransa, ABD ve Sovyetler Birliği'nin hakimiyet hedefi haline gelmiştir. Tarihi derinliği ile Ortadoğu bölgesi günümüzde de dünya siyasetinde diğer bölgelere oranla farklı ve etkin bir role sahiptir.

2.1.2.3. Siyasal Önemi

Ortadoğu bölgesini önemli kılan iç içe geçmiş birçok unsur vardır. Örneğin Ortadoğu'nun siyasi önemini arttıran en önemli unsur bölgenin coğrafi önemini incelerken değindiğimiz dünya petrol rezervlerinin büyük bir çoğunluğunun bölge sınırları içerisinde bulunuyor olmasıdır. Sanayi devrimi sonrası hayati bir önem kazanan petrol sanayileşmek ve daha ileri bir toplum olmak isteyen ülkeler için hayati önem arz etmektedir. Ortadoğu bölgesi sahip olduğu petrol rezervleri nedeni ile sanayileşmek, ilerlemek ve dünya siyasetinde özne olmak isteyen ülkeler için son derece önem arz etmektedir.⁶¹

Siyasi açıdan son derece önemli olan Ortadoğu bölgesinin geleceği ve bugünü ile ilgili olarak tüm dünya ülkeleri çeşitli tutumlar ve politikalar izlemektedir. Bölgenin ABD, Avrupa, Rusya, Türkiye ve İran için arz ettiği önem ve bu öneme binaen bu ülkelerin izledikleri politikalar ayrı ayrıdır. Dünya siyasetinin öznesi olan bu ülkelerin temel amacı kendi hakimiyetlerini ve ekonomik ilerlemelerini sağlamak ayrıca mevcut güçlerini sağlamlaştırmaktır.⁶²

Ortadoğu'nun siyasal önemini ifade ederken değinilmesi gereken önemli noktalardan biri de bölgenin sahip olduğu Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birleştiren, Karadeniz'i, Akdeniz'i ve Hint okyanusunu birbirine bağlayan stratejik

---

⁶⁰ Davutoğlu, s: 328

⁶¹ Kemal İnat ve Diğerleri (Ed), Ortadoğu Yılığ 2011, Açılım Kitap, 2011, s.519.

⁶² Mahmut Rasim Mutuk, Ortadoğu Petrolleri, <http://www.mta.gov.tr>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2014.

konumudur.⁶³Bu önemli konumu ile Ortadoğu bölgesi kara devletlerinin açık denizlere inme politikalarının hedefi olmuş tarih boyunca ve günümüzde bölge harici etkilerin tesiri ile siyasal dönüşümler yaşamıştır.⁶⁴

Yirminci yüzyıl ve sonrasında dünya siyasetinde Ortadoğu bölgesinin seyrine tesir eden, bölgenin ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel işleyişinde etkili sonuçlar doğuran tarihsel döngüler söz konusudur.⁶⁵ Bu tarihsel döngülerden ilki Osmanlı devletinin topraklarının İngiltere ve Fransa devletleri arasında paylaşılmasını öngören Sykes – Picot anlaşmasıdır. 16 Mayıs 1916 tarihinde Mark Sykes ve George Picot arasında yürütülen bu gizli anlaşmanın ardından San Remo Konferansı ve Sevr Antlaşmasıyla Ortadoğu toprakları Birinci Dünya Savaşının galip devletlerinin hakimiyeti altına girdi ve bölgede “manda rejimleri” ortaya çıktı.⁶⁶Ortadoğu bölgesinde köklü değişikliklere neden olan bu süreci 1948 yılında İsrail devletinin kurulması ve buna bağlı olarak Filistin sorununun ortaya çıkması, İran devrimi, 1991 yılına dek süren Birinci Körfez savaşı, 11 Eylül saldırıları ve ardından ABD’nin Irak’ı işgali gibi Ortadoğu bölgesinin siyasal tarihinde dönüşümlere yol açan önemli olaylar izlemiştir.⁶⁷

Görüldüğü üzere Ortadoğu bölgesi dünya siyasetinde üzerindeki önemini tarih boyunca hiç kaybetmemiş aksine sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik önem günden güne artmıştır. Ortadoğu bölgesinin genel yapısında dönüşümlere yol açan tarihsel olayları incelediğimizde karşılaştığımız dünya ülkelerinin bölgeyi egemenlik altına alınma çabaları ve bu yöndeki faaliyetleri bölgenin dünya siyasetindeki önemini gözler önüne sermektedir.

2.1.2.4. Ekonomik Önemi

Ortadoğu’nun ekonomik önemi kapsamında öncelikle bölgenin coğrafi konumunun direkt etkisinin var olduğunu söylemek gerekmektedir. Bölgenin dünya

---

⁶³ Tanzer Polat Yılmaz, Ortadoğu Ekonomisi ve Su Sorunu, Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2009, s.3.

⁶⁴ Davutoğlu, s.132.

⁶⁵ Hamit Bozarslan, Ortadoğu’nun Siyasal Sosyolojisi, Melike Işık Durmaz (çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 45.

⁶⁶ Mehmet Ali Çakmak, İki Dünya Savaşı Arasında Ortadoğu, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt. 29, no. 5, 2009, s.1346 – 1348.

⁶⁷ Bozarslan, s.59.

üzerinde kilit bir noktada yer alıyor olması bölgeyi tarih boyunca önemli bir ekonomik üs merkezi haline getirmiştir denilebilir.

Geçmişten bugüne Ortadoğu bölgesinin ekonomik açıdan önemli olmasını sağlayan ana etkenler maddeler halinde aşağıdaki gibi toplanabilir:⁶⁸

- Bölgenin ticaret yolları üzerinde yer almış olması (ipek ve baharat yolu gibi),
- Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bir köprü niteliği taşıyor olması,
- Gerek kara yolları bakımından gerekse deniz yolları bakımından zengin bir bölge olması,
- Coğrafi keşifler ile birlikte önemini kaybeden Ortadoğu'nun Süveyş kanalının açılması ile birlikte tekrar önem kazanmaya başlaması,
- Bölgede petrol rezervleri başta olmak üzere zengin kaynakların yer alıyor olması şeklindedir.

Bölgenin ekonomik önemi kapsamında sayılabilecek olan temel gelişmeler bu şekilde olmakla birlikte burada coğrafi özelliklerin önemli bir rolünün varlığı dikkat çekmektedir. Diğer bir ifade ile Ortadoğu'yu ekonomik açıdan önemli hale getiren unsurların başında coğrafi konumun geldiği söylenebilir.

Ortadoğu'nun önemi kapsamında genel bir değerlendirme yapılacak olursa bölgenin coğrafi konumunun oldukça kilit bir rolü olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bölgenin önemi kapsamında sadece coğrafi konumun etkilerine değinmek doğru olmayacaktır. Ortadoğu bölgesinin sahip olduğu önemin oluşumunda coğrafi özellikler ile birlikte tarihi, siyasi ve ekonomik özelliklerin ortak etkilerinden söz edilmesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Başka bir deyişle bölgeyi önemli kılan özelliklerin bir arada değerlendirilmesi daha doğru bir yöntem olarak görünmektedir.

---

⁶⁸ Sadık Acar, Ortadoğu'nun Dünya Ticareti Bakımından Önemi ve Körfez Bunalımı Sonrası Beklentiler, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, 1992, s: 149.

2.1.3.Ortadoğu Ülkelerinde Siyasal Yapı

Ortadoğu'nun siyasi yapısı ile ilgili ilk söylenmesi gereken bölgenin siyasi coğrafyasının tarih boyunca değişiklik gösteren bir yapıda olduğudur. Tarih boyunca bölgede en geniş ölçeklerde hüküm süren devlet Osmanlı Devleti olmakla birlikte bölgenin tek bir devletin hakimiyetinde olduğu bir dönemden söz edilmesi mümkün değildir.

Birinci ve İkinci dünya savaşlarının Ortadoğu'nun bugünkü siyasi yapısını almasında önemli rolleri vardır. Bu noktada özellikle İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan bağımsızlık hareketlerinin bölgenin siyasi yapısının oluşmasında direkt etkilerinden söz edilebilir. Ortadoğu'nun siyasi yapısı kapsamında en önemli olayların başında İsrail Devletinin bölgede kurulması gelmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar önemli bir uluslararası sorun halini alan İsrail-Filistin sorununun başlangıcı olarak görünen bu olay Ortadoğu'nun siyasi yapısı kapsamında oldukça önemli bir yere sahiptir.⁶⁹

Ortadoğu ülkelerinin siyasi yapısı kapsamında değinilmesi gereken hususlardan bir tanesi de Soğuk Savaş dönemidir, çünkü bu dönem içerisinde Körfez ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları söz konusu olmuştur ve bu da Ortadoğu'nun siyasi yapısı açısından önem ifade etmektedir. Buna göre;

- Kuveyt, 1961 yılında,
- Birleşik Arap Emirlikleri, 1971 yılında,
- Umman, 1972 yılında,
- Katar, 1972 yılında ve
- Bahreyn, 1972 yılında İngiltere'den bağımsızlığını ilan etmiştir. Sonrasında da Ortadoğu siyasi coğrafyası üzerinde yer almışlardır.⁷⁰

Ortadoğu ülkelerinin siyasi yapılarına bakıldığında demokrasi noksanlığı dikkat çekmektedir. Nitekim küreselleşmenin etkisini artırması ile birlikte Ortadoğu bölgesi üzerinde bu noktada önemli gelişmeler olmuş ve bölgede birçok eylem olmuştur. Bu

⁶⁹ Davut Dursun, Ortadoğu'nun Ekonomik, Sosyal ve Siyasi Yapı Özellikleri Üzerine Genel Tespitler, s: 1246, <http://www.journals.istanbul.edu.tr>, Erişim Tarihi: 13 Ekim 2014.

⁷⁰ Dursun, s: 1246, Erişim Tarihi: 13 Ekim 2014.

eylemlerin sonucunda Arap Baharı olarak anılan akım ortaya çıkmış ve Ortadoğu'nun siyasal yapısı önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Halen etkilerini sürdürmekte olan bu değişim akımların Ortadoğu üzerindeki etkileri çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Siyasi özellikler açısından Ortadoğu ülkeleri incelendiğinde farklı yapıların varlığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle de ülke ülke ele almaktansa bölge genelinde bir değerlendirmenin yapılması daha doğru olacaktır. Ortadoğu'da hemen hemen her konuda olduğu gibi siyasi yapıda da Ortadoğu ülkelerinin farklılıklarından söz edilebilir. Bölgede Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Ürdün gibi ülkeler aileler tarafından yönetilmektedirler. Bunun yanında geleneksel monarşiden uzak bir şekilde yönetilen ülkelerin varlığından da söz edilebilir. Ortadoğu'nun siyasi yapısı kapsamında unutulmaması gereken bölgenin siyasi coğrafyasının tarih boyunca değişiklik göstermiş olduğudur. Bu nedenle de Ortadoğu'nun siyasi açıdan demokrasi dışı rejimler, tek elde bulunan yönetimler ve siyasi açıdan istikrarsızlıkların sıkça yaşandığı bir bölge olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır.

2.1.4. Ortadoğu Ülkelerinde Ekonomik Yapı

Ortadoğu ülkelerinin her birinin farklı özellikleri vardır ve bu farklılık bölgede yer alan ülkelerin ekonomik yapılarına yansımıştır. Bölge bir bütün ele alınarak bir inceleme yapılacak olduğunda ise bölgede önemli zenginlik kaynaklarının varlığından söz edilmesi mümkün olacaktır.

Dünya genelindeki petrol rezervlerinin yaklaşık olarak üçte ikisi Ortadoğu bölgesi içerisinde yer almaktadır. Bununla birlikte dünya üzerindeki doğalgaz rezervlerinin neredeyse yarısının Ortadoğu'da yer alıyor olması bölgenin dünyanın en önde gelen ekonomik güçleri barındırdığı fikrinin ortaya çıkmasına neden olabilecek cinstendir.⁷¹ Oysa bölgedeki ülkelerin birçoğu gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler sınıfına girmektedir. Bu durumun ekonomik açıdan cevabının verilebilmesi adına bu çalışmanın kapsamını aşacak araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Neticede bu durum dikkatleri çeken önemli bir araştırma konusudur.

---

⁷¹ Harun Öztürkler, Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik Yapılarının Temel Özellikleri, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 6, Haziran 2009, s: 67.

Ekonomik özellikler bakımından önemli bir gösterge niteliği taşımakta olan ihracat ve ithalat faaliyetleri incelenecek olduğunda, dünya genelinde düşük bir paya sahip olan Ortadoğu ülkelerinin imalatta geride kaldıkları söylenebilir. Bölgede petrol ve doğalgaz dışında ihracat konusunda bir çeşitliliğin olmayışı ekonomik açıdan önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Ortadoğu'nun ekonomik önemi kapsamında da değinildiği üzere dünya ticareti açısından önemli bir konuma sahip olması beklenen bölgenin bugünkü şartlar içinde beklenenden uzak bir noktada olduğu gerçektir. Mal ve hizmet üretme yeteneğinin ve dış satım kabiliyetinin oldukça geride olması Ortadoğu ülkelerinin gelişmiş ülkeler arasına girememesine sebep olmaktadır. Yüksek gelirli ülke olmak ile gelişmiş ülke olmak arasında kavramsal karşılıkları açısından önemli bir fark vardır ve enerji yönünden zengin olsalar dahi üretim ve dışsatım açısından geride olmaları Ortadoğu ülkelerinin gelişmiş değil ancak yüksek gelirli ülke olma özelliğine sahip olmalarını sağlamaktadır.⁷²

Ekonomi için önem arz eden bir diğer unsur ise nüfus yapısıdır. Genç bir nüfusa sahip olmak ve bu nüfusu üretim sürecinde temel faktör olan beşeri sermaye olarak değerlendirebilmek ülkenin ekonomik gelişmesi adına son derece önemlidir. Ortadoğu ülkelerine baktığımızda gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla genç nüfusa sahip olduğunu görmekteyiz ancak bu genç nüfusu üretim faktörü olarak değerlendiremeyen Ortadoğu ülkeleri gelişmişlik bakımından önemli bir ilerleme kaydedememektedirler.⁷³

Ortadoğu ülkelerinin ekonomik yapılarının anlaşılabilmesi adına aşağıdaki tablo yardımcı olabilecek niteliktedir.

---

⁷² Harun Öztürkler, "Ortadoğu Ülkelerinin Ekonomik Yapılarının Temel Özellikleri", Ortadoğu Analiz, Vol. 6, Cilt.1, (Haziran 2009), s.68.

⁷³ Öztürkler, s.70.

Tablo 3. 2000’li Yıllarda Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Milyar Dolar) ve Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (Dolar)

Bölge/Ülke	Gösterge	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Tunus	<i>GSYH</i>	22	23	27	31	32	34	39	45	44	44	46
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	2281	2366	2790	3140	3219	3394	3808	4345	4169	4194	4297
Mısır	<i>GSYH</i>	98	88	83	79	90	107	130	163	189	219	230
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	1417	1252	1160	1082	1209	1422	1696	2079	2371	2698	2781
Libya	<i>GSYH</i>	28	20	24	33	44	56	72	93	62	MD	MD
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	5331	3651	4343	5906	7626	9584	11921	15150	9957	MD	MD
Suriye	<i>GSYH</i>	21	22	22	25	29	33	40	53	54	59	MD
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	1282	1272	1248	1393	1561	1767	2099	2678	2692	2893	MD
Yemen	<i>GSYH</i>	10	11	12	14	17	19	22	27	25	31	34
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	539	568	606	693	811	896	987	1190	1077	1291	1361
Bahreyn	<i>GSYH</i>	8	8	10	11	13	16	18	22	19	23	MD
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	12341	13225	15062	16726	18571	19540	19955	20813	16518	18184	MD
Arap Dünyası	<i>GSYH</i>	704	714	804	938	1,139	1,356	1,569	1,987	1,710	1,987	2,402
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	2474	2454	2704	3083	3663	4262	4819	5965	5022	5716	6768
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	<i>GSYH</i>	930	930	1,042	1,207	1,439	1,688	1,976	2,469	2,182	2,519	3,051
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	2919	2860	3143	3568	4168	4789	5488	6713	5814	6585	7831
Türkiye	<i>GSYH</i>	196	233	303	392	483	531	647	730	615	731	773
	<i>Kişi Başına GSYH</i>	3037	3553	4567	5833	7088	7687	9246	10298	8554	10050	10498

Kaynak: Harun Öztürkler, Hayrettin Keskingöz, Ortadoğu Ekonomilerinin Genel Özellikleri, Arap Baharı, Sorunlar ve Fırsatlar, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, Ekim 2012, s: 13.

Tablo 3’de de görüldüğü üzere 2000’li yıllar içerisinde Ortadoğu’nun farklı ülkeleri için farklı gidişatlar söz konusudur. Türkiye’de 2008 yılındaki mali krizin

etkilerinin dışında düzenli bir artış söz konusu iken diğer birçok ülke için çalkantılı bir gidişatın varlığı dikkat çekmektedir.⁷⁴

Ortadoğu ülkelerinin ekonomik açıdan bir gelişme içinde oldukları fakat gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında söz konusu rakamların yeterli olmadığı söylenebilir. Bu durumu rakamlarla desteklemek gerekirse Ortadoğu ülkelerinin ortalama kişi başına gelirleri 1980 yılı içerisinde 2275 dolar iken bu rakam 2007 yılında 7400 dolar seviyesine gelerek yaklaşık olarak üç kat artmıştır. Ancak gelişmiş ülkelerde bu rakamların 37500 dolar seviyesinde olduğu göz önüne alınırsa söz konusu rakamların oldukça yetersiz oldukları söylenebilir.⁷⁵

Ekonomik yapı bakımından Ortadoğu ülkelerinin yapısı ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa doğalgaz ve petrol rezervlerine fazlaca bir bağımlılığın söz konusu olduğu dikkat çekmektedir. Bölgede yer alan ülkelerin kişi başına gelirleri açısından iyiye gitme durumunun varlığı söz konusu olsa da gelişmiş ülkeler ile arada var olan uçurumun halen devam ettiği söylenebilir. Bu durumun önüne geçilmesinde ihracat faaliyetlerinde ilerleme kaydedilmesi önemli bir adım niteliği taşıyacaktır. Bununla birlikte dışa bağımlılığın azaltılması ve ekonomik açıdan daha iyi noktalara gelmesi adına doğru stratejilerin geliştirilmesi ve uygulamaya konulması gerekmektedir denilebilir.

2.1.5. Ortadoğu Ülkelerinde Sosyal Yapı

Ortadoğu ülkelerinin sosyal yapıları kapsamında değinilecek olan konuların başında ülkelerin nüfus yapıları gelmektedir. Bu bölgedeki ülkelerin nüfus yapılarının karmaşık bir modele sahip olduğu söylenebilir. Bu karmaşıklık kültürel, dini veya etnik açıdan çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilir. Ortadoğu bölgesi içerisinde birçok medeniyetin varlığı söz konusu olduğu için bu durum son derece normaldir. Bunun yanında ülkelerin nüfus yapılarında dikkat çeken bir ayrıntıdan daha söz edilebilir. O da nüfusların gençliği noktasındadır. Avrupa'daki gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında

---

⁷⁴ Tablo 3 üzerinde MD ifadesi o yıl için söz konusu ülke adına veri olmadığı anlamına gelmektedir.

⁷⁵ Öztürkler, s: 68.

oldukça genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan Ortadoğu ülkeleri bu durumdan faydalanamıyor olarak görünse de bu ayrıntı dikkat çekecek cinstendir.⁷⁶

Sosyal açıdan yapılan incelemelerde değişmeyecek olan veri Ortadoğu bölgesindeki ülkelerinin homojen bir nüfus yapısı barındırmaktan uzak olduklarıdır. Bölgede farklı kültürlerin etkilerinin bulunması bu homojenliğin ortaya çıkmamasının ana nedenleri arasında yer almaktadır.⁷⁷

Bölge dini bakımdan incelenecek olursa genellikle İslamiyet'in yaygın din olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Museviliğin de bölge içerisinde yeri olduğu bilinmektedir. Herhangi bir ülkenin resmi dini olarak var olmasa da Hristiyanlık dini de bölgede karşılaşılan dinler arasındadır (Mısırın %30'u bu dini benimsemiştir). Bölge geneli bir bütün olarak değerlendirildiğinde %95 gibi yüksek bir oranla İslamiyet'in dini bakımdan hakim olduğunu söyleyebiliriz ancak mezhep farklılıklarına da değinmek gerekmektedir. Bölgedeki Müslüman nüfus homojen bir yapıya sahip değildir. Bölgenin sosyal yapısı kapsamında önemli bir yeri olan mezhepler, Ortadoğu ülkelerinde yaşanan kaoslarda öne çıkan sebeplerden biri de bu mezhep farklılıklarıdır demek yanlış olmayacaktır.⁷⁸ Mezhepler ve mezhep çatışmaları, Ortadoğu'nun sosyal yapısı kapsamında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Burada belirtmemiz gereken bir diğer husus ise bölgede nüfus olarak çoğunluğu teşkil etmenin siyasi otoriteyi de elde etmek anlamına gelmediği gerçeğidir. Çoğunluğu Şiiilerin oluşturduğu bazı ülkelerde orta seviyede bulunan Sunni-Arap unsurların siyasi otoriteyi elinde bulundurduğunu görmek mümkündür.⁷⁹

Bölgedeki ülkelerin siyasi özellikleri kapsamında söylenen husus sosyal özellikler için de geçerlidir denilebilir. Buna göre, Ortadoğu ülkelerindeki sosyal yapılar değişkenlik göstermektedir denilmesi yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Bölgede geleneksel sosyal yapıların varlığının yanında modern sosyal yapıların varlığından da söz edilebilir.

---

⁷⁶ Öztürkler, s: 70.

⁷⁷ Öztürk, s: 260.

⁷⁸ Turan, Tarihın Başladığı Nokta, s.28.

⁷⁹ Turan, Tarihın Başladığı Nokta, s.29.

2.2. Ortadoğu Bölgesinin Temel Problemleri

Ortadoğu bölgesi sahip olduğu farklı kültürler nedeni ile kozmopolit bir bölge olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte bölgenin sahip olduğu coğrafi konumun da bölgeye farklı bir anlam katması nedeniyle Ortadoğu'da kaynağı farklı birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bölgede meydana gelen olayların tek tek ele alınmasından ziyade bir sınıflandırma yapılarak değerlendirilmesi daha sağlıklı bir yol olarak görünmektedir. Bu çerçevede çalışmanın bu bölümünde Ortadoğu bölgesinin temel problemleri; ekonomik problemler, sosyo-kültürel problemler ve siyasi problemler başlıkları altında incelemeye alınacaktır.

2.2.1. Ekonomik Problemler

Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerin ekonomik yapıları başlığında da değinildiği üzere bölgede ekonominin temel taşları petrol ve doğalgaz rezervleridir. Bölgede birçok ülkenin petrol ve doğalgaz rezervlerine bağlı olarak ekonomik faaliyetlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Buradan hareketle bölgenin ekonomik probleminin temelini petrol ve doğalgaza fazla bağımlılık gösterilmesi ile birlikte çeşitlilikten yoksun olmasının oluşturduğu söylenebilir. Özellikle ihracat konusunda çeşitliliğin sağlanamamış olması bölgenin ekonomik problemlerinin başını çekmektedir.

Petrol kaynaklarının bölgede fazla miktarda bulunması nedeniyle petrolün ekonominin temelini oluşturması normal bir durumdur. Ancak tamamen petrole dayalı faaliyet yürütülmesi bölgedeki birçok ülkenin ekonomik anlamda bir takım problemler yaşamalarına neden olabilmektedir. Petrol sayesinde oluşan koşullar nedeniyle bölgedeki oluşumun petrolizm olarak adlandırılması söz konusu olmuştur.⁸⁰

Bölgenin ekonomik problemlerinin başında sanayi üretiminin yaygın olduğu ülke sayısının az olması da sayılabilir. Öyle ki bölge ülkeleri arasında sanayisi gelişmiş ülkelerin sayılması oldukça güçtür. Gelişmiş ülkeler ile kıyaslama yapıldığında bu

---

⁸⁰ Osman Nuri Özalp, Uluslararası İlişkiler Bağlamında Ortadoğu'da Büyük Güç Politikalarını Açıklamaya Yönelik Bazı Kuramsal Yaklaşımlar, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 48, Mart 2013, s: 53.

durumun boyutları daha net bir biçimde anlaşılabilir. Bunun yanında bölge yer altı kaynakları bakımından zengin bir bölge olmasına karşın enerji kaynaklarını etkin bir biçimde kullanan ülkelerin sayısının az olması da önemli bir problem olarak nitelendirilebilir. Bölge ülkeleri arasından İran dışında enerji kaynaklarını etkin kullanan ülke sayılması güçtür. Dolayısıyla bu durum Ortadoğu ülkelerinin ekonomik problemler ile karşılaşmasını beraberinde getirmektedir.

Ortadoğu ülkelerinin içinde buldukları ekonomik durumun anlaşılabilmesi adına bazı ülkelerin büyüme verilerine değinmek faydalı olabilecektir. Bu kapsamda inceleme yapıldığında Türkiye %3.2, Mısır %6, İran %5, Ürdün %6.5 oranında bir büyüme oranına sahiptir. Aynı ülkeler için işsizlik oranları ise sırasıyla %10, %20, %10 ve %13 oranındadır.⁸¹ Bahsedilen veriler bölge ülkelerinin ekonomik anlamda yaşadıkları problemler açısından fikir edinilmesine olanak sunmaktadır.

Ekonomik problemlerin yaşanmasında Ortadoğu ülkelerinin politikalarının yanında etkisi olan bir başka husus ise son yıllarda bazı ülkeler arasında siyasi açıdan bir gerilimin var olmasıdır. Örneğin, Türkiye'nin Suriye ile yaşamış olduğu gerginlik bu iki ülke arasında ihracat rakamlarını etkilemiş ardından Suriye'de baş gösteren iç savaş ile ekonomik ilişkiler sıfırlanmıştır. Bununla birlikte aynı durum Türkiye ile Irak içinde geçerlidir. Öyle ki son dönemde meydana gelen terör olayları nedeniyle Türkiye'nin Irak'a yaptığı ihracat rakamlarında önemli bir azalma meydana gelmiştir. Terörün varlığı ekonomik problemlere de sebep olmakta ulaşımın güçleşmesi ve güvenlik riskleri ticari ilişkilere de sekte vurmaktadır.⁸²

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda bölge ülkelerinin gerek ülke politikaları nedeniyle gerekse bölgede var olan kaos nedeniyle ekonomik problemler ile karşı karşıya oldukları yorumu yapılabilir. Ortadoğu'daki bu kaos ortamı sona ermedikçe bu sorunların tamamen çözülmesi imkansız olarak görünmektedir. Dolayısıyla bölgede hüküm süren istikrarsızlığın bitişinin öngörülebilir olmasına

---

⁸¹ Mustafa İlbaş, Ortadoğu'da Ekonomik Sorunlar Derinleşiyor, <http://www.ortadogugazetesi.net>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2014.

⁸² 'Türk ihracatçısı çekilirse Irak'ı başkası doldurur', <https://www.dunya.com/sectorler/lojistik/turk-ihracatcisi-cekilirse-iraki-baskasi-doldurur-haberi-294754> (24.Ağustos 2017)

dayanarak bir süre daha ülkelerinin ekonomik açıdan gelişmiş Batı ülkelerinin gerisinde kalmaya devam edeceklerini söyleyebiliriz.

2.2.2. Sosyo-Kültürel Problemler

Ortadoğu bölgesi tarih boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması nedeniyle farklı kültürlerin tarih boyunca bir arada bulunduğu bir bölge olarak süregelmiştir. Bölge hem üç büyük dinin doğduğu ve yaşandığı yer olması sebebi ile hem de siyasi ve mezhepsel farklılıkları barındırması sebebi ile çeşitli sosyo-kültürel problemlere de sahne olmaktadır. Bunun yanında bölge hem geleneksel hem de modern demokratik yönetime sahip ülkeleri bir arada bulundurmaktadır.⁸³ Bu durum özellikle son yıllarda bölge halkları arasında gerçekleşen etkileşimler sonucunda yönetimlere karşı halkların beklentilerinde de bir değişim meydana getirmekte ve bunlar sosyal problemler olarak tezahür etmektedir.

Sosyo-kültürel problemlerin yaşanması farklı nedenlerden ötürü meydana gelebilir. Ortadoğu bölgesi için ise bu durumun altında üç temel nedenin yattığı söylenebilir. Bunlar; din, siyaset ve ideoloji olarak ifade edilmektedir.⁸⁴ Bu ifadeden yola çıkılarak Ortadoğu'daki ülkelerin sosyo-kültürel problemlerinin din, siyaset ve ideolojik sebeplerden kaynaklandığı söylenebilir. O halde gelenek, adalet, hukuk, insani haklar başta olmak üzere yaşanan sosyo-kültürel problemlerin din, siyaset ve ideoloji üçgeni içerisinde yoğurularak ortaya çıktığının söylenmesi yanlış olmayacaktır.

Yirminci yüzyıl içerisinde meydana gelen savaşlar ve sonrasında ortaya çıkan durum ile birlikte Ortadoğu'nun gergin bir dönem geçirdiği söylenebilir. Bölge ülkeleri ile ilgili bir araştırma yapan Brzezinski, Ortadoğu ülkelerinin en önemli ihtiyacının demokrasi olduğu belirtmiş ancak bölge halkının buna göstereceği tepkinin kolay benimsememek olacağını ifade etmiştir. Bu kapsamda bölgede son dönemlerde meydana gelen savaşlarla birlikte karmaşık bir sürecin olduğunu belirten Brzezinski durumun daha da karmaşık bir hal alacağını belirtmiştir. Buna gerekçe olarak da bölge

---

⁸³ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, MKM Yayınları, 4. Baskı, Bursa, 2008, s.28.

⁸⁴ <http://politikakademi.org/2013/04/ortadogunun-temelini-olusturan-arguman/>, Erişim Tarihi: 17 Ekim 2014.

ülkelerinin halklarının İslami geleneklerine, kültürel alışkanlıklarına sabırlı bir yaklaşımın gerekliliğini göstermiş ve böyle bir ortamın oluşmasının oldukça güç olduğunu söylemiştir.⁸⁵

Sonuç olarak Ortadoğu bölgesinde yoksulluk, işsizlik, genç nüfusun meydana getirmiş olduğu demografik baskılar, sosyal adaletsizlik, küreselleşme ile birlikte zirve yapan kültürel etkileşim başta olmak üzere birçok sosyo-kültürel problem mevcuttur. Bu noktada var olan sosyo-kültürel problemlerin-özellikle genç nüfusun içerisinde bulunduğu durum- sosyal bir öfke boyutu kazanarak Arap Baharı sürecinde etkisinin olduğuna değinmek de gerekecektir. Diğer bir ifade ile bazı Ortadoğu ülkelerindeki gençlerin içerisinde buldukları sosyal hoşnutsuzluk durumu Arap Baharının sosyal tabanını meydana getirmiştir de denilebilir.

2.2.3. Siyasal Problemler

Ortadoğu ülkelerinin siyasi problemleri konusunda öncelikle ülkeler arası siyasi anlaşmazlıklara değinmek gerekecektir. Ortadoğu'da yer alan ülkelere bazıları arasında var olan siyasi gerilimler bölgenin geneline yansımakta ve etkisi de yine aynı şekilde bölgenin tamamına olmaktadır.

Bölge ülkeleri arasında var olan sorunlara bakıldığında uzun yıllardır süregelen İsrail-Filistin sorunu, son yıllarda seviyesi artan Türkiye-Suriye gerginliği, yirminci yüzyılın ikinci yarısında olan İran-İrak savaşı gibi problemlerden söz edilebilir. Bu ülkelerin aralarında yaşamış oldukları sorunlar diğer ülkeleri de etkilemekte ve bölgede bir gerginlik durumu hakim olmaktadır denilebilir.

Ortadoğu ülkelerinde siyasi yapı başlığında değinildiği üzere bölgede geleneksel monarşi yönetiminin hakim olduğu ülkeler olduğu gibi demokratik yönetimler de vardır. 2010 yılı sonunda Arap halklarının adalet, demokrasi ve özgürlük talebi ile ateşlediği

---

⁸⁵ Zafer Akbaş, Ortadoğu'da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, İlkbahar 2012, s: 55-56.

Arap Baharı bölge hakimiyetini uzun yıllar elinde bulunduran Osmanlı Devleti'nin ardından bölgede meydana gelen en önemli kırılmanın başlangıcı olmuştur.⁸⁶

Bölgeyi son dönemde tabiri caizse kasıp kavuran Arap Baharının etkilerinin de belirginleşmesi ile birlikte siyasi düşünce anlamında sekiz yeni düşünce yapısından söz edilebilir. Bu düşünceler şu şekildedir:⁸⁷

- Siyasi partiler ve toplumsal katılım,
- Uluslararası sistemde Ortadoğu siyasetinin kapladığı alan,
- Uluslararası sisteme yön veren ülkelerin Ortadoğu politikaları,
- İnsan hakları ve müdahale meşruluğu,
- Demokratikleşme ve halk iradesi,
- Enerji kaynakları ve nükleer silahlanma,
- Yeni güvenlik anlayışı,
- Sivil toplum ve sivil örgütlenmeler şeklindedir.

Yukarıda sayılan maddelerden de görüldüğü üzere birçok Batı ülkesinin gerçekleştirmiş olduğu hususlar Ortadoğu'daki bulunan bazı ülkeler için hedef konumundadır. Bu ve bunun gibi durumlar nedeni ile bölgede siyasi problemlerin yaşanması söz konusu olabilecektir. Buradan hareketle Ortadoğu ülkelerinin siyasal problemlerinin temelinde sosyal hoşnutsuzluk durumunun yattığına dair bir yorum yapılması yanlış olmayacaktır.

2.3. Küreselleşme Sürecinde Dünya Siyasetinde Ortadoğu

Ortadoğu tarih boyunca birçok ülkenin stratejilerinde yeri olan bir bölge olmuştur. Dünyada yaşanan gelişmeler ve küreselleşmenin dünya üzerindeki önlenemez etkileri ile birlikte ülkelerin Ortadoğu ile ilgili stratejilerinde de değişiklikler meydana gelmiş ve bölgenin dünya siyasetinde sahip olduğu rol de farklı bir konuma gelmiştir.

---

⁸⁶ Nuri Salık, "Modern Suriye'de Toplum ve Siyaset 1946-2000", Mehmet Akif Okur, Nuri Salık (Ed.), **Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye İç ve Dış Politika** içinde (31-65), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.31.

⁸⁷ Özge Özkoç, Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 64, Sayı: 3, 2009, s: 176.

Çalışmanın bu bölümünde dünya siyasetinde Ortadoğu'nun yeri incelenecektir. Bu kapsamda; Rusya ve Ortadoğu, ABD ve Ortadoğu, AB ve Ortadoğu, Türkiye ve Ortadoğu, İran ve Ortadoğu konuları farklı başlıklar altında incelenecektir.

2.3.1. Rusya ve Ortadoğu

Rusya'nın sahip olduğu konum itibari ile Ortadoğu'nun sahip olduğu önem biraz daha fazla anlam kazanmaktadır. Bunun nedeni Rusya'nın dünya ile bağlantısının Ortadoğu olmadan gerçekleşmesinin imkansız oluşu olduğu söylenebilir. Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığı değerlendirilirken Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrası ortaya çıkan Müslüman devletler ile birlikte ülkenin değişen politikalarına değinmek gerekmektedir. Soğuk Savaş süreci içerisinde Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler birliği arasında yaşanan çekişmede önemi son derece yüksek olan Ortadoğu 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin ardından kurulan Rusya Federasyonu'nun dış politika öncelikleri arasında önemini kaybetmiş, bu süreçte Rusya Federasyonu Ortadoğu üzerinden çektiği enerjisini ABD, NATO ve AB ile ilişkilerin yeniden tesisine yöneltmiştir.⁸⁸

Ortadoğu bölgesindeki İslamcı odakların Sovyetler Birliği döneminde ortaya konan baskıya nasıl bir karşılık vereceğini tam olarak bilemeyen ülke, başta İran olmak üzere Ortadoğu ülkeleri ile ticari ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.⁸⁹ Bu sayede Rusya'nın Ortadoğu'da etkin bir rolünün olmasının yanında bölgedeki Amerika Birleşik Devletleri etkinliğini de azaltma amacı güttüğünün söylenmesi mümkün olmaktadır.

Vladimir Putin'in 2000 yılı itibari ile Rusya Federasyonu Devlet Başkanı olarak göreve başlaması ile Rusya'nın dış politikasında köklü değişimler gözlenmiş, Rusya Ortadoğu'da etkinliğini bölgede arttırmayı hedeflemiş bu hedefleri doğrultusunda bölge ile temasları ve ekonomik ilişkileri güçlendirmiş Suriye ve İran gibi batı ile ilişkisi problemlili olan ülkelere destek sağlamış ve bunun gibi hamleler ile Rusya Ortadoğu'da

---

⁸⁸Emre Erşen, "Rusya'nın Arap Baharı Politikası", Ortadoğu Analiz, Vol. 61, Cilt.6, (Mart 2014) , s.78.

⁸⁹ İlyas Kemaloğlu, Rusya'nın Ortadoğu Politikası, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, Temmuz 2012, s: 7.

yeniden etkin olma hedefini gerçekleştirmiş ve bölgede yeniden bir aktör olarak varlığını hissettirmiştir.⁹⁰

Uluslararası düzeyde sahip olduğu rolü artırmak isteyen ve bu kapsamda siyasi, ekonomik ve sosyal stratejilere önem veren Rusya'nın Ortadoğu için önemi aşağıdaki gibi maddeler halinde sıralanabilir:⁹¹

- Başta petrol rezervleri olmak üzere bölgede ekonomik çıkarlar vardır. Bununla birlikte hammadde ve enerji açısından aktif politikalar yürüten Rusya için bölgede bir fırsat söz konusudur.
- Ortadoğu'da var olan İslami akım Rusya için bir tehdit niteliği taşıyabileceğinden ülke, Ortadoğu'da istikrarın sağlanmasını istemekte ve buna yönelik politikalar izlemektedir. Bu durum Rusya'nın çıkarına olacak bir durumdur.
- Eğer Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği dönemindeki gibi mücadele etmek istiyorsa bunun yolu Ortadoğu'da etkin olabilmesinden geçmektedir.

Görüldüğü üzere Rusya'nın Ortadoğu stratejilerinde tıpkı Sovyetler Birliği döneminde olduğu gibi Amerika ile olan rekabetin önemli etkilerinden söz edilebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılma döneminde Batı ile yakınlaşmadan ötürü bir anlamda ikinci plana atılan Ortadoğu politikaları son dönemde tekrardan ön plana gelmiştir denilebilir. Bu durumda Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi başta olmak üzere bölgede yaşanan olayların büyük etkisinin olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır.⁹²

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Rusya'nın özellikle son yıllarda Ortadoğu bölgesi içerisinde aktif rol almaya başladığı söylenebilir. Özellikle Putin dönemindeki dış politikalarla birlikte ülkenin Ortadoğu'daki siyasi süreçlere daha fazla müdahil olan ülkenin sergilemiş olduğu tavır bölgede uzun vadeli bir süreçte var olmayı amaçladığı şeklinde yorumlanabilir. Bu yorumun yapılmasında Rusya'nın bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinin yanında, tüm taraflar ile diyalog kuruyor olması, bölgeye

---

⁹⁰ Erşen, s.78.

⁹¹ Aslan Yavuz Şir, Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Gazze Krizine Yaklaşımı, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Şubat 2009, s: 30-31.

⁹² Şir, s: 34.

problemlerin çözümü ve insani yardım konusunda aktif çaba gösteren ülkelerden birisi olması gibi faktörlerin etkisinden bahsedilebilir.

2.3.2. ABD ve Ortadoğu

Ortadoğu bölgesi Amerika Birleşik Devletlerinin özellikle yirminci yüzyıldan sonra etkili bir oyuncu olarak rol aldığı bir bölge olmuştur. Bu etkinlik İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında daha da fazla olmuştur denilebilir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Dünya siyasetinde baş aktör olarak ortaya çıkan ABD Ortadoğu bölgesinde de bölge dışı etkili aktör olarak kendini göstermiştir. SSCB ve ABD arasındaki soğuk savaş ABD'nin de Ortadoğu politikalarına etki etmiş SSCB'nin bölgedeki etkinliğinin önüne geçmek ve bölge petrolünü en düşük maliyet ve imkanlar ile batı ülkelerine doğru yönlendirmek soğuk savaş döneminde ABD'nin Ortadoğu politikasındaki temel hedefi olmuştur.⁹³

Yirminci yüzyıl ve sonrasındaki dönemde ABD'nin Ortadoğu bölgesinde üstlendiği rolde etkisi olan olaylar şu şekildedir.⁹⁴

- Birinci ve İkinci Dünya Savaşları,
- Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile olan rekabet durumu,
- Körfez Savaşı,
- Sovyetler Birliği'nin dağılması,
- 11 Eylül 2001 terör saldırıları,
- Amerika-Irak Savaşı,
- Arap Baharının getirdiği etkiler şeklindedir.

ABD'nin Ortadoğu'da baş aktörler arasında olmaya yönelik politikaları bazı gelişmelerden direkt veya dolaylı olarak etkilenebilmektedir. Bu noktada özellikle 11 Eylül saldırılarının etkilerine değinmek gerekecektir. Bu saldırılar sonrasında ABD ikinci Körfez harekâtını başlatmış olarak nitelendirilebilir. ABD'nin bu faaliyetleri

---

⁹³ Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken", Ortadoğu Etütleri, Cilt.1, Sayı.1, (Temmuz 2009), s.70.

⁹⁴ Zafer Akbaş, ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi, History Studies Dergisi, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, s: 3-4.

sonrasında sadece Ortadoğu’da değil tüm dünya genelinde güvenlik endeksli politikalar tercih edilmeye başlanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ve Ortadoğu başlığı kapsamında değinilmesi gereken bir diğer husus ise ABD ve İsrail ilişkileridir. Çünkü İsrail ile olan ilişkiler ABD’nin Ortadoğu politikalarının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bölgedeki ülkeler tek tek incelendiğinde İsrail’in ABD’ye en yakın devlet olduğu görülecektir. Bölge ülkelerinin İsrail ile olan ilişkileri göz önüne alındığında bu durumun Ortadoğu’da istikrarsızlık durumunun ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bölge ülkelerinin İsrail’e karşı olan tutumları ABD’nin faaliyetlerine etki etmektedir. Örneğin; İran ve İsrail arasında yaşanan gerginlik sonrasında ABD; İran’a karşı olan tutumunu daha da sert bir noktaya taşımıştır.⁹⁵ Bu örnek ABD’nin Ortadoğu bölgesine ne kadar önem verdiğinin bir göstergesi olarak görülebilir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse ABD’nin Ortadoğu’da var olan kaynaklardan faydalanmak başta olmak üzere birçok nedenden ötürü bölgede aktif rol üstlenme girişimleri söz konusudur. ABD ve Ortadoğu politikaları kapsamında ülkenin enerji kaynakları ihtiyacının da önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bu kapsamda bölgedeki kaynakların Batı’ya ulaşımında güvenliğin sağlanması ABD için oldukça büyük önem ifade etmektedir. Ortadoğu bölgesinin coğrafi öneminin yanında sahip olduğu kaynaklar ABD’nin politikalarının önemli belirleyicileri arasında olduğu söylenebilir ve bu şartlar altında ABD’nin bölgede etkin rol üstlenmesinin devam etmesi beklenmektedir.

2.3.3. AB ve Ortadoğu

Avrupa Birliği’nin Ortadoğu ilişkileri kapsamında öncelikle söylenmesi gereken husus 2003 yılında Amerika’nın Irak’ı işgaline kadar birliğin net bir Ortadoğu politikası belirlemediği olduğudur. 2003 yılında bölgede gerçekleşen Amerika müdahalesinin ardından AB, ABD’nin tersine bölgede daha yumuşak ve ılımlı bir strateji izlenmesini desteklemiştir denilebilir. Avrupa ülkelerinin Ortadoğu ile var olan fakat bir bütünlük

---

⁹⁵ Akbaş, s: 7.

teşkil etmeyen ilişkileri 1995 yılında Barselona Süreci kapsamında gerçekleşen Avrupa-Akdeniz ortaklığı ile kurumsal bir seviye kazanmıştı ve bu politikanın nihai hedefi Ortadoğu'yu halkların etkileşimi, diyalog, ticaret ve çeşitli ekonomik faaliyetler ile dışa açmak batılı değerlere yönlendirmek ve nihayetinde Avrupa'ya eklemlesmesini sağlamaktı.⁹⁶

AB'nin Ortadoğu'da gerçekleşen olaylara karşı yaklaşımları ABD'ye oranla tedavi edici olarak nitelendirilebilir. Bu noktada AB'nin Ortadoğu yaklaşımının daha çok İsrail-Filistin sorunu odaklı olduğu söylenebilir. Bu durumun AB'nin Ortadoğu'yu sadece İsrail-Filistin sorunun yaşandığı bölge olarak gördüğü şeklinde nitelendirilmesi ile de karşılaşılmaktadır.⁹⁷ Oysaki AB her şeyden önce coğrafi konumu itibari ile bölgede meydana gelen olaylardan ABD'ye göre çok daha fazla etkilenmektedir. Bu nedenle de AB'nin ilerleyen dönem içerisinde bölgede daha aktif bir şekilde bulunması beklenmektedir.

AB'nin tarih boyunca tüm devletlerin ilgi odağı olan Ortadoğu'ya ilgisinin olması son derece anlaşılabilir bir durumdur. Bu ilginin sebepleri; siyasal, kültürel, stratejik ve ekonomik nedenlerden dolayı olabilmektedir. Tarihte Osmanlı etkinliğini kırmak adına faaliyetleri de kapsayan siyasal ilgi ikinci dünya savaşı sonrası döneme dek devam etmiştir. Bölge ile AB'nin ilgilenmesinin sebeplerinden birisi de stratejik nedenlerdir. Ortadoğu'nun sahip olduğu eşsiz coğrafi konum birçok ülkenin ilgisini çekmektedir. Diğer bir ifade ile Ortadoğu'nun merkezi bir bölge olması birçok Avrupa ülkesinin politikalarını etkilemektedir. Avrupa Birliği ülkelerinin bölgeye ilgi duymasının diğer bir nedeni de kıtaya hakim olan Hristiyanlık dininin çıkış yerinin Ortadoğu olmasıdır. Bu da AB ülkelerinin bölgeye ilgisinin kültürel nedenleri arasında gösterilebilir. Son olarak bölgeye duyulan ilginin altında ekonomik nedenler yatmaktadır. Çalışmanın önceki bölümlerinde de değinildiği üzere petrol ve doğalgaz başta olmak üzere birçok kaynağa sahip olan Ortadoğu ekonomik açıdan birçok ülkenin

---

⁹⁶ Müjge Küçükkeleş, AB'nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı, SETA Analiz, Ocak 2013, (24 Ağustos 2017), s.5.

⁹⁷ Sinem Kaya, Avrupa Birliği'nin Genel Ortadoğu Politikası Bağlamında İsrail'in Gazze Operasyonuna Yaklaşımı, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Şubat 2009, s: 46.

ilgisini çekmekte ve bu ülkeler Ortadoğu bölgesi ile ilgili bu durumu göz önüne alarak stratejiler geliştirmektedirler.⁹⁸

2.3.4. Türkiye ve Ortadoğu

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu 1923 yılı itibaren Ortadoğu ülkeleri ile farklı düzeylerde ilişkilere sahip olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından ilk dönemlerde rejimin yerleşmesine yönelik faaliyetler olması nedeni ile Türkiye'nin Ortadoğu yaklaşımı sadece güvenlik düzeyinde olmuştur. 1923-1950 yılları arasında rejim inşası sürecinde siyasal ve ulusal yapıyı yeniden şekillendirmeyi hedefleyen kurucu irade daha batıya dönük bir hedef belirlediğinden dış politikada da Ortadoğu'ya ilgi göstermemiş ve bölgeye ilgisini yöneltmemiştir.⁹⁹

1950 yılı sonrasında Türkiye'nin Ortadoğu politikasında değişimler meydana gelmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında yeniden şekillenen uluslararası sistem Türkiye'nin politikalarında da etkili olmuştur. SSCB Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden bir unsur haline geldiğinden Türkiye batı ile siyasi ittifak içerisine girmiş ve 1952 yılı itibari ile NATO'ya katılmıştır. Bu süreç sonrasında Türkiye'nin Ortadoğu politikaları da batı ile paralel şekilde seyretmiş 1965 yılı sonrası ise çok boyutlu politikaya dönen Türkiye dış ilişkilerinde de çok boyutlu bir yol izlemiştir.¹⁰⁰

Türkiye tarihi sürecinde çeşitli boyutlarda devam eden Ortadoğu ile ilişkilerini 2000 yılı öncesi güvenlik endişesine endeksli olarak kurmuştu ancak 2000'li yılların başından itibaren Türkiye dış politikada Ortadoğu'ya verdiği önemi arttırmış ve dış politikanın merkezine adeta Ortadoğu'yu oturtmuştur. Türkiye'nin bu yönelimine neden olan olaylar aşağıdaki gibidir:¹⁰¹

---

⁹⁸ Erkun Arık, Avrupa Birliği'nin Ortadoğu Politikası ve Ortadoğu Politikasında Türkiye'nin Önemi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s: 18-19.

⁹⁹ Bayram Sinkaya, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011, Cilt.1, Sayı.1, s.80.

¹⁰⁰ Sinkaya, s.82.

¹⁰¹ Mehmet Şahin, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim, Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 2010, s: 15-16.

- Avrupa Birliğine üyelik konusunda ülkenin beklediği şekilde ilerleme olmaması,
- ABD'nin Irak'ı işgali sonrası oluşan güven bunalımı durumu,
- 2008 yılında yaşanan küresel mali kriz sonrasında Batı'nın sahip olduğu ekonomik çekicilikte azalma meydana gelmesi,
- Bölge ülkelerinin yaşanan gelişmelere karşı sessiz kalması ile birlikte bir boşluk durumunun söz konusu olması,
- İsrail-Filistin sorunu,
- Ekonomik ve kültürel açıdan var olan fırsatlar şeklindedir.

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik faaliyetlerinin ivme kazandığı 2000'li yıllarda bölgenin barış ortamı içerisinde bulunmasına yönelik birçok girişimi olmuştur. Bu girişimler;¹⁰²

- İsrail ve Suriye'nin gerçekleştirdiği barış müzakerelerinde arabulucu rol üstlenmesi,
- Bölgede ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik faaliyetler,
- Afganistan ve Pakistan'ın yaşadığı sorunlarının giderilmesinde rol oynaması,
- Suriye ve Irak arasında var olan gerginliğin azaltılmasına yönelik girişimler,
- Enerji ve diğer kaynaklar konularında iş birliği girişimleri,
- Filistinli taraflar arasında gerginliğin azaltılması adına faaliyetler yürütülmesi,
- İran hususunda sergilenen diplomasi ağırlıklı tavır gibi girişimlerdir.

Türkiye ve Ortadoğu konusunda değerlendirme yapılırken 2000 öncesi dönem ve 2000 sonrası dönem şeklinde değerlendirme yapılmasının daha sağlıklı olacağını vurgulamak yanlış olmayacaktır. 2000 yılı öncesi dönemde bölgede çok aktif olmayan Türkiye'nin 2000 sonrası dönemde ise bunun tam tersi bir role sahip olmaya başladığı söylenebilir.

---

¹⁰² Şahin, s: 17.

2.3.5. İran ve Ortadoğu

1979 senesinde İran'da gerçekleşen İslami devrim ile birlikte ülkenin dış politikalarında bağımsız bir şekilde hareket etmesi söz konusu olmuştur. Bu gelişmeden günümüze kadar olan dönem incelendiğinde İran'ın bölgede giderek daha fazla söz sahibi olmaya başladığı söylenebilir. Diğer bir ifade ile İran küresel sistem içerisinde yavaş yavaş söz sahibi olmaya başlamıştır.

İran ve Ortadoğu ilişkisi kapsamında en önemli gelişmeler arasında 11 Eylül saldırıları sonrası dönem gösterilebilir. Bu saldırılar sonrasında ortaya çıkan durum, İran'ın bölgede daha fazla söz sahibi olmasını beraberinde getirmiştir. Jeopolitik açıdan bölgede önemli bir yeri olan ülke Ortadoğu güvenlik faaliyetlerinin merkezi halini almıştır denilebilir.¹⁰³

İran ve Irak arasında gerçekleşen savaş, gerek bu ülkeler gerekse bölge ülkeleri için politikalarını yeniden gözden geçirmelerine de neden olmuştur. İran ve Irak arasında devam eden gerginlikte ABD'nin 2003 senesinde Irak'ı işgal etmesi ile birlikte ibrenin İran lehine dönmesi gerçekleşmiştir. İlerleyen dönem içerisinde İran'ın Filistin-İsrail sorununda sessiz kalmaması, ABD ve İsrail karşıtı söylemleri gibi olaylar ile birlikte Ortadoğu'da popülerliği ve gücü artmıştır denilebilir. Bu gelişmeler sonrasında İran bölge halklarının güven duyduğu bir ülke halini almıştır.¹⁰⁴

Sonuç olarak Ortadoğu'nun siyasi ve güvenlik bakımından değişken bir yapıya sahip olması zaman içerisinde bölgede İran'ın sahip olduğu rolü de etkilemiş ve ülke son dönemde bölgede söz sahibi bir konuma gelmiştir. Günümüz koşulları göz önüne alındığında İran'ın bölgede stratejik olarak sahip olduğu rolleri daha da ileriye taşıyabilme adına fırsatlar da sağlamaktadır ve bu noktada İran jeopolitik ve kültürel pozisyonunu kullanarak etkinliğini artırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.¹⁰⁵

---

¹⁰³ Kayhan Barzegar, İran, Ortadoğu ve Uluslararası Güvenlik, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 21, Eylül 2010, s: 84.

¹⁰⁴ Erkan Avcı, Türkiye ile İran'ın Ortadoğu Üzerinde Nüfuz Mücadelesi ve İki Devletin İlişkileri Üzerine Bir Analiz, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Projesi, Kocaeli, 2012, s: 13.

¹⁰⁵ Barzegar, s: 92.

2.4. Küreselleşme Ve Ortadoğu

Küreselleşme ve Ortadoğu konu başlığı altında ilk olarak küreselleşmenin etkilerinin Ortadoğu'da Batı ülkelerine oranla daha geç ortaya çıktığına değinmek gerekmektedir. Bu ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, ekonomik faaliyetleri, kitle iletişim araçlarını kullanma düzeyi gibi hususlar göz önüne alındığında bunun doğal bir sonuç olduğu değerlendirilmesi yapılabilecektir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Ortadoğu'da küreselleşmeyi tetikleyen nedenler araştırılacak, sonrasında ise küreselleşmenin Ortadoğu'da nasıl etkiler ortaya çıkardığı konusunda bilgi verilecektir.

2.4.1. Ortadoğu'da Küreselleşmeyi Tetikleyen Nedenler

Teknolojik açıdan kaydedilen ilerleme küreselleşmenin yayılmasını kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Bu noktada Ortadoğu ülkeleri küreselleşme ile diğer ülkelere oranla daha geç tanışmışlardır denilebilir. Bu durumun ortaya çıkmasını neden olan faktörlerin araştırılacağı çalışmanın bu bölümünde Ortadoğu'da küreselleşmeyi tetikleyen nedenler arasında; ekonomik nedenler, kültürel nedenler, medya ve ileri teknolojinin sahip olduğu rol araştırılacaktır. Buna göre sayılan nedenlerin her birisi farklı başlıklar altında incelenecektir.

2.4.1.1. Ekonomik Nedenler

Ortadoğu'da küreselleşmeyi tetikleyen ekonomik nedenler kapsamında Ortadoğu ülkelerinin Batı ülkeleri ile ekonomik etkileşimlerine değinmek gerekmektedir. Buna göre, Avrupa Birliği ülkelerinin birçok Ortadoğu ülkesinin ticari ortağı konumunda olması Ortadoğu'da küreselleşmeyi tetikleyen ekonomik nedenler arasında yer almaktadır denilebilir.¹⁰⁶ Bu noktada Avrupa Birliği ve diğer batı ülkeleri ile ticari etkileşimlerin varlığı ile birlikte Ortadoğu ülkelerinin küreselleşmeye maruz kaldıkları yorumunun yapılması yanlış olmayacaktır.

---

¹⁰⁶ Ertan Efeğil, Nezih Müsaöğlü, Demokratikleştirme Bağlamında Avrupa Birliğinin Ortadoğu Politikası, Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 2008, s: 168.

Küreselleşme ile birlikte ekonomik ilişkilerin artması Ortadoğu'da küreselleşmenin etkilerinin görülmesini tetikleyen unsurlar arasındadır. Yukarıda sadece Avrupa Birliği ülkeleri ile ticari ilişkilerden söz edilmiş olsa da bu noktada küreselleşmenin etkilerini bazı ülkelerle sınırlamak doğru olmayacaktır. Diğer bir ifade ile Ortadoğu'da küreselleşmeyi tetikleyen ekonomik nedenler arasında sadece Avrupa Birliği ülkeleri ile değil bölge dışındaki tüm ülkelerle gerçekleşen ekonomik ilişkilerin etkisinin varlığı anlaşılmalıdır.

Ortadoğu ülkelerinin petrol açısından zengin kaynakları olması bu ülkelerin ekonomilerinin petrole dayalı bir hal alması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yirmi birinci yüzyıl içerisinde bu durumu değiştirmek adına bölge ülkeleri ekonomik çeşitlilik sağlamaya yönelik adımlar atmaya başlamıştır.¹⁰⁷ Sanayi atılımı olarak da nitelendirilebilecek olan bu çabalar ile birlikte Ortadoğu ülkelerinin küreselleşmenin etkileri ile karşı karşıya kalması söz konusu olmuştur denilebilir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda küreselleşmenin ortaya çıkmasını tetikleyen ekonomik nedenlerin küreselleşme ile birlikte sınırların ortadan kalkması ve bu bağlamda ticari ilişkilerin daha yoğun bir hal alması etrafında şekillendiği değerlendirilmesi yapılabilecektir. Gelişen teknoloji ile birlikte gelinen noktada bu etkileşimlerin ortaya çıkmasının ve Ortadoğu'da küreselleşmenin etkilerinin görülmeye başlamasının kaçınılmaz son olduğu şeklinde bir yorumun yapılması yanlış olmayacaktır.

2.4.1.2. Kültürel Nedenler

Çalışmanın ilk bölümünde küreselleşmenin etkileri kapsamında kültürel etkilere ve bu kapsamda ortaya çıkan popüler kültür kavramına değinilmişti. Bireylerin dünyanın neresinde olursa olsun tüketim alışkanlıklarının birbirine benzemesini ifade eden popüler kültürün ortaya çıkardığı sonuçlar, etkilerini Ortadoğu ülkelerinde de göstermiştir denilebilir. Ortadoğu toplumlarının batı toplumunun kültürlerine karşı ilgilerinin oluşması, Ortadoğu'da küreselleşmeyi tetikleyen unsurlardandır. Bu noktada

---

¹⁰⁷ Bülent Özkan, Ortadoğu Durum Raporu, İpekyolu Kalkınma Ajansı, Ocak 2011, s: 69.

popüler kültürün etkisi şu şekilde açıklanabilir. “Popüler kültür, her yerdedir. Ondan kaçmak imkansızdır. Televizyonda, gazetede, dergide, sinemada, radyoda, internette, ilan panolarında, kısacası her yerde popüler kültür vardır.”¹⁰⁸

Küreselleşmeyi tetikleyen kültürel nedenler kapsamında kültürel emperyalizm teorisine değinmek gerekmektedir. Kültürel emperyalizm, kitle iletişim araçları vasıtasıyla tüm dünya üzerinde hakim olacak tek bir kültür ortaya çıkarılmaya yönelik çabaları ifade etmektedir.¹⁰⁹ Ülkelerin kültürel etkileşimleri ile birlikte birbirlerine benzemeleri göz önüne alındığında, Ortadoğu ülkelerinde küreselleşmeyi tetikleyen kültürel nedenler arasında kültürel emperyalizm kavramının ve savunduğu hususların etkilerinden söz edilebilir.

Ortadoğu ülkelerinde birçok farklı kültürün varlığının söz konusu olduğuna çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmişti. Günümüz koşullarında yaşanan gelişmeler ile birlikte toplumsal düzeyde değişimlerin olması söz konusu olmuştur.¹¹⁰ Kültürel farklılıkların bulunduğu bölgede diğer kültürler hakkında bilgi sahibi olunmasının daha kolay bir hal alması ile birlikte (televizyon, internet gibi araçlarla) küreselleşmenin etkilerinin ortaya çıktığı ve bölge ülkelerinin farklı kültürlerin etkisine maruz kaldığı söylenebilecektir. Küresel işletmelerin Ortadoğu’daki etkinliklerini artırması bu duruma verilebilecek güzel bir örnek olarak nitelendirilebilir.

Ortadoğu bölgesindeki kültürel yapı göz önüne alındığında, bölgede farklı kültürlerin etkisinin kolayca ortaya çıkabileceği yorumu yapılabilir. Diğer bir ifade ile farklı kültürlere alışkın olan toplumların kültürel değişiklikleri yadırgamaması beklenmektedir. Bu nedenle de tüketim kültürü başta olmak üzere kültürel etkileşimlerin ortaya çıkması küreselleşmenin Ortadoğu’da yayılmasını tetiklemiştir denilebilir. Bu noktada kültürel etkileşimlerin ortaya çıkışı kapsamında ekonomik faaliyetler, kitle iletişim araçları gibi faktörlerin etkisinden söz edilebileceği unutulmamalıdır.

---

¹⁰⁸ Emel Güler Yılmaz, Yalçın Yılmaz, Değişen Ortadoğu’da Kültür ve Siyaset: Popüler Kültür Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme, Arap-Türk Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, 2010, s: 304.

¹⁰⁹ Gülgün Sibel Kılıçaslan, Küreselleşme Sürecinde Ortadoğu’da Medyanın Rolü, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s: 66.

¹¹⁰ Soner Mehmet Özdemir, Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, 2011, s: 103.

2.4.1.3. Medya (Kitle İletişim Araçları)

“Küreselleşme süreci ile ilgili global köy yaklaşımını ortaya koyan McLuhan, teknolojinin ve özellikle de teknolojinin geliştirdiği kitle iletişim araçlarının, toplumsal sistemlerin ve insan ilişkilerinin temel belirleyicisi olduğu görüşündedir”.¹¹¹ Bu noktada Ortadoğu’da küreselleşmeyi tetikleyen kitle iletişim araçlarından bazıları;

- I. Gazete,
- II. Televizyon,
- III. Uydu,
- IV. Bilgisayar,
- V. İnternet,
- VI. Video oyunları şeklinde sıralanmaktadır.

Burada sayılan kitle iletişim araçları vasıtasıyla her birey, dünyanın her noktasındaki gelişmelerden haberdar olabilmektedir. Böyle bir durumun var olması ile birlikte küreselleşmenin etkilerinin görülmeye başlaması daha kolay bir hal almaktadır denilebilir.

Kitle iletişim araçlarının küreselleşme sürecinde merkezi bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Küreselleşmenin Ortadoğu’da tetiklenmesinde kitle iletişim araçlarının rolü aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır.¹¹²

Kitle iletişim araçlarının küreselleşmenin ortaya çıkmasındaki etkileri hem geniş hem de sınırlıdır. Küreselleşmenin olduğu tüm alanlarda önemli bir rolü olmasından dolayı geniştir, gündelik yaşamın önemli bir parçası olmasına rağmen kültürel deneyimin tek kaynağı olmamasından dolayı da sınırlıdır. Ancak her ne kadar kitle iletişim araçları, küreselleşme konusunda biricik güç değilse de küreselleşmenin etkilerinin ortaya çıkmasında ve hız kazanmasında çok etkin bir rol oynamıştır. Sahip olduğu teknolojik nitelikleri nedeniyle ulusal sınırları ortadan kaldırmış, ülkeleri birbirleri ile daha fazla etkileşim içerisine sokmuştur.

¹¹¹ Kılıçaslan, s: 53.

¹¹² Hasan Hüseyin Taylan, Ümit Arkan, Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, Haziran 2008, s: 90.

Ortadoğu’da küreselleşmeyi tetikleyen nedenler arasında yer alan kitle iletişim araçları, yukarıda da değinildiği üzere Ortadoğu ülkelerinin diğer ülkeler ile etkileşimlerini artırmıştır. Bunun sonrasında küreselleşmenin bölge ülkelerinde etkisinin görülmeye başlamasının doğal bir sonuç olduğu söylenebilecektir.

2.4.1.4. İleri Teknoloji ve Sosyal Medya (Kitle Etkileşim Araçları)

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren insan hayatında aktif bir yere sahip olmaya başlayan internet, çok hızlı gelişen bir alan olarak dikkat çekmektedir. Sosyal medya internetin etkin kollarından birisidir, teknolojik bir yenilik olmanın çok daha ötesinde rollere sahip olan sosyal medya internetin siyaset, ekonomi, kültür ve kimlik alanı olarak anılmaya başlamasının ardından sahip olduğu etkinin düzeyini giderek artırmaktadır.¹¹³

Ortadoğu ülkelerinde demokrasinin yaygın olmadığı birçok ülkenin bulunduğu çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmiştir. İnternetin ve sosyal medyanın sahip olduğu gücün farkına varan bu ülkenin yetkili kişileri, internet kullanımını kontrol etmeye yönelik çaba göstermişler fakat bunu tam anlamıyla başaramamışlardır. Dolayısıyla Ortadoğu’da sosyal medyanın küreselleşme ile birlikte etkisini göstermesinin geç gerçekleştiği söylenebilir. Her ne kadar Ortadoğu ülkelerinden bazıları bu noktada geride olsalar da son yıllarda Arap Baharının ortaya çıkması da dahil birçok önemli olayda sosyal medyanın önemli roller üstlendiğinin söylenmesi yanlış olmayacaktır.

“Küreselleşen dünyada artan iletişim ve ulaşım imkanlarının sonucu olarak halkın, özellikle de Arap gençlerin sosyal medya üzerinden görüp haberdar oldukları daha demokratik ülkelere ve toplumlara özenmeleri ve sisteme karşı isyan etmeleri”¹¹⁴ ileri teknolojinin ve sosyal medyanın Ortadoğu’da küreselleşmeyi nasıl tetiklediği sorusuna verilebilecek bir cevap niteliği taşımaktadır denilebilir.

---

¹¹³ Mehmet Güzel, Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü, Küresel İletişim Dergisi, Sayı: 1, 2006, s: 1.

¹¹⁴ H. Mustafa Paksoy ve diğerleri, Arap Baharının Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye-Suriye Karşılaştırması, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 1-2 Ekim 2012, s: 51.

İleri teknoloji ile birlikte artık insanlar elektronik ticaret, alışveriş dahil birçok şeyi internet üzerinden yapabilmektedirler. Bunun yanında sosyal medya aracı ile birlikte dünyanın her yerinde gelişmelerden haberdar olunabilmektedir. Bu kapsamda insanların sosyal medyada; kimlik temsili, gözetleme ve gözetlenme, örgütlenme gibi amaçlarla var oldukları göz önüne alındığında burada bahsedilen hususların her birisinin Ortadoğu'da küreselleşmeyi tetikleyen nedenler arasında farklı düzeylerde etkilerinden söz edilebilecektir.¹¹⁵ Son olarak bu teknolojilerin Ortadoğu ülkelerinde daha geç yaygınlaşmaya başlaması ile etkiler geç ortaya çıksa da etkilerin boyutu kayda değer düzeyde olmuştur denilebilir.

2.4.2. Küreselleşmenin Ortadoğu Üzerindeki Etkileri

Çalışmanın bu bölümünde küreselleşmenin Ortadoğu üzerindeki etkileri hakkında bilgi verilecektir. Buna göre; sosyal, siyasal ve ekonomik etkiler olmak üzere farklı başlıklar altında inceleme yapılması ve bu etkilerin boyunun belirlenmesi planlanmaktadır.

2.4.2.1. Sosyal Etkileri

Küreselleşmeyi ortaya çıkan faktörlerde kapsamında da değinildiği üzere Ortadoğu ülkelerinin gelişen teknoloji ile birlikte batıdaki gelişmeleri yakından takip etmeye başlamaları söz konusu olmuştur. Bunun sonrasında toplumların sosyal yaşamlarında farklılıkların oluşması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu noktada ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir:¹¹⁶

- I. Tüketim kültürünün yayılması,
- II. Hayat şekillerinin birbirine benzemesi,
- III. Dünya üzerinde yaşanan gelişmelerin ve sorunların biliniyor olmaya başlaması,

---

¹¹⁵ Ayşegül Elif Karagülle, Berk Çaycı, Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma, The Turkish Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC), Cilt: 4, Sayı: 1, 2014, s: 5.

¹¹⁶ Adnan Mahiroğulları, Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 50, 2005, s: 1280.

IV. Ulusal kültürlerin giderek zayıflaması şeklindedir.

Görüldüğü üzere küreselleşmenin Ortadoğu'daki sosyal değişimi Batı kültürünün Ortadoğu toplumları tarafından kabul görmesi etrafında şekillenmektedir denilebilir.

Ortadoğu ülkelerinde küreselleşmenin yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte yaşam tarzı ve tüketim açısından batıya benzeme durumunun varlığı söz konusu olsa da bölgedeki sosyal sorunların çözüme kavuştuğunun söylenebilmesi oldukça güçtür. Bu noktada Ortadoğu ülkelerindeki yönetimlerin baskıcı tutumlarını bırakarak şeffaf bir yönetim anlayışını benimsemelerinin gerekliliğinden söz edilebilir.¹¹⁷ Böylelikle etkileri kaçınılmaz olarak görünen küreselleşmeden olumsuz etkilenilmemesi adına bir adım atılmış olabilecektir.

2.4.2.2. Siyasal Etkileri

Çalışmanın önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere içinde bulunulan dönem koşulları içerisinde küreselleşmenin etkilerine maruz kalmamak imkansızdır. Dolayısıyla küreselleşmenin etkilerinin görülmesi kaçınılmaz bir son olarak ifade edilebilir.

Ortadoğu bölgesinde küreselleşmenin siyasi etkileri kapsamında 11 Eylül olaylarına değinmek gerekmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrasında güvenlik anlayışlarının değişmesi ile birlikte Irak başta olmak üzere İran, Suriye gibi ülkeler bu sürecin sonuçları ile yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Amerika-Irak savaşı sonrasında bölgede demokrasinin yaygınlaşacağı yönünde düşünceler ortaya atılsa da içinde bulunulan dönemde böyle bir sonuçtan söz edilmesi mümkün görünmemektedir.¹¹⁸

Ortadoğu'daki siyasi düzeni direkt olarak etkileyen bir başka gelişme de şüphesiz Arap Baharıdır. Batı toplumlarındaki demokratik yaşamı küreselleşmenin

---

¹¹⁷ Abdelmahdi Alsoudi, Küreselleşmenin Ortadoğu Ülkelerine Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Etkisi, http://www.vizyon21yy.com/documan/Genel_Konular/Milli%20Guvenlik/Ortadoğu/Kursellesmenin_Orta_Dogu_Ulkelerine_Kulturel_Ekonomik_ve_Sayasi_Etkisi.pdf, Erişim Tarihi: 26.12.2014.

¹¹⁸ Alsoudi, s: 39.

etkileriyle birlikte daha yakından takip etme imkanı bulan Ortadoğu toplumu, tepkisini dile getirmiş ve Arap Baharı olarak adlandırılan akım ortaya çıkmıştır. Arap Baharının bölgede hızla yayılması ile birlikte Tunus, Mısır, Libya gibi ülkelerde yönetim kadroları değişmiştir.¹¹⁹ Ülkelerdeki yönetimlerin kısa sürede devrilmesi ile birlikte bölge ülkelerinin demokrasiye geçiş yönünde beklentileri artmıştır denilebilir. Ancak gelinen noktada hedeflenenden uzak bir noktada olduğu değerlendirilebilir.

Verilen bilgilerden hareketle küreselleşmenin Ortadoğu'daki siyasal düzeni etkilediği, ancak köklü değişimleri beraberinde getirmediği değerlendirilmesinin yapılması yanlış olmayacaktır. Bu noktada küreselleşmenin Ortadoğu'ya etkilerinin sadece 11 Eylül saldırıları ve Arap Baharı etrafında sınırlandırmak doğru olmayacaktır, ancak bu iki olayın bölgeyi en yüksek düzeyde etkileyen gelişmeler olduklarının söylenmesi mümkün olmaktadır.

Küreselleşmenin siyasi etkileri arasında yer alan;

I) İnsan hakları ve hukuk üstünlüğünü esas alan yönetim anlayışı,

II) İstikrarlı ve sosyal koruma sağlayan bir devlet,

III) Basın ve din özgürlüğü anlayışının hakim olduğu bir toplum anlayışlarının Ortadoğu bölgesindeki ülkelerde tam olarak yaygınlaşmamış olması nedeniyle bölgenin küreselleşmenin etkileri ile yüzleştiği ancak bu konuda tüm gerekliliklerin yerine getirilmediği, dolayısıyla Ortadoğu bölge ülkelerinin küreselleşmenin siyasi etkilerine tam olarak maruz kalmadığı yorumu yapılabilecektir.

2.4.2.3. Ekonomik Etkileri

Küreselleşmenin ekonomik etkileri kendisini en çabuk gösteren etki türü olarak ifade edilebilir. Bunun nedeni ülkelerin küreselleşme ile birlikte sınırların ortadan kalkmasının ardından ticari faaliyetlerin daha sık bir şekilde gerçekleştirilebiliyor olmasından dolayıdır.

---

¹¹⁹ Duygu Dersan Orhan, Ortadoğu'nun Krizi. Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1-2, 2013, s: 18.

Ortadoğu ülkelerinin başta AB ülkeleri olmak üzere diğer ülkelerle ekonomik etkileşimlerini artırması ile birlikte ihracat ve ithalat rakamlarında önemli artışlar gözlemlenmiştir. Konu ile ilgili çalışmanın önceki bölümlerinde, özellikle yirminci yüzyılın sonlarından itibaren bu durumun gelir seviyelerine yansımaları söz konusu olsa da kaydedilen ilerlemenin yetersiz olduğuna değinilmişti. Bu durumun nedeni ise Ortadoğu ülkelerinin artan ihracat göstergelerine rağmen ihracatta ithalata bağımlı bir yapıda bulunmalarının olduğu söylenebilecektir.¹²⁰ Dolayısıyla bölge ülkelerinin küreselleşme ile birlikte ekonomik faaliyetlerinin artış eğilimi içerisinde olduğu ancak bunun istenilen sonuçları getirmediği değerlendirilebilir.

Küreselleşmenin ekonomik etkilerinin Ortadoğu ülkelerinde kendini göstermesi ile birlikte bölge ülkelerinin Batı adına büyük bir pazar haline alması söz konusu olmuştur. Batının tüketim kültürü anlayışının Ortadoğu ülkelerinde de kendisini göstermeye başlaması ile birlikte Ortadoğu ülkelerinin batıdan büyük oranlarda tüketim ürünü ithal ettikleri bilinmektedir. Bunun yanında küresel markaların (McDonald's, Burger King gibi) Ortadoğu ülkelerinde sayılarını giderek artırmaları da önemli bir ekonomik gösterge olarak nitelendirilebilir.¹²¹

Sonuçta küreselleşmenin ekonomik etkileri Ortadoğu'da en hızlı biçimde ortaya çıkan etkiler olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte ülkelerin artan ticari etkileşimlerinin bu etkileri kaçınılmaz bir hale getirdiğinin söylenmesi de yanlış olmayacaktır. Küreselleşmenin ekonomik etkilerinin Ortadoğu'da hissedilmeye başlaması ile birlikte kültürel etkilerin de ortaya çıkması söz konusu olmuştur. O halde küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan etkilerin iç içe etkiler barındırmasının mümkün olduğu söylenebilecektir.

---

¹²⁰ Adıgüzel, s: 9.

¹²¹ Kılıçaslan, s: 147.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURİYE’DE KÜRESELLEŞME VE SOSYO-EKONOMİK ETKİLERİ

3.1. Suriye’ye Genel Bakış

Suriye ülkesinin sahip olduğu özelliklerin açıklanacağı bu bölümde; Suriye’nin genel özellikleri, tarihi süreç içerisindeki yeri, Osmanlı-Türkiye-Suriye ilişkileri, Suriye’nin sosyal, siyasi ve ekonomik yapısı konuları hakkında bilgi verilecek ve bu kapsamda bu konuların her birisi farklı başlıklar altında incelenecektir.

3.1.1. Genel Özellikler

*“Suriye Arap Cumhuriyeti; Anadolu yarımadasının güneyinde, Doğu Akdeniz’de yer alan kuzeyde Türkiye, doğu ve güneydoğuda Irak, güneyde Ürdün, güneybatıda İsrail ve Lübnan, batıda Akdeniz ile çevrilidir. Toplam kara sınırı 2253 kilometre olup Türkiye ile 822 kilometre kara sınırı bulunmaktadır”.*¹²²

Başkenti Şam olan Suriye’nin yüzölçümü 185180 kilometre karedir. Bu alanın 1130 kilometre karelik kısmı denizden oluşmaktadır. Ülkenin resmi dili Arapça olup para birimi Suriye poundudur. Ülkenin yönetim şekli başkanlık tipi cumhuriyettir.¹²³

“Suriye Arap Cumhuriyeti, 1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır ve o günden itibaren yönetimin birçok kez el değiştirmesi nedeniyle istikrarın geç ortaya çıktığı bir ülke olarak görünmektedir. Suriye’nin sahip olduğu tarihsel arka plan, entelektüel birikim, coğrafi konumun getirmiş olduğu stratejik önem ve siyasi gelenek bağımsızlık sonrası Suriye’nin Arap dünyasının liderliğine oynamasının temel faktörü olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanında ülkenin Ortadoğu’daki önemli ülkeler ile

¹²² Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Ortadoğu Siyasetinde Suriye, Platin Yayıncılık, Ankara, 2004, s: 33.

¹²³ <http://und.org.tr/tr/272/suriye> , Erişim Tarihi: 28.12.2014.

(Türkiye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail) komşu olmasının yanında ülke içindeki etnik ve dini farklılıklar da Suriye'yi daha hassas bir konuma getirmektedir denilebilir".¹²⁴

Sonuçta ülkenin Ortadoğu'da öncelikle coğrafi konumu itibari ile bölge içerisinde önemli bir yeri olduğu söylenebilecektir. Bunun yanında Suriye'nin komşu ülkelerinin de Ortadoğu'da stratejik ülkeler olarak görünmeleri –özellikle Türkiye ve İsrail- ülkeyi önemli hale getiren unsurlardan bir diğeridir. Suriye Arap Cumhuriyeti'nin etnik ve dini açıdan farklılıkların bulunduğu bir ülke olması çalışmanın önceki bölümlerinde değinilen Ortadoğu toplumu kriterleri ile de paralellik gösterdiği söylenebilecektir. Son olarak Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı tarihin 1946 olduğu göz önüne alındığında Ortadoğu'daki birçok ülkeye göre bağımsızlığını daha önce kazandığı değerlendirilmesi yapılabilecektir.

3.1.2. Tarihi Süreç İçerisinde Suriye

Suriye'nin tarihi süreçteki yeri Osmanlı dönemine dek aşağıdaki gelişmeler etrafında şekillenmiştir:¹²⁵

- I. Suriye'nin Mısır, Hurri, Mitanni, Hitit, Pers ve Makedonya'nın yönetiminde olması,
- II. Milattan önce 64 yılında Roma'nın hakimiyetine girmesi,
- III. Milattan sonra dördüncü yüzyılda Bizans'ın Suriye'yi ele geçirmesi,
- IV. İslam ordularının Suriye'yi fethi,
- V. Emevilerin Şam'ı başkent yapması,
- VI. Abbasilerin Suriye'yi alması ve bölgenin önemini yitirmesi,
- VII. Eyyübiler ve Memluklar Devletlerinde Suriye'nin önemini ve canlılığını koruması,
- VIII. Osmanlı-Memluk Savaşı sonrasında Suriye'nin Osmanlı hakimiyetine girmesi şeklindedir.

¹²⁴ Muhammed Hüseyin Mercan, Suriye: Rejim ve Dış Politika, Açılımkitap Yayıncılık, İstanbul, 2012, s: 19.

¹²⁵ Zişan Şirin Ayrancı, Türkiye-Suriye İlişkileri, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006, s: 10-11.

Görüldüğü üzere uzun dönemlerden beri Suriye birçok devletin idaresine geçmiştir. Suriye bölgesinin Osmanlı hakimiyetine girmesi ise 1516 yılında Mercidabık Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir.¹²⁶

3.1.3. Osmanlı-Türkiye-Suriye İlişkileri Çerçevesi

Mercidabık savaşı sonrasında Suriye'yi topraklarına katan Osmanlı Devleti, bölgeyi Şam, Halep, Sayda ve Trablusşam olmak üzere dört eyalete bölmüş ve bu eyaletleri Memluk emirlerinin yönetimine bırakmıştır. İlerleyen dönemlerde Memluk emirlerinin ayaklanması ile karşı karşıya kalınması sonrasında ise Osmanlı Devleti, merkezden valiler göndererek bölgeyi yönetmeye devam etmişlerdir.¹²⁷

Osmanlı Devleti döneminde Suriye ile olan ilişkiler inişli çıkışlı olarak nitelendirilebilir. Belirli dönemlerde Suriye'deki valilerin isyan etmeleri bu değerlendirmenin yapılmasını beraberinde getirmektedir. Bu isyanların büyük çoğunluğu bastırılmış olsa da (1527'de Şam isyanı, 1659'da Halep isyanı) bazılarının bastırılması oldukça zor olmuştur. Buna örnek olarak ise Mısır'da ayaklanma başlatan ve sonrasında Suriye bölgesini de hakimiyetine alan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın isyanı Suriye'de başlamamış olsa da ilerleyen süreçte bölgeyi kapsamıştır.¹²⁸ Buradan hareketle Suriye'nin Osmanlı Devleti döneminde birçok isyanın meydana geldiğinin söylenmesi yanlış olmayacaktır.

Suriye'nin Osmanlı Devletinden ayrılması birinci dünya savaşından sonra gerçekleşmiştir ve sonrasında bölge Fransa mandası altına girmiştir. Bu durum ikinci dünya savaşı dönemine kadar devam etmiştir ve sonrasında Suriye Arap Cumhuriyeti 1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.¹²⁹

Türkiye-Suriye ilişkileri kapsamında değinilmesi gereken ilk konu Hatay sorunudur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında anlaşılmalarıyla başlayarak İkinci Dünya

---

¹²⁶ Kenan Ziya Taş, Suriye'nin Osmanlı Hakimiyetindeki İdari Yapısı, Tarih İncelemeler Dergisi, Cilt: 25, 2000, s: 77.

¹²⁷ Ayrancı, s: 12.

¹²⁸ Mustafa Öztürk, Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi, Uluslararası Tarih Dergisi, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s: 335.

¹²⁹ Arı, s: 133.

Savaşı başlangıcı dönemine kadar olan sürede devam eden bu sorun Hatay'ın Türkiye sınırlarına katılması ile son bulmuştur. Ancak Suriye'nin bu katılımı hemen onaylaması söz konusu olmamış ve belirli bir süre Suriye, Hatay'ı kendi toprakları olarak görmeye devam etmiştir.¹³⁰

Suriye'nin Türkiye ile ilişkilerinde PKK sorununun önemli bir yeri bulunmaktadır. Terör örgütünün Suriye'deki faaliyetlerinin ardından Suriye'nin örgüte destek vermesi durumu gerçekleşmiştir. "1 Ekim 1989'da başbakan Turgut Özal, terör konusunda Suriye'yi açıkça suçlamıştır. Suriye'nin terör konusunda işbirliğine yanaşmaması üzerine Türkiye-Suriye ilişkileri asgari düzeye indirilmiştir".¹³¹

Türkiye-Suriye ilişkilerinin içerisinde sınıraşan suların da önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye'nin GAP projesini hayata geçirmesiyle birlikte barajların kurulmaya başlamasının ardından kendisine ulaşan suların kesileceği endişesi duyan Suriye, bu duruma karşılık olarak PKK sorununu Türkiye'ye karşı kullanmıştır.¹³² Verilen bilgilerden de görüldüğü üzere iki ülke ilişkilerinin olumlu bir şekilde ilerlediğinin söylenmesi oldukça güçtür.

İçinde bulunulan dönemde Suriye-Türkiye ilişkilerinin gergin bir biçimde devam ettiği söylenebilir. Suriye'deki iç savaş durumunun devam etmesi ile birlikte Türkiye'ye birçok Suriye vatandaşı sığınmış olsa da ülkelerin ilişkilerinin iyi durumda olmadığı da bilinmektedir. Sonuçta iki ülkenin de kurulmasından itibaren bazı dönemler inişli-çıkışlı olarak nitelendirilebilecek etkileşimler söz konusu olsa da genel olarak iki ülkenin çok iyi ilişkilere sahip olmadıkları değerlendirilebilir. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından özellikle sınıraşan sular ve terör örgütü sorunlarının etrafında şekillenen sürecin bu sonucun ortaya çıkmasında direkt etkilerinin olduğunun söylenmesi yanlış olmayacaktır.

---

¹³⁰ Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Rapor No: 47, Mayıs 2011, s: 19.

¹³¹ Yılmaz, Şahin, s:57.

¹³² Zafer Akbaş, Çiğdem Mutlu, Uluslararası Politikada Irak ve Suriye'nin Sınıraşan Su Sorununa Yaklaşımı ve Türkiye: Beklentiler ve Gerçekler, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, 2012, s: 215.

3.1.4. Suriye'nin Sosyal Yapısı

Suriye'nin sosyal yapısı kapsamında ülkenin nüfusunun büyük çoğunluğunu Arapların oluşturduğu, bunun yanında Kürtler, Ermeniler ve diğer azınlıkların da ülke içinde buldukları bilinmektedir.¹³³ Dolayısıyla ülke içerisinde farklı kültürel yapıların bulunduğunun söylenmesi mümkündür.

Ülkede farklı etnik yapıların var olduğu göz önüne alınarak dini dağılımlar açıklanacak olduğunda ise; yüzde 74'lük kısmın Sünni, yüzde 12 alevi, yüzde 10 Hristiyan ve yüzde 3 oranında da Dürzi'nin Suriye içerisinde yaşamını sürdürdüğü sonucu ortaya çıkmaktadır.¹³⁴

Suriye'de içinde bulunulan dönemde iç savaş yaşanmaktadır ve bu iç savaş Suriye'yi etkilemesinin yanında bölge ülkelerini de etkilemektedir. Öyle ki savaş öncesi yaklaşık 23 milyon nüfusa sahip olan ülkedeki nüfusun yarısına yakını savaştan direkt olarak etkilenmiştir. Savaşın başlamasından itibaren yaklaşık 3 milyon Suriyeli mültecinin Türkiye başta olmak üzere, Lübnan, Ürdün ve Irak'a sığınması ülkenin içinde bulunduğu durumu ortaya koymaktadır. Bu noktada mültecilerin yüzde 75'ini kadın ve çocukların oluşturduğuna değinmek gerekmektedir.¹³⁵

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda Suriye'nin sosyal yapısının içinde bulunulan dönem itibariyle sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılmasının oldukça güç olduğu söylenebilir. Ülke içerisinde farklı etnik ve dini toplulukların olması farklı kültürel yapıların bir arada olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Bu durum Ortadoğu toplumlarının birçoğu ile paralellik göstermektedir denilebilir.

3.1.5. Suriye'nin Siyasal Yapısı

“Suriye'nin siyasi düzenine yön veren parti Baas Partisidir. Dört yılda bir yapılan seçimlerde partinin her zaman gerekli çoğunluğu elde ettiği görülmektedir. Dolayısıyla hükümetlerdeki bakanlıklar bu partinin kontrolindedir. Baas Partisi kendi

---

¹³³ Yılmaz, Şahin, s: 36.

¹³⁴ Arı, s. 154.

¹³⁵ Oytun Orhan, Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, Rapor No: 189, Nisan 2014, s: 7.

kontrolü dışındaki siyasi güçlerin mecliste temsiline izin vermemekte olup ülkenin bir çeşit tek parti hegemonyası ile yönetildiği söylenebilir. Suriye'nin Halk Meclisi 250 sandalyeli olup 15 seçim bölgesinde iki dereceli bir sistemle seçim yapılmaktadır.”¹³⁶

Verilen bilgilerden hareketle başkanlık tipi cumhuriyet ile yönetilen ülkede tek bir partinin etkisinin söz konusu olması ile birlikte demokrasiden uzak yapının olduğu, yapılan seçimlerin ise demokratik rejim algısı yaratmak için yapıldığı değerlendirilmesinde bulunulması yanlış olmayacaktır.

Suriye'nin siyasi yapısı kapsamında ülkenin içerisinde bulunduğu iç savaş durumunun ülkeyi bazı reformlar yapmaya itmesine değinilmesi gerekir. Buna göre Suriye rejiminin bazı adımlar attığı, bu adımların en somutunun ise halk oylaması sonrasında kabul edilen yeni anayasa olduğu söylenebilir. “Suriye'nin önceki anayasası olan 1973 anayasasında devlet; demokratik, halkçı ve sosyalist olarak tanımlanmışken, 2012deki anayasada demokratik olarak tanımlanmıştır”.¹³⁷ Buradan hareketle Suriye'nin Baas ideolojisinden uzaklaşmaya başladığı yorumunun yapılması yanlış olmayacaktır. Bunun yanında savaşın devam etmesi ve güç kullanımının artması nedeniyle bu durumun göstermelik olduğunu savunan birey ve toplumların olduğunun da bilinmesi gerekmektedir.

Sonuçta Suriye'de başlamış olan ayaklanmaların iç savaş halini aldığı, diğer Ortadoğu toplumlarının aksine (Mısır, Libya, Tunus gibi) ülkedeki rejimin varlığını devam ettirmesinin söz konusu olduğu söylenebilir. Suriye'de yaşanan bu gelişmelere karşı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ülkeye karşı bir yaptırım kararı almamıştır. Ancak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Suriye'yi kınamıştır.¹³⁸ Suriye'deki siyasi yapının içinde bulunulan dönem itibari ile iç savaşın da direkt etkileriyle birlikte siyasi bir istikrarın varlığından söz edilmesi mümkün değildir.

---

¹³⁶ Türel, Yılmaz, s: 37.

¹³⁷ Mercan, s: 188.

¹³⁸ Berna Süer, Suriye'de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi, Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2012, s: 16.

3.1.6 Suriye'nin Ekonomik Yapısı

*“Suriye’de büyük ölçüde tarım, imalat ve hizmet sektörüne dayalı karma bir ekonominin varlığı söz konusudur. Özel kesimin etkinlik gösterdiği tarım, perakende ticaret ve belirli hafif sanayiler dışında ekonominin kilit dallarının çoğu devletin elindedir. Önemli ticari tarım ürünleri pamuk, şekerpancarı ve tütündür. Ülkede sebze ve meyve üretimi oldukça gelişmiştir. Ayrıca hayvancılık önemli bir gelir kaynağıdır. Bunların yanında Suriye’de petrol ve doğalgaz rezervlerinin en önemli yer altı kaynakları olduğu ve bu kaynakların ekonomik yapı içerisinde önemli bir yere sahip oldukları söylenebilir”.*¹³⁹

2011 yılından itibaren etkisini iyice gösteren isyan ve krizlerin etkisiyle ülkedeki işsizlik oranlarının arttığı ve Suriye'nin işsizliğin en fazla olduğu doksan beşinci ülke konumunda olduğu görülmektedir.¹⁴⁰

Suriye Arap Cumhuriyeti ekonomisinin etrafında şekillendiği temel sektörler,¹⁴¹

- I. Tarım ve hayvancılık,
- II. Sanayi (petrol, tekstil, çimento, fosfat sektörleri ağırlıklı),
- III. Madencilik,
- IV. İnşaat,
- V. Turizm,
- VI. Enerji şeklinde sıralanmaktadır.

Birçok Ortadoğu ülkesinde olduğu gibi petrol rezervleri Suriye için de önemli bir ekonomik gelir kaynağı olarak görünmektedir. Petrolün yanında tarım faaliyetleri ülkenin Gayri Safi Milli Hasılasında önemli bir yere sahip olarak görünmektedir. Ülkenin büyük şirketlerinin birçoğunun hala devlet kontrolünde olması ile birlikte kamu sektörünün ifade ettiği önem daha fazla olmaktadır. Bu noktada kamu sektöründeki

---

¹³⁹ Yılmaz, Şahin, s: 38.

¹⁴⁰ Suriye Ülke Raporu, Mart 2012, s: 34 , <http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/Suriye.pdf> , Erişim Tarihi: 29.12.2014.

¹⁴¹ Oğuz Kuyumcu, Suriye Ülke Raporu, Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2011, s: 6-8.

verimsizlik ülke ekonomisi için olumsuz göstergeleri de beraberinde getirmektedir denilebilir.¹⁴²

3.2. Suriye Ve Küreselleşme

Çalışmanın bu bölümüne kadar küreselleşmenin dünyada ortaya çıkardığı etkilerden söz edilmişti. Bu bölümde ise küreselleşmenin Suriye için ne gibi etkilere sahip olduğu araştırılacaktır. Öncelikle Suriye’de küreselleşmeyi tetikleyen unsurların değerlendirilmesinin yapılacağı bu bölümde, küreselleşmenin Suriye’de ortaya çıkardığı etkiler ile ilgili bilgi verilmesi planlanmaktadır. Son olarak küreselleşmenin bir sonucu olan Arap Baharı ve Suriye’ye olan etkilerinin araştırılacağı çalışmanın bu bölümünde, Suriye’nin içinde bulunduğu durumun belirlenmesi amaçlanmaktadır.

3.2.1. Suriye’de Küreselleşmeyi Tetikleyen Unsurlar

Suriye Arap Cumhuriyeti, az gelişmiş bir ülkedir ve buna paralel olarak küreselleşmeyi tetikleyen unsurlardan bazıları Suriye’de etkisini diğer ülkelere oranla daha geç göstermiştir denilebilir. Ancak dünyada yaşanan teknoloji başta olmak üzere gelişmeler küreselleşme ile yüzleşmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir ve Suriye de bu durumla yüzleşmiştir. Buna göre çalışmanın bu bölümünde Suriye’de küreselleşmeyi tetikleyen unsurlar ele alınacaktır. Suriye’de küreselleşmeyi tetikleyen unsurlar arasında yer alan ekonomik nedenler, kültürel nedenler, medya, ileri teknoloji ve sosyal medya konuları hakkında farklı başlıklar altında bilgi verilecektir.

3.2.1.1. Ekonomik Nedenler

Suriye’nin ekonomik yapısı bölümünde açıklandığı üzere petrol ve doğalgaz Ortadoğu ülkelerinin çoğunluğunda olduğu gibi Suriye için de ekonominin temel taşları arasındadır. Bunun yanında turizm de ülkenin ekonomisi adına önem ifade etmektedir. Teknolojik gelişmeler ile birlikte ulaşım imkanlarının kolaylaşması, turizm sektörüne

---

¹⁴² Kuyumcu, s: 4.

pozitif etki yapmıştır¹⁴³. Teknolojik gelişmelerin artması ile birlikte turistlerin Suriye'ye gelmesinin daha kolay hal alması sonucunda ülke halkı ve turistler arasında kültürel etkileşim meydana gelmiştir ki bu son derece doğaldır. O halde Suriye'de küreselleşmeyi tetikleyen ekonomik unsurlar arasında Suriye'nin turizm sektörünün dolaylı olarak etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte Suriye'nin politikalarını ve ekonomik işbirliklerini gözden geçirdiğinin söylenmesi mümkündür. Sovyet Bloğunun üyesi olmamasına rağmen Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler içerisinde olan Suriye, soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetlerin dağılması ile birlikte yeni ekonomik işbirlikleri arayışına girmeye başlamıştır¹⁴⁴. O halde Suriye'de küreselleşmeyi tetikleyen ekonomik nedenler arasında Sovyetler Birliğinin dağılması sonrasında değişmek durumunda kalan ekonomik politikaların direkt etkisinden söz edilebilir.

Dünya üzerinde bireylerin ve toplumların tüketim alışkanlıkları değişmektedir. Buna göre tüketim toplumu kavramı ortaya çıkmıştır ve dünya üzerinde toplumlar arasındaki etkileşimlerin artmasına paralel olarak tüketim kültürünün de etkileri söz konusudur. Nitekim Suriye'de küreselleşmeyi tetikleyen faktörler arasında tüketim toplumunun ortaya çıkmasının ve tüketim kültürünün etkilerinin rollerinden bahsedilebilir¹⁴⁵.

Dünyadaki düzenin yaşadığı değişim sadece Suriye'yi değil tüm dünya ülkelerini etkileyebilecek düzeydedir. Özellikle geri kalmış ve gelişmekte olan ekonomiler bu değişimin etkilerini daha derinden hissetmektedirler. Burada ifade edilen ülkeler arasında yer alan Suriye için de Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi küresel kurumların etkinliklerini artırmaları küreselleşmenin etkilerini tetikleyen hususlar arasında yer almaktadır. Nitekim ortaya çıkan bu sonuç söz konusu kurumların gelişmemiş ekonomileri yeni düzene uyumlu hale getirme çabalarının bir ürünü olarak görünmektedir¹⁴⁶.

---

¹⁴³ Kuyumcu, s: 7.

¹⁴⁴ Mercan, s: 196.

¹⁴⁵ Zygmunt Bauman, Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, Abdullah Yılmaz (çev), Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, 2010, s: 93.

¹⁴⁶ Gencay Şaylan, Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi, 2. Baskı, 2003, s: 214.

Ekonomik ilişkilerin ve etkileşimlerin meydana getirdiği ekonomik düzen dünya düzeninin temelini oluşturmaktadır. Suriye için ekonomik anlamda gelişmelerin belirginleşmesi ise Beşer Esad döneminden itibaren -2000 yılı- olmuştur. Buna göre komşu ülkeler başta olmak üzere birçok ülke ile yapılan ticari anlaşmalar ve ortaklıklar ile birlikte ülke ekonomisini canlandırma amacı güdülmüştür¹⁴⁷. Tüm bu süreçler içerisinde meydana gelen etkileşimlerin Suriye’de küreselleşmeyi tetikleyen unsurlar arasında yer aldığı değerlendirilebilir.

Küreselleşme konusunda yapılan araştırmalar göstermektedir ki küreselleşmeyi tetikleyen unsurların başında ekonomik unsurlar gelmektedir¹⁴⁸. Özellikle endüstrileşme konusunda geç kalmış ve yeni endüstrileşmeye başlamış ülkelerde bu unsurların küreselleşmeyi tetikleyecek etkileri ile karşılaşılma oranı daha yüksektir. Bu ülkeler arasında yer alan Suriye için de ekonomik nedenlerin etkileri ile karşılaşmanın sıklığı, küreselleşmeyi ortaya çıkaran unsurlar arasında yer almaktadır denilebilir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda Suriye’de küreselleşmeyi tetikleyen ekonomik unsurlar Suriye ile aynı kategoride bulunan ülkelerin neredeyse hepsi için geçerlidir şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliğinin yıkılması sonrasında Suriye’nin yeni işbirlikleri ve ticari girişimlerinin artmasının ülkede küreselleşmeyi tetikleyen en temel unsur olduğu söylenebilecektir. Nitekim Hafız Esad’ın yerine Beşer Esad’ın yönetimi devralması sonrasında bu girişimlerin arttığı ve buna paralel olarak ekonomik unsurların etki düzeyinin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.1.2. Kültürel Nedenler

Küreselleşmeyi tetikleyen unsurlardan bir tanesi de kültürel nedenlerdir. Buna göre küreselleşmenin kültürel dinamikleri arasında sivil toplumun ön plana çıkarılması

---

¹⁴⁷ Arı, s: 155.

¹⁴⁸ Salih Yeşil, Küreselleşme ve İşletmelerin Küreselleşme Süreçleri: Karşılaşılan Fırsatlar ve Tehditler, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, 2010, s: 9.

ve uluslararası düzeyde örgütlenmesidir¹⁴⁹. Bu duruma paralel olarak sivil toplum örgütlerinin etkisinin artması söz konusu olmakta ve devletlerin gelişimlerine etkiden bahsedilebilmektedir.

Kültürel nedenlerin Suriye’de küreselleşmeyi tetiklemedeki rolü aşağıdaki biçimde açıklanabilir. “Küreselleşmeye neden olan faktörlerden bir tanesi de kültürel bağlamda yaşanan değişimlerdir. Özellikle birçok ürün, gıda ve giyim eşyaları dünya çapında tüketilmektedir. Dünya çapında gençler bugün artık aynı ürünleri yemekteler, içmekteler kısacası yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları, düşünce tarzları, amaçları birbirine benzerlik göstermektedir. İngilizcenin dünyada yaygın dil olarak kullanılması da küreselleşmenin altında yatan faktörler olarak belirtilmektedir. Tabi bunların yanında kültürel ayrışmaların olduğu, birbirine düşman ülkelerin grupların olduğu gerçeğini de unutmamak gerekmektedir”¹⁵⁰.

Dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan gelişmelerden dünyanın her noktasından rahatça haberdar olunabilmesi, kültürel etkilenmelerin ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Öyle ki çalışmanın başında beri ifade edilen popüler kültür kavramı bu gelişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde kültürel emperyalizm kavramı da bu kapsamda değerlendirilebilecektir. Sonuçta Suriye adına, Suriye’deki bireylerin bu gelişmelerden haberdar olup özenmeleri küreselleşmeyi ortaya çıkaran kültürel nedenler arasında yer almaktadır¹⁵¹.

Küreselleşmenin ortaya çıkmasının temel nedeni teknolojik ve ekonomik gelişmeler olarak görünse de kültürel nedenlerin sahip oldukları rolün azımsanmayacak düzeyde olduğu söylenebilir. Sonuçta birçok toplum için geçerli olduğu gibi Suriye için de kültürel etkileşimler küreselleşmenin ortaya çıkması sürecini hızlandırmıştır ve ülkede popüler kültür etkisi görülmeye başlanmıştır.

149

<http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiger/Ortadogudakigelismelerinekonomipolitigi.pdf> , Erişim Tarihi: 25 Mart 2015.

¹⁵⁰ Yeşil, s: 29.

¹⁵¹ H. Mustafa Paksoy, İç Savaştan Kaçarak Kilis’te Yaşamını Sürdüren Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik Sorunları Üzerine Bir Araştırma Raporu, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yayın No: 10, 2013, s: 10.

3.2.1.3. Medya (Kitle İletişim Araçları)

Gelişen teknolojinin bir sonucu olarak medyanın insan hayatı içerisinde sahip olduğu rol de giderek artmıştır. Nitekim medya küreselleşmenin etkilerinin ortaya çıkmasını sağlayan önemli konular arasında yer almaktadır. Bu noktada medyanın sahip olduğu etkiler aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır¹⁵²:

- i. Dünyada yaşanan olaylara dair bilgi vermek suretiyle ilgi oluşturur.
- ii. Gündemin belirlenmesini sağlar ve bireyler gündemle ilgili konuşurlar.
- iii. Değişimin ortaya çıkması sürecini hızlandırır.
- iv. Değişim ve gelişmeler için uygun ortamı hazırlar

Yukarıda ifade edilen maddelerden de anlaşılacağı üzere, medya küreselleşmenin etkilerinin ortaya çıkması adına uygun ortamın hazırlanmasında aktif roller üstlenmektedir.

Günümüz dünyasında bilgiye ulaşmanın sahip olduğu önem giderek artmaktadır. Bilgiye ulaşmanın itici gücü kitle iletişim araçlarıdır. Öyle ki globalleşen dünyada bu araçların erişim alanını genişletme etkisi söz konusudur¹⁵³. Burada ifade edilen hususlar Suriye için de geçerlidir ve kitle iletişim araçları aracılığıyla ulaşılan bilgiler Suriye’de küreselleşmenin ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

Suriye’de küreselleşmeyi tetikleyen nedenler arasında medyanın sahip olduğu roller aşağıdaki dört başlık etrafında şekillenmektedir¹⁵⁴:

- i. Tüketim ve kitle kültürünün yayılması,
- ii. Hayat tarzlarının giderek tekdüzeleşmesi,
- iii. Küresel sorunlardan haberdar olunması ve
- iv. Ulusal kültür ve kimliklerin zayıflaması şeklinde sıralanmaktadır.

Değinilen maddelerden de anlaşılacağı üzere McLuhan’ın global köy teorisinin doğruluğu gözler önüne serilmiştir.

---

¹⁵² Hülya Doğan, Küreselleşme Sürecinde Kültürel Değişim ve Medya İlişkisi: Ankara’da Corn Flakes Tüketimi Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s: 34-35.

¹⁵³ Mutlu, s: 217.

¹⁵⁴ Mahiroğulları, s: 1280.

“Küreselleşme süreci, siyasal ve ekonomik alanlarda olduğu gibi medya düzeni üzerinde de çok önemli değişim ve dönüşümlere neden olmaktadır. Küreselleşme süreci ile birlikte bilgi ve görüntü mekanları yeniden yapılanmakta, yeni bir iletişim coğrafyası ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte küresel ağlar ve uluslararası bilgi akışı modeli oluşmakta, sahip olduğumuz mekan ve zaman duygularımız yeniden şekillenmektedir. Teknolojik gelişmeler yeni küresel medya sanayisini doğurmuş, görsel/işitsel üretim belirli bir mekana hapsedilmekten çıkmış, adeta yurtsuzlaşmıştır. Yeni küresel medya araçlarının pazar alanı artık bütün dünyadır. Yerel kültürler için üretim yapma devri kapanmış, New York’tan Kahire’ye, Londra’dan Ankara’ya, Brüksel’den Yeni Delhi’ye kadar bütün kültürler hedef kitle kapsamına alınmıştır”¹⁵⁵.

Sonuçta küreselleşmenin Suriye’de ortaya çıkmasını tetikleyen unsurlar arasında yer alan medya, özellikle bilgi verme ve gündem oluşturma niteliği sebebiyle süreç içerisinde aktif olarak rol üstlenmiştir. Medyanın küreselleşmenin etkilerini ortaya çıkarmada sahip olduğu roller sadece Suriye’de değil tüm dünyada yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır denilebilir.

3.2.1.4. İleri Teknoloji ve Sosyal Medya (Kitle Etkileşim Araçları)

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojide büyük ölçekli gelişmeler yaşanmaya başlamış ve günümüze gelene dek bu gelişim süreklilik kazanmıştır. İleri teknolojinin Suriye’de küreselleşmeyi tetiklemede en önemli etki, ülkenin ticari faaliyetlerini artırması ve bu sayede yaşanan etkileşimlerle birlikte küreselleşmenin ortaya çıkmasına katkıda bulunmasıdır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte günümüzde kesintiye uğramadan, bir ülkeden diğer bir ülkeye faaliyetler kolayca yürütülmekte ve zaman dilimleri önemini yitirmektedir¹⁵⁶.

Gelişen teknoloji ile ortaya çıkan sonuçlardan bazıları bireyleri olumsuz etkiliyor olsa da teknolojinin insan hayatını kolaylaştıran birçok niteliğinden söz edilebilir. Diğer bir ifade ile ne kadar faydası söz konusu olursa olsun teknolojiye

---

¹⁵⁵ Abdullah Özkan, Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri, Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, Rapor No: 15, 2006, s: 16.

¹⁵⁶ Aktel, s: 198.

koruyla yaklaşan bir kesim bulunmaktadır¹⁵⁷. Televizyon, internet gibi teknoloji ürünlerini insanların kolayca elde edebilmeleri, bu teknoloji araçlarının küreselleşmeye etkilerinin düzeyini artırdığı söylenebilir.

Esasında sosyal medya, küreselleşmeye paralel gelişim gösteren bir medya türü olarak ifade edilebilir. Sosyal medya yüksek düzeyde paylaşım yapılan, kullanıcıya özgü bir medya türü olarak ifade edilebilir ve sosyal medyada yer alan kişilerin paylaşımları öznedir¹⁵⁸. Günümüzün en güçlü silahlarından birisi olan sosyal medya, her geçen gün sahip olduğu gücün düzeyini artırmaktadır. Nitekim Suriye’de küreselleşmenin etkileri ile karşılaşılmasında sosyal medyanın direkt etkilerinden söz edilebilir. Ayrıca çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan Arap Baharının Suriye’de ve tüm Arap ülkelerinde ortaya çıkması ve yaygınlaşmasında da sosyal medya en önemli araç olmuştur.

Sosyal medyanın küreselleşmeyi tetikleyen unsurlar arasında en başlarda yer alıyor olmasının temel nedeni sosyal medyaya erişimin kolay olması ve erişim noktasında ortada bir sınırın olmamasıdır¹⁵⁹. Dünya üzerinde yaşanan gelişmeler, dile getirilen fikirler, sosyal medya aracılığıyla çok kolay bir şekilde Suriye vatandaşları tarafından öğrenilmekte, dolayısıyla bu gelişmelerden olumlu ya da olumsuz etkilenilmesi söz konusu olmaktadır. Suriyeli bireylerin sahip oldukları imkanlar göz önüne alındığında diğer toplumlarda ortaya var olan hususlara dair isteklerin ortaya çıkması, yani küreselleşmenin etkilerinin ortaya çıkmasının son derece normal bir sonuç olduğu değerlendirilebilir.

Literatür incelendiğinde teknolojiye yaşanan gelişmeler ve küreselleşme ilişkisinin dile getirildiği birçok çalışmadan söz edilmesi mümkündür. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler etkileşimi Suriye açısından incelenecek olduğunda ise Suriye gibi az gelişmiş ülkelerde teknolojik gelişmelerin geriden takip edilmesinin küreselleşmeyi

---

¹⁵⁷ Mutlu, s: 109.

¹⁵⁸ Beril Akıncı Vural, Mikail Bat, Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma, Yaşar Üniversitesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 5, 2010, s: 3350.

¹⁵⁹ Ceren Yegen, Demokratik ve Yeni Bir Kamusal Alan Olarak Sosyal Medya, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 2013, s: 122.

tetikleme konusunda gelişmiş ülkelere oranla daha geç ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır¹⁶⁰.

Sonuçta ileri teknoloji ve sosyal medya, küreselleşmeyi tetikleyen unsurlar arasında en büyük güce sahip olan unsur olarak görünmektedir. Nitekim bu sonuç Suriye için de geçerlidir ve ülkenin yaşamakta olduğu süreçler ve ortaya çıkış biçimleri, sosyal medya ve ileri teknolojinin küreselleşmeyi tetiklemedeki etkinliğini destekleyecek cinstendir.

3.2.2. Küreselleşmenin Suriye Üzerindeki Etkileri

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı etkilerin sağlıklı bir şekilde anlaşılması adına söz konusu etkiler sınıflandırılarak değerlendirme yapılması daha doğru olacaktır. Buna göre küreselleşmenin Suriye üzerindeki etkilerinin değerlendirileceği çalışmanın bu bölümünde sosyal, siyasal ve ekonomik etkileri şeklinde bir sınıflandırma yapılarak inceleme yapılacaktır. Her bir etki türünün farklı bir başlık altında ele alınacağı bu bölüm sonunda küreselleşme ile birlikte Suriye'nin maruz kaldığı etkilerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

3.2.2.1. Sosyal Etkileri

Küreselleşmenin Suriye'deki sosyal etkilerinin başında batı toplumlarına benzer yaşam biçimlerinin benimsenmesi gelmektedir. Öyle ki küreselleşmenin etkisini hissettirmesi ile birlikte tüketim alışkanlıkları başta olmak üzere gündelik hayatta batı toplumlarına benzerlikler ortaya çıkmaya başlamıştır¹⁶¹. Bu etkiye paralel olarak Suriye'de milli kültür anlayışının zayıflamaya başlaması söz konusu olmuştur. O halde küreselleşmenin milli kültürlerin zayıflamasını beraberinde getiren etkilerinin Suriye için de geçerli olduğu değerlendirilmesi yapılabilecektir.

---

¹⁶⁰ Şermin Tekinalp, İletişim Araştırmalarında İdeoloji ve Küreselleşme: Eleştirel Bir Bakış, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı: 1, 2002, s: 16.

¹⁶¹ Mahiroğulları, s: 1279.

Özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak ortaya çıkan küreselleşmenin sosyal etkileri, bireyleri pasiflikten uzaklaştırmıştır. Kitle iletişim araçları ile gelişmeleri yakından takip edebilen bireylerin gösterdikleri katılım düzeyleri yükselmiştir. Burada ifade edilen etki insanların kurmakta oldukları iletişimin arasındaki engelleri kaldırmaktadır ve bireylerin sosyalleşmelerine olumlu etki yapmaktadır¹⁶².

Küreselleşmenin sonuçlarına dair yapılan araştırmaların çoğunluğunda, ekonomik ve siyasal sonuçlar üzerinde durulmaktadır. Oysa küreselleşmenin insanların yaşam tarzlarını yeniden düzenleyecek düzeyde etkilere sahip sonuçlarından da söz edilmektedir. Buna göre küreselleşme din, etnik köken gibi konularda bireylerin faaliyetlerini farklılaştırdığı gibi sahip olunan değerlerin yanında farklı değerleri benimsemeye de yöneltebilir¹⁶³. Suriye’de özellikle din ve mezhep konularında dayalı çatışmaların varlığı dolaylı olarak da olsa küreselleşmenin sosyal etkileri ile etkileşim içerisinde dir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı itibariyle küreselleşmenin insani gelişmişlik düzeyini artırmaya yönelik etkilerinden söz edilmektedir. Bu noktada özellikle Birleşmiş Milletlerin bazı kurumlarının konferanslar düzenlediği belirtilmektedir. Söz konusu konferanslarda yer alan konular¹⁶⁴;

- i. Kentleşme,
- ii. Çevre ve kalkınma,
- iii. Sosyal gelişim ve
- iv. Kadınlara yönelik haklar şeklinde sıralanmaktadır.

Yukarıda ifade edilen hususların her birinin Suriye için direkt olarak küreselleşmenin sosyal etkileri kapsamında yer aldığı söylenmesi mümkün olmasa da çevre ve kalkınma ile kentleşmenin bu kapsamda yer aldığı değerlendirilmesi rahatlıkla yapılabilir. Bu durumun tersi olarak küreselleşme neticesinde kadınlara

---

¹⁶² Abdullah Özkan, s: 26.

¹⁶³ Türkan Erdoğan, Küreselleşmenin Ekonomik, Politik ve Toplumsal Yansımaları, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2-3, 2004, s: 37.

¹⁶⁴ Nihat Bulut, Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu? , Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 52, Sayı: 2, 2003, s: 191.

yönelik haklar konusunda Suriye’de atılmış olan adımlardan söz edilmesi mümkün olmayacaktır.

Suriye’nin küreselleşme ile birlikte dünya genelinde ortaya çıkan sonuçlara uyum sağlamakta zorlandığı söylenebilir. Nitekim global ekonomik yapılara ve evrensel değerlere uyum sağlayamayan toplumların küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan değişimlere ayak uydurmasının gerekliliği söz konusudur. Başka bir deyişle küreselleşme sonucunda ortaya çıkan sosyal etkilere uyum sağlanması istenirse dahi süreç toplumlara buna itmektedir¹⁶⁵. Çalışmaya konu olan ülke Suriye için küreselleşmenin sosyal etkilerine yüksek oranda uyum sağlandığı değerlendirilmesinin yapılması pek mümkün değildir.

Küreselleşmenin Suriye üzerindeki sosyal etkilerine dair genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda, öncelikle etki düzeyinin diğer toplumlara oranla daha düşük bir şekilde ortaya çıktığı sonucuna ulaşılabilecektir. Bunun yanında ülkenin içinde bulunduğu sosyal yapının karmaşık olması nedeniyle küreselleşmenin sonuçlarının direkt etkilerinden söz edilemeyecektir. Son olarak teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin Suriye’de ortaya çıkardığı sosyal etkiler arasında Arap Baharının farklı değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü Suriye’de küreselleşmenin en önemli sonucu olarak görülen Arap Baharı, ülkedeki tüm dengeleri alt üst ederek ülkeyi iç savaşın içerisine sokmuştur¹⁶⁶. Arap Baharı ve Suriye’nin içinde bulunduğu iç savaşa dair ayrıntılı inceleme çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yapılacaktır. Ancak küreselleşmenin etkileri hangi açıdan ele alınırsa alınsın Arap Baharı ve sonrasındaki iç savaş Suriye için en önemli olay olarak görünmektedir.

3.2.2.2. Siyasal Etkileri

Soğuk Savaşın sona ermesi ve küreselleşmenin etkisini artırmasıyla birlikte Sovyetler Birliğine yakınlığı ile bilinen Suriye, başka ülkelerle işbirlikleri yapma girişimleri içerisine girmiştir. Dolayısıyla küreselleşmenin Suriye’ye siyasal etkileri arasında ortaklık ve işbirliği yapılan ülkelerin gözden geçirilmesinin geldiği

---

¹⁶⁵ Köse, s: 12.

¹⁶⁶ Arı, s: 157.

söylenebilir. Başka bir ifade ile küreselleşme ile birlikte değişen güç dengeleri, Suriye'nin politikalarını da etkilemiştir. Burada ifade edilen politikalara somut örnekler verilecek olursa¹⁶⁷;

- i. Avrupa Birliğine üye olan ülkeler ile etkileşimlerde artışlar gözlemlenmesi,
- ii. İran ve Körfez ülkeleri ile ilişkilerde iyiye gidişin olması,
- iii. Komşularla olan ilişkilerin düzeltilmesi ve
- iv. Küresel düzeyde etkili olan ve kredi sağlayan kurumlar anlaşmaların yapılmaya başlanması gibi gelişmeler örnek verilebilir.

Küreselleşmenin siyasal etkilerinin başında ulus devlet anlayışının geçerliliğini yitirmeye başlaması gelmektedir ve buna paralel olarak birey-devlet ilişkilerinin yeniden tanımlanması gerekliliği doğmuştur. “Devletin küçültülmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerinden yönetim ilkesinin hayata geçirilmesi, devletin temel kamusal hizmetleri yerine getirmekle sorumlu tutulması, insan hakları ve temel özgürlüklerin dikkate alınması, bireylerin devletten özerk ve sivil alanlarının mümkün olduğunca geniş tutulması, temsili demokratik sistemin yetersizliği, sistemin şeffaflaşması, kamu yönetiminin topluma hizmet aracı olduğu düşüncesinin öne çıkarılması ve katılımcı demokrasi gibi değer ve kavramlar küreselleşme süreci tarafından popülerize edilmiştir”¹⁶⁸. Küreselleşmenin siyasal etkilerinin özetlendiği gelişmelerin Suriye açısından değerlendirilmesi ile birlikte insan hakları başta olmak üzere birçok hususta bahsedilen etkilerin Suriye’de ortaya çıkmadığı görülecektir. O halde Suriye'nin küreselleşmenin sonuçlarına uyum sağlamakta zorlandığının tekrarlanması fayda olacaktır.

Karmaşık süreçlerin bir araya getirdiği küreselleşme, birbirinden farklı nitelikler taşıyan sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle de bir ülke için küreselleşmenin sonuçları/etkileri açıklanırken elde edilen veriler, birçok ülke için geçerli olan küreselleşmenin sonuçları ile paralellik göstermeyebilir. Nitekim bu durumun Suriye için de geçerli olduğu çalışma içerisinde ifade edilmişti. Ortaya çıkan bu durum

---

¹⁶⁷ Türel, Yılmaz, s: 423.

¹⁶⁸ Aktel, s:199.

küreselleşmeye yönelik nesnel yaklaşımları azaltmakta, küreselleşmeye yönelik olumlu ve olumsuz yaklaşımların varlığını meydana getirmektedir¹⁶⁹.

Küreselleşmenin siyasi sonuçlarından bir diğeri ise ulusal sınırların daha gözenekli hale gelmesi olmuştur. Bunun yanında sınır aşırı hareketlerin devletler tarafından kontrol edilmesi oldukça güç olmuştur. Ayrıca insanı dünyaya karşı temsil etmesi beklenen devlet, küreselleşme ile birlikte karmaşık bir hal alan dünya sistemini insanlara temsil eder olmaya başlamıştır¹⁷⁰. Bu durum çalışmada incelenen Suriye için de geçerli olup Suriye devletinin vatandaşını dünyaya karşı temsil ettiğini söylemek mümkün değildir.

İçinde bulunulan dönemde hızlı bir şekilde etkileri hissedilen küreselleşmenin siyasi etkileri arasında devletler arasındaki siyasi etkileşimleri değiştirmesi de yer almaktadır. Öyle ki önceleri devletler arasındaki temaslar dış politika, diplomasi ve askeri müdahale araçları ile çözülmekte iken gelinen noktada küreselleşmenin etkileri ile birlikte bu durum değişmiştir. Küreselleşme ile birlikte sınırların ortadan kalkması ve ülkeler arasındaki bilgi akışının çok daha kolay bir şekilde sağlanıyor oluşu, ülkelerin sadece siyasi değil tüm etkileşimlerini direkt olarak etkilemiştir. Dolayısıyla ortaya çıkan bu sonuç küreselleşmenin siyasi etkileri arasında değerlendirilebilir¹⁷¹. Bu husus Suriye açısından ele alındığında ise, özellikle Sovyetler Birliğinin yıkılması sonrası dönemde Suriye'nin burada ifade edilen süreçleri sıkça yaşadığının söylenmesi mümkün olacaktır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda Suriye'ye küreselleşmenin siyasi etkilerinin Soğuk Savaş sonrası dönem ve Beşer Esad'ın iktidara geldiği dönemde yüksek düzeyde hissedildiği söylenebilir. Onun dışında ülkenin sahip olduğu koşullara paralel olarak küreselleşmenin siyasi etkileri ile diğer ülkelere oranla –gelişmiş ülkeler- daha geç yüzleştiği söylenebilir. Suriye ve küreselleşmenin siyasi etkileri arasında komşu ülkelerde yaşanan gelişmelerin de çok önemli rolleri bulunmaktadır. Ülkenin komşularında karmaşanın var olmasının Suriye'ye de olumsuz yansımaları söz konusu

---

¹⁶⁹ Erdoğan, s: 26.

¹⁷⁰ Köse, s: 10.

¹⁷¹ Necdet Ar, Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s: 46.

olmuştur. Irak savaşı bunun en önemli göstergesi olarak gösterilebilir. Geline nokta da ise bu durum Suriye'nin komşuları için geçerlidir denilebilir. Öyle ki Suriye'de hakim olan iç savaş sonrasında sayıları milyonlara ulaşan Suriye vatandaşı, komşu ülkelere sığınmışlardır. Bunun yanında Suriye'deki karmaşa komşu ülkelerin ekonomik ve siyasi faaliyetlerini de etkilemektedir. Son olarak küreselleşmenin Suriye'ye siyasi etkileri arasında ABD'nin Suriye'yi şer ekseninde kabul etmesi önemli bir gelişmedir. Bu gelişme sonrasında Suriye'nin dış dünyaya açılma çabalarının anlamını yitirmesi ve sekteye uğraması sonucu ortaya çıkmıştır¹⁷². Sonuçta Suriye, küreselleşmenin siyasi etkilerinden olumsuz anlamda etkilenmiştir.

3.2.2.3. Ekonomik Etkileri

Küreselleşmenin ekonomik etkileri açıklanırken ilk olarak ekonomik anlamda küreselleşmenin¹⁷³;

- i. Ticaretin küreselleşmesi,
- ii. Yatırımların küreselleşmesi ve
- iii. Finansal küreselleşme şeklinde sınıflandırılabilmesi ifade edilmelidir.

Ekonomik anlamda küreselleşme, sadece Suriye için değil Ortadoğu'daki birçok ülke için iş ortaklarını gözden geçirme ile sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda Avrupa Birliği ülkeleri Ortadoğu ülkelerinin en önemli ortakları haline almışlardır¹⁷⁴. Dolayısıyla Suriye'nin de dış dünyaya açılma politikası ekonomik açıdan da kendisini göstermiştir denilebilir.

Suriye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile olan ticari ve ekonomik ortaklıklarının amacı, ekonomide sürekli iyileşmeyi sağlama amacına dayanmaktadır. Bu amaca paralel olarak Suriye'nin Ortadoğu'da yer alan ülkelerle ticari ve ekonomik işbirliği girişimlerinden söz edilebilir. Söz konusu girişimlerin sonucu olarak Ortadoğu'da yer

---

¹⁷² Birol Akgün, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler, Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayını, Haziran 2012, s: 3.

¹⁷³ Adıgüzel, s: 5.

¹⁷⁴ Muhammed Hüseyin Mercan, Beşer Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim, Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 2010, s:109.

alan ülkeler ile Serbest Ticaret anlaşmaları imzalanmıştır¹⁷⁵. Küreselleşme ile birlikte ülkeler arası sınırların kalkması hususu Suriye için de geçerli olmuştur şeklinde değerlendirme yapılması yanlış olmayacaktır.

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde küreselleşmenin etkilerini artırması ile birlikte dünyanın hemen hemen her ülkesinde faaliyet gösteren markaların varlığına ve bu markaların gücüne değinilmiştir. Küreselleşmenin Suriye'ye ekonomik etkileri kapsamında küresel markaların ülkede faaliyet göstermesine değinilmesi gerekmektedir. Örneğin Suriye'de faaliyet göstermeyen McDonald's firması, küreselleşme ile birlikte Suriye'de de faaliyet göstermeye başlamış olan küresel ölçekli firmalar arasında gösterilebilir¹⁷⁶.

Küreselleşmenin ekonomik etkileri aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

“Ekonominin küreselleşmesi, sermaye hareketlerinin neredeyse bütünüyle kuralılaşdırılması, parasal alışverişlerin, reel ekonomi alışverişleri üstündeki aşırı egemenliği, yeni bilişim ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, işletmelerin köklü biçimde yeniden tasarlanması, ulusal ekonomilerin sınırlarını akıcı, nesnel olarak tanımlanamaz ve bu nedenle denetlenemez durumlara dönüştürmüştür. Bu süreçlerin etkisiyle devletin; her türlü kaynağın, ürünler, hammaddeler, kişiler, teknik bilgiler, sermayeler vb. giriş ve çıkışındaki akışları değerlendirme ve düzenleme egemenliği, çeşitli alanlarda kesin azalmaya uğramıştır”¹⁷⁷.

Verilen bilgilerden yola çıkılmak suretiyle küreselleşmenin ekonomik etkilerinin uluslararası düzeyde ticari faaliyetlerin ve yatırımların yaygınlaşması sonucu etrafında şekillendiği söylenebilir. Dolayısıyla ekonomik anlamda küreselleşme ile birlikte sermaye hareketlerinin serbestleştiği ve dış ticaret kapasitesinin/hacminin genişlediği bir piyasa ortaya çıkmıştır. Buna paralel olarak da çokuluslu ve küresel işletmeler/markalar ortaya çıkmışlar ve faaliyet alanlarındaki sınırları kaldırarak dünya çapında faaliyet gösterir olmuşlardır. Küreselleşmenin ekonomik etkileri arasında yabancı yatırımların artışına değinmek gerekmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan

---

¹⁷⁵ Yılmaz ve Şahin, s: 308.

¹⁷⁶ Kılıçaslan, s: 148.

¹⁷⁷ Adıgüzel, s: 3.

ülkelerde bu yatırımların artması yirminci yüzyılın sonlarında sıklaşmıştır¹⁷⁸. Suriye'nin de bu sınıfta ülkeler arasında yer aldığı bilinmektedir ve ülkeye giren yabancı yatırımlar küreselleşme ile birlikte artmış olsa da günümüzde hakim olan iç savaş nedeniyle aynı durumdan bahsedilmesi mümkün değildir.

Küreselleşme ile birlikte pazarlar arasındaki sınırların kalkması ve küresel pazar kavramının ortaya çıkması, söz konusu pazarlardan daha fazla pay alma girişimlerini – kar oranlarını artırma- beraberinde getirmiştir¹⁷⁹. Bu durum Suriye için de geçerli olmuş, Suriye'de küresel markaların varlıkları günden güne artmış, diğer bir ifade ile küreselleşme ile Suriye kar oranlarını yükseltmek isteyen işletmelerin faaliyetlerine sahne olmuştur.

Ekonomik etkiler bakımından küreselleşmenin ekonomisi güçlü olan ülkeleri daha güçlü hale getirdiği, ekonomisi zayıf ülkeler için ise aynı etkiye sahip olmadığı söylenebilir. Ancak bölüm içerisinde verilen bilgilerden yola çıkılarak yatırımlar, ticari faaliyetler ile birlikte Suriye gibi ülkelerin ekonomik açıdan bir hareketlilik içerisine girdiği gerçeği de unutulmamalıdır. Ortaya çıkan sonuçlar ne olursa olsun küreselleşme ile birlikte sonuçların tüm dünyada hissedilmesi de söz konusudur ve küresel mali kriz bunun en güzel örneğidir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, küreselleşmenin Suriye'ye ekonomik etkilerinin ekonomik ortaklıkların yeniden gözden geçirilmesini beraberinde getirdiği söylenebilir. Suriye'nin ekonomik açıdan istikrarlı bir ülke olmaması nedeniyle küreselleşmenin Suriye ekonomisinde iniş-çıkışları sıklaştırdığı değerlendirilebilir. Küreselleşmenin Suriye'ye ekonomik etkileri doğrudan ya da dolaylı olarak ortaya çıkmıştır. Sonuçta kırılgan bir ekonomiye sahip olan Suriye, küreselleşme ile birlikte ekonomik hareketlilikler yaşamış olsa da gelinen noktada ülkenin ekonomisinin yine küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkaran Arap Baharı nedeniyle dip seviyede olduğu bilinmektedir.

---

¹⁷⁸ Aktel, s: 198.

¹⁷⁹ Erdoğan, s: 32.

3.2.3.Arap Baharı ve Suriye'ye Etkisi

Çalışmanın önceki bölümlerinde Suriye ile ilgili bilgiler verilirken Arap Baharı'na değinilmişti. Bu bölümde ise Arap Baharı ve Suriye'ye olan etkileri kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır. Buna göre önce Arap Baharı açıklanacak, ardından Suriye özelinde bilgi verilecektir.

Arap Baharı, 17 Aralık 2010'da Tunus'ta ortaya çıkmış ve kısa sürede Arap dünyasında yayılmış, özgürlükçü düşüncelerin dile getirildiği, rejimlerin devrilmesi gibi sonuçları ortaya çıkarabilecek düzeyde etkilere sahip hareketi ifade etmekte olup ortaya çıkardığı sonuçlarla Ortadoğu'daki düzeni direkt olarak etkileyen bir harekettir. Arap Baharının başlangıcı Tunuslu bir gencin kendisini yakmasıyla olmuş ve kitlesel protestolara dönüşmüştür.¹⁸⁰

Kuzey Afrika'da ortaya çıkan Arap Baharı kısa sürede tüm Arap dünyasını etkisi altına almıştır. Arap Baharı, Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerindeki halkın yönetimlerden reform isteklerine yönelik ayaklanmaları ifade eder. Bu ayaklanmalar sonrasında bazı ülkelerde rejim devrilmiş, bazı ülkelerde göstericilerin taleplerinin bir kısmı yerine getirilmiş, çalışmada incelenen Suriye için ise iç savaş sonucunu getirmiş bir hareket olarak görünmektedir¹⁸¹.

Teknolojik faktörler, Arap Baharının ortaya çıkması ve kısa sürede yayılmasında en önemli araç olmuşlardır. Özellikle sosyal medyanın etkin bir şekilde kullanılmış olması, Arap Baharının kitlesel gösteriler halini almasında başrolü oynamıştır¹⁸². Sosyal medya ile dünyadaki gelişmelerden haberdar olunması nedeniyle Arap Baharını ortaya çıkaran faktörler arasında yer alan sosyal medya, aynı zamanda Arap Baharının yayılması sürecinde de sosyal medyadan örgütlenmenin gerçekleşmesi sebebiyle oldukça önemli rollere sahip olmuştur.

Küreselleşme ile birlikte Arap toplumlarının dünyadaki gelişmelerden haberdar olması, kendilerinin de aynı haklara sahip olma istekleri ve bunun sonrasında

---

¹⁸⁰ Veysel Ayhan, Arap Baharı: İsyandar, Devrimler ve Değişim, MKM Yayınları, Bursa, 2012, s: 19.

¹⁸¹ İlhan Sağsen, Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 31-32, 2011, s: 59.

¹⁸² Selcen Kök, Mehmet Tekerek, Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı Deneyimi, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 1-2 Ekim 2012, s: 62.

lkelerindeki rejime karşı başkaldırmaları olarak özetlenebilecek olan Arap Baharı, kısa sürede yayılmıştır. Arap Baharının ortaya çıkması ve yaygınlaşmasında teknolojik faktörlerin bir numaralı unsurlar oldukları söylenebilir. Bu faktörler aracılığıyla baskıcı bir yönetim altında olan Arap toplumları gösteriler düzenlemiş ve Arap Baharı ortaya çıkmıştır.

Arap Baharının ortaya çıktıktan kısa süre sonra Tunus, Mısır ve Libya'da rejimlerin devrilmesi, diğer ülkeler için de aynı beklentiyi ortaya çıkarmıştır. Nitekim Suriye'de protestolar, 2011 yılının Mart ayında bařlamıřtır¹⁸³. Arap Baharının ilk kıvılcımın yakılmasından üç ay sonra Suriye'de aynı şekilde gösterilerin başlaması, yaygınlaşma hızının bir göstergesi olarak görülebilir.

Arap Baharının Suriye'ye etkisi kapsamında ilk olarak değinilmesi gereken husus şüphesiz ülkenin iç savaşa sürüklenmiş olmasıdır. Arap baharının ortaya çıktığı diğer ülkelerdeki gibi rejimin devrilmesi amacıyla başlayan gösteriler yerini savaş ortamına bırakmıştır ve gelinen noktada Suriye'deki savaş altıncı yılına girmiş bulunmaktadır. O halde Arap Baharı ile birlikte dile getirilen reformların Suriye'de sonuç vermediği sonucu ortaya ıkacaktır¹⁸⁴. Nitekim mevcut rejim Suriye'de kısmi hakimiyetini sürdürmektedir.

Suriye'nin Arap Baharı sonrasında karşılaştığı etkiler arasında iç savaş bir tarafta, diğer konular başka bir tarafta değerlendirilmelidir. Öyle ki iç savaşın Suriye'ye etkilerinin tek tek açıklanması bu çalışmanın kapsamını aşacaktır. Savaş ile birlikte ölen insanların sayısı yüzbinler ile ifade edilmekte olup milyonlarca Suriye vatandaşının ülkeyi terk ederek komşu ülkelere sığınmış olması, savaşın verdiği zararın açıklanmasına yardımcı olacaktır. Suriye'nin komşu ülkelerine sığınan sığınmacıların sayısının resmi rakamlara göre üç milyon civarında olduğu ifade edilmektedir¹⁸⁵.

Arap Baharının Suriye'ye ekonomik etkileri, ülke ekonomisinin dibe vurması sonucunu doğurmuştur. lke için en önemli gelir kaynağı olan turizm gelirleri yok olmuş, ayrıca savaş sebebiyle ülkeye yapılan yabancı yatırımlar da ülkeden

---

¹⁸³ Ayhan, s: 345.

¹⁸⁴ Sağsen, s: 61.

¹⁸⁵ Orhan, 2014, s: 7.

çıkılmışlardır. Buna paralel olarak ülke ekonomisi oldukça sıkıntılı bir süreç içerisine girmiştir ve ülkenin yaşadığı ekonomik sorunlar hala devam etmektedir. Nitekim ülkedeki fiziksel ve beşeri sermayenin üçte birinin yok olduğu ifade edilmektedir ve bu durum Suriye'deki işsizlik oranının yüzde 50'nin üzerine çıkmasını beraberinde getirmiştir¹⁸⁶. Suriye ekonomisini olumsuz etkileyen Arap Baharının ekonomik etkileri, Suriye ile sınırlı değildir. Öyle ki Suriye'nin komşuları da Suriye'de yaşanan kaostan dolayı ekonomik anlamda olumsuz etkiler ile karşı karşıya kalmışlardır. Suriye'ye komşu olan Lübnan'ın iç savaş sonrasında ülkeye gelen turist sayısının azalması ile birlikte turizm gelirlerinin düşmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Suriye-Türkiye ilişkileri Arap Baharı sonrasında askıya alınmıştır denilebilir. Türkiye sivillere güç kullanılması nedeniyle Suriye'ye karşı yaptırım uygulayacağını açıklamış, Türkiye topraklarından Suriye'ye askeri malzeme sevkiyatına izin vermemekte, Suriye hükümetinin Türkiye'deki mal varlıklarının dondurulması kararları alınmıştır¹⁸⁷. Görüldüğü üzere Arap Baharı ile birlikte Suriye'nin bazı ülkeler ile ilişkilerinin bozulması ve kopma noktasına gelmesi söz konusu olmuştur. Arap Baharının ortaya çıkardığı etkilerin Suriye'nin diğer ülkelerle olan ilişkilerini etkilemesinin kaçınılmaz bir sonuç olduğu değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Arap Baharı sonrasında oluşan koşullar ile birlikte Suriye'nin küresel güçlerin odağında kalmış bir ülke olarak nitelendirilmesi mümkündür¹⁸⁸. Suriye'deki savaşın tarafları olan rejim ve muhaliflere yönelik destek sağlayan ülkelerin varlığı ve bu ülkelerin stratejileri bu sonucun ortaya çıkmasında direkt olarak etkili olmuştur. Geline nokta Suriye'de rejimi destekleyen İran, Çin, Rusya'ya karşılık Amerika ve Türkiye'nin muhalifleri desteklediği bilinmektedir. Ülkedeki iç savaşa bu şekilde dışarıdan müdahale olmasının savaş durumunun devam etmesi sonucunu getirdiği söylenebilir. Oysa Suriye için kalıcı çözüm toplumsal barışın sağlanmasından geçmektedir ve çabaların bu yönde olması gerekmektedir. Aksi takdirde var olan savaşın uzun yıllar devam etmesi söz konusu olacaktır.

---

¹⁸⁶ Rüstem Yanar, Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'da Ekonomi, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 62, 2014, s: 48.

¹⁸⁷ Arı, s: 158.

¹⁸⁸ Ayhan, s: 407.

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda küreselleşmenin etkisi ile hızla yayılan özgürlük talepleri ve Arap Baharı süreci Suriye’de rejim değişikliğine sebep olmamış, ancak ülkeyi iç savaşa sürükleyerek yüzbinlerce kişinin ölümü, milyonlarca kişinin de vatanını terk etmesi sonucunu ortaya çıkardığı söylenebilir. Bunun yanında ülke ekonomik açıdan çok büyük bir düşüş içerisine girmiş, ülkede savaşa yapılan harcamalar nedeniyle istihdam oranları düşmüş ve rejimin otoritesini yitirmesi sebebi ile üretim faaliyetleri durma noktasına gelmiş, işsizlik oranı yüzde altmışların üzerine çıkmıştır. Sonuçta siyasi, ekonomik ve sosyal etkilerin hangisi göz önüne alınırsa alınsın, Arap Baharının Suriye için olumlu bir sonucundan söz edilmesi mümkün olmayacaktır.

4. SONUÇ

Küreselleşmenin Ortadoğu ve Suriye üzerindeki sosyo-ekonomik etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada elde edilen sonuçlar, dünyanın her yerinde çeşitli düzeylerde etkili olan küreselleşme sürecinin Ortadoğu bölgesini de etkilediğini –Batıya göre geç de olsa- ortaya koymuştur. Günümüzde popülerliği her geçen gün artan küreselleşme kavramının anlamının farklı boyutları kapsayacak şekilde etkilere sahip çok boyutlu bir kavram olduğu çalışmanın bir diğer sonucudur. Öyle ki küreselleşme sürecinin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik boyutlarının var olması bu sonucun göstergesidir.

Yirminci yüzyılda yapılan iki tane dünya savaşının sonrasında dünya farklı bir döneme girmiştir. Bunun nedeni devletlerin yüksek teknolojiye sahip olma amaçlarına paralel olarak teknolojik açıdan kaydedilen ilerlemedir. Teknolojik gelişmelerin süreklilik kazanması ile birlikte dünyadaki dengeler değişmiş ve yeni bir düzen ortaya çıkmıştır. Nitekim çalışmada elde edilen sonuçlar küreselleşmenin ortaya çıkardığı etkilerin de burada açıklanan teknolojik gelişmelerin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir ifade ile hızla gelişen teknoloji; ulaşım, enformasyon ve iletişim alanlarında çeşitli dönüşüm, değişim ve etkileşimlere sebep olmuş söz konusu gelişmeler de ülkelerin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapılarında çeşitli dönüşüm ve değişimleri meydana getirmiştir.

Dünya üzerinde yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini iyiden iyiye artıran küreselleşmenin Ortadoğu'yu etkilemesi de kaçınılmazdır. Her ne kadar bölgedeki ülkeler, batı ülkelerine göre teknolojiyi geriden takip ediyor olsa da tamamen soyutlandıklarını söylemek mümkün değildir. Ortadoğu'da küreselleşmenin etkilerinin daha geç görülmesi söz konusu olsa da teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının kullanımının artması ile birlikte söz konusu etkilerin Ortadoğu'da ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğu çalışmada elde edilen sonuçlar arasında yer almaktadır. Başka bir ifade ile bu çalışmada küreselleşmenin Ortadoğu'ya etkilerinin birçok çevre tarafından dile getirildiği üzere, Batılı ülkelerinin girişimleri ile değil teknolojik gelişmeler ile birlikte ortaya çıktığı ancak küreselleşme sürecinin yapısı gereği etkilerin gelişmiş ülkelere doğru seyir ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Küreselleşme bağlamında Ortadoğu bölümünde yapılan araştırmalar sonucunda Ortadoğu bölgesinin tarih boyunca önemli bir yere sahip olduğu, günümüzde sahip olduğu kaynaklar ve konumu itibarıyla yine önemini koruduğu bilgisine ulaşılmıştır. Yine küreselleşme ve Ortadoğu kapsamında yapılan araştırmalardan medyanın – özellikle sosyal medya- Ortadoğu'da küreselleşmeyi tetikleyen unsurların başında geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun en güncel örneğinin ise Arap Baharı olduğu, Arap Baharının yaygınlaşması ve kitlesel gösterilere dönüşmesinde sosyal medyanın en temel rolü üstlendiği de yine çalışmada elde edilen sonuçlar arasında yerini almıştır. Bu da küreselleşmenin etkileri kapsamında medyanın dolayısıyla teknolojinin sahip olduğu rollerin anlaşılması adına önemli bir göstergedir.

Suriye'de küreselleşmenin sosyo-ekonomik etkilerinin ele alındığı son bölümde Suriye'nin ekonomik açıdan petrol ve doğalgaza bağımlı olduğu, bunun yanında turizmin de Suriye için önemli bir gelir kaynağı olduğu anlaşılmıştır. Küreselleşme ile birlikte özellikle turizm gelirlerinin artması söz konusu olmuştur. Gelişen teknoloji ile birlikte insanların daha kolay seyahat edebilmeleri, dolaylı olarak Suriye'nin ekonomik yapısının çeşitlilik kazanması adına bir fırsat halini almıştır. Bu verilere rağmen Suriye'de küreselleşmenin özellikle Sovyetler Birliğinin yıkılması sonrasında derinden hissedilmeye başlandığı söylenebilir, çünkü bu gelişme sonrasında Suriye bütün politikalarını gözden geçirmek durumunda kalmış, ekonomik ve siyasi arayışlar içerisinde girmiştir. Dolayısıyla Suriye'de küreselleşme kapsamında Sovyetler

Birliğinin dağılmasının etkileri bakımından önemli bir yere sahip olduğu, çalışmada elde edilen bir diğer sonuçtur.

2000 yılında Suriye’de Beşer Esad’ın yönetime gelmesi ile birlikte dış dünyaya açılma politikası izlemiştir. Dış dünyaya açılma politikasında var olan siyasi etkileşimler küreselleşmenin siyasi sonuçları arasında değerlendirilmektedir, çünkü küreselleşme ile birlikte siyasi etkileşimler artmaktadır ve bu durum Suriye için de geçerlidir.

Suriye için küreselleşmenin etkileri kapsamında nasıl ki Sovyetler Birliğinin dağılması çok önemli bir yere sahiptir, aynı şekilde Arap Baharının ortaya çıkmasının da büyük öneme sahip olması sonucu söz konusudur. Kuzey Afrika’da başlayan ve Arap toplumlarına kısa sürede yayılan Arap Baharının en derin etkileri Suriye’ye olmuştur. Öyle ki Arap Baharı ile birlikte ortaya çıkan iç savaş halen devam etmektedir. Yüzbinlerce kişinin hayatını kaybetmesi, milyonlarca kişinin yurdunu terk etmesi Suriye’deki iç savaşın bilinen resmi rakamlarıdır. Ayrıca Suriye’de yaşanan iç savaşın kitle iletişim ve etkileşim araçları vasıtası ile tüm dünyanın gündeminde kalması, tarafların bölgeden akan haber ve bilgilere göre siyasi konumlarını belirlemeleri, ayrıca sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaç sahibi bölgeleri belirlemeleri o bölgelere kendi ülkelerinde yine teknoloji vasıtası ile topladıkları yardım malzemelerini ulaştırıyor olmalarını da küreselleşme sürecinin en önemli etkileri arasında sayabiliriz. Ulaşılan sonuçlar göstermektedir ki Arap Baharının Suriye’ye olan etkisi kendisini oldukça ağır hissettirmiştir. Siyasi açıdan ülkenin iç savaşa sürüklenmesi, sosyo-kültürel açıdan insanların yurtlarını terk etmeleri ve mezhep çatışmalarının artması, ekonomik açıdan işsizliğin yüzde altmışları aşması ve ülke ekonomisinin dibe vurması sonuçlarını doğuran Arap Baharı, Suriye’yi belirsizliğe sürüklemiş durumdadır.

Sonuçta küreselleşmenin etkileri ile yüzleşilmesi dünyadaki tüm ülkeler için kaçınılmazdır. Çünkü gelinen noktada teknolojik gelişmelerden soyutlanmak neredeyse imkansız hale gelmiştir. Bu çalışmada incelenen Ortadoğu ve Suriye örneğinde de görüldüğu üzere gelişmekte olan ülkelerde dahi küreselleşmenin etkilerinin ortaya çıkması er ya da geç gerçekleşmektedir. Bu nedenle ülkelerin yapması gereken, teknolojiye gelinen noktaya paralel olarak küreselleşmenin kaçınılmaz olduğunun

bilincinde olmak ve buna göre plan, program ve politikalarını yeniden gözden geçirmektir. Küresel sistemde varlıklarını etkili şekilde sürdürmek isteyen ülkeler küresel vizyona sahip politikalar inşa etmek ve önemli bir değişim süreci olan küreselleşme sürecini geleceklere için bir fırsata çevirmek durumundadırlar.

KAYNAKÇA

Abdullah Özkan, Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri, Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, Rapor No: 15, 2006.

Adnan Aslan, Küreselleşmenin Neresindeyiz? , İnsan Yayınları, İstanbul, 2012.

Abdelmahdi Alsoudi, Küreselleşmenin Ortadoğu Ülkelerine Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Etkisi, http://www.vizyon21yy.com/documan/Genel_Konular/Milli%20Guvenlik/Ortadoğu/Kursellesmenin_Orta_Dogu_Ulkelerine_Kulturel_Ekonomik_ve_Siyasi_Etkisi.pdf, Erişim Tarihi: 26.12.2014.

Adnan Mahiroğulları, Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 50, 2005, ss. 1275-1288.

Ali Acılar ve Diğerleri, Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2010.

Aslan Yavuz Şir, Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu Politikası Çerçevesinde Gazze Krizine Yaklaşımı, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Şubat 2009, ss. 29-38.

Ayşegül Elif Karagülle, Berk Çaycı, Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Yabancılaşma, The Turkish Journal of Design, Art and Communication (TOJDAC), Cilt: 4, Sayı: 1, 2014, ss. 1-9.

Bayram Sinkaya, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011, Cilt.1, Sayı.1, s.80.

Beril Akıncı Vural, Mikail Bat, Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma, Yaşar Üniversitesi Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 5, 2010, ss. 3348-3382.

Berna Süer, Suriye’de Değişim Çabaları: Bir Bağlam ve Süreç Analizi, Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2012.

Birol Akgün, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler, Stratejik Düşünce Enstitüsü Yayını, Haziran 2012.

Bülent Özkan, Ortadoğu Durum Raporu, İpekyolu Kalkınma Ajansı, Ocak 2011.

Ceren Yeğen, Demokratik ve Yeni Bir Kamusal Alan Olarak Sosyal Medya, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 2013, ss. 119-135.

Duygu Dersan Orhan, Ortadoğu’nun Krizi. Arap Baharı ve Demokrasinin Geleceği, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1-2, 2013.

Duygu Dumanlı Kürkcü, Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar, Türkçe Online Tasarım, Sanat ve İletişim Dergisi (TOJDAC), Cilt: 3, Sayı: 2, Nisan 2013, ss. 1-11.

Emel Güler Yılmaz, Yalçın Yılmaz, Değişen Ortadoğu’da Kültür ve Siyaset: Popüler Kültür Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme, Arap-Türk Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara, 2010.

Emre Erşen, “Rusya’nın Arap Baharı Politikası”, Ortadoğu Analiz, Vol. 61, Cilt.6, (Mart 2014) , s.78.

Erkan Avcı, Türkiye ile İran’ın Ortadoğu Üzerinde Nüfuz Mücadelesi ve İki Devletin İlişkileri Üzerine Bir Analiz, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Projesi, Kocaeli, 2012.

Erkun Arık, Avrupa Birliği’nin Ortadoğu Politikası ve Ortadoğu Politikasında Türkiye’nin Önemi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Erol Mutlu, Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005.

- Ertan Efeğil, Nezaha Musaoğlu, Demokratikleştirme Bağlamında Avrupa Birliğinin Ortadoğu Politikası, Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 2008, ss. 165-174.
- Fatih Gezgin, 2000 Sonrası Ortadoğu Ülkelerinde Bilgi Ekonomisi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.
- Fırat Bayar, Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Sayı: 32, 2008, ss. 25-34
- Gencay şaylan, Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2003.
- Gülgün Sibel Kılıçaslan, Küreselleşme Sürecinde Ortadoğu'da Medyanın Rolü, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- Gülten Kazgan, Tek Merkezli Dünya ve Yeni Ekonomik Düzen, Arka Plan Dergisi, Sayı: 7, Kasım 2003.
- H. Mustafa Paksoy ve diğerleri, Arap Baharının Sosyo-Ekonomik Etkileri: Türkiye-Suriye Karşılaştırması, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 1-2 Ekim 2012.
- H. Mustafa Paksoy, İç Savaştan Kaçarak Kilis'te Yaşamını Sürdüren Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik Sorunları Üzerine Bir Araştırma Raporu, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını, Yayın No: 10, 2013.
- Hakan Yalçınkaya, Coşkun Çılbant ve Neslihan Yalçınkaya, Küreselleşme İle Yeniden şekillenen Ulus Devlet Anlayışı, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 8, Kış 2012, ss. 1-26.

Halil Mutioğlu, Küreselleşme: Kültürel Boyutlu Evrenselcilik mi, Yerellik mi? , Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2012, ss. 605-613.

Halim ıtır, Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri, http://www.caginpolisi.com.tr/eski_sitemiz/17/28-29.htm, Erişim Tarihi: 15 Eylül 2014.

Harun ztrkler, Hayrettin Keskingöz, Ortadoğu Ekonomilerinin Genel zellikleri, Arap Baharı, Sorunlar ve Fırsatlar, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, Ekim 2012.

Harun ztrkler, Ortadoğu lkelerinin Ekonomik Yapılarının Temel zellikleri, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 6, Haziran 2009, ss. 65-71.

Hasan Hüseyin Taylan, mit Arklan, Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, Haziran 2008, ss. 85-97.

Hasan Tağraf, Küreselleşme Süreci ve okuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 2, 2002, ss. 33-47.

<http://und.org.tr/tr/272/suriye> , Erişim Tarihi: 28.12.2014.

Hülya Doğan, Küreselleşme Sürecinde Kültürel Değişim ve Medya İlişki: Ankara'da Corn Flakes Tüketimi rneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005.

İlhan Sağsen, Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 31-32, 2011, ss. 57-64.

İlyas Kemaloğlu, Rusya'nın Ortadoğu Politikası, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, Temmuz 2012.

- Kayhan Barzegar, İran, Ortadoğu ve Uluslararası Güvenlik, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 21, Eylül 2010, ss. 83-92.
- Kayhan Mutlu, Ramazan Taş ve Mahmut Akpınar, Ortadoğu Raporu, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2012.
- Kenan Ziya Taş, Suriye'nin Osmanlı Hakimiyetindeki İdari Yapısı, Tarih İncelemeler Dergisi, Cilt: 25, 2000.
- M. Hüseyin Mercan, Suriye: Rejim ve Dış Politika, Açılımkitap Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Mahmut Rasim Mutuk, Ortadoğu Petrolleri, <http://www.mta.gov.tr>, Erişim Tarihi: 8 Ekim 2014.
- Manfred Steger, Küreselleşme, Abdullah Ersoy (çev.), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
- Mehmet Aktel, Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2001, s. 195, ss. 193-202.
- Mehmet Güzel, Küreselleşme, İnternet ve Gençlik Kültürü, Küresel İletişim Dergisi, Sayı: 1, 2006, ss. 1-16
- Mehmet Şahin, Türkiye'nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim, Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 2010, ss. 9-22.
- Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken", Ortadoğu Etütleri, Cilt.1, Sayı.1, (Temmuz 2009), s.70.
- Mesut Elibüyük, Ortadoğu'nun Coğrafya Bakımından, Adı, Yeri, Önemi, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Elazığ, 2003.

Muhammed Hüseyin Mercan, Beşer Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim, Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, 2010, ss. 103-118.

Muhittin Adıgüzel, Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 35, 2013, ss. 1-20.

Murat Silinir, ABD Gücünün Geleceği, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Mustafa İlbaş, Ortadoğu'da Ekonomik Sorunlar Derinleşiyor, <http://www.ortadogugazetesi.net>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2014.

Mustafa Öztürk, Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi, Uluslararası Tarih Dergisi, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010.

Mustafa Öztürk, Ortadoğu: Kavram, Jeopolitik ve Sosyo-Ekonomik Durum, Fırat Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Elazığ, 2003, ss. 253-266.

Müjge Küçükkeleş, AB'nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışı, SETA Analiz, Ocak 2013, (24 Ağustos 2017), s.5.

Necdet Ar, Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Ücretlerin Gelişimi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

Necmi Emel Dilben, Küreselleşme Üzerine Notlar: Bireyselleşen Küre, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2007.

Nevzat Güldiken ve Mehmet Aslan, Küreselleşme ve Ulusallığın Diyalektik Etkileşimi, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, 2006, ss. 163-190.

Nihat Bulut, Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu? , Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 52, Sayı: 2, 2003, ss. 173-197.

Nuri Salık, “Modern Suriye’de Toplum ve Siyaset 1946-2000”, Mehmet Akif Okur, Nuri Salık (Ed.), Bağımsızlıktan Arap Baharı’na Suriye İç ve Dış Politika içinde (31-65), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s.31.

Oğuz Kuyumcu, Suriye Ülke Raporu, Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2011.

Osman Nuri Özalp, Arap Baharı Bağlamında Orta Asya’da Toplumsal Protesto Dinamikleri ve Potansiyeli, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 56, 2013, ss. 215-230.

Osman Nuri Özalp, Ortadoğu’nun Tanım ve Tasnif Sorunu, Yedikıta Dergisi, Temmuz 2013.

Osman Nuri Özalp, Uluslararası İlişkiler Bağlamında Ortadoğu’da Büyük Güç Politikalarını Açıklamaya Yönelik Bazı Kuramsal Yaklaşımlar, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 48, Mart 2013, ss. 43-59.

Oytun Orhan, Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, Rapor No: 189, Nisan 2014.

Ömer Köse, Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, Sayıştay Dergisi, Sayı: 49, Nisan-Haziran 2003.

Ömer Turan, Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Ortadoğu, Acar Matbaacılık, 2004.

Ömer Turan, Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu, Step Ajans, 2002.

Özcan Sezer, Özgür Önder, Küreselleşme Süreci ve Siyaset- Yönetim Ayırımında Bir Sorun Alanı: Bağımsız İdari Otoriteler, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, 2010.

- Özge Özkoç, Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 64, Sayı: 3, 2009, ss. 167-195.
- Özlem Yürekli, Ekonomik Krizler Açısından Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri ve Türkiye Örneği, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2004.
- Rıdvan Şentürk, McLuhan'ın Televizyon Teorisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 15, Bahar 2009, ss. 17-31.
- Rüstem Yanar, Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'da Ekonomi, Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 62, 2014, ss. 46-49.
- Sadık Acar, Ortadoğu'nun Dünya Ticareti Bakımından Önemi ve Körfez Bunalımı Sonrası Beklentiler, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 1, 1992, ss. 147-154.
- Salih Yeşil, Küreselleşme ve İşletmelerin Küreselleşme Süreçleri: Karşılaşılan Fırsatlar ve Tehditler, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, 2010, ss. 22-72.
- Selcen Kök, Mehmet Tekerek, Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı Deneyimi, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, 1-2 Ekim 2012.
- Serdar Sakin, Can Deveci, Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, ss. 281-293.
- Sinem Kaya, Avrupa Birliği'nin Genel Ortadoğu Politikası Bağlamında İsrail'in Gazze Operasyonuna Yaklaşımı, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, Şubat 2009, ss. 40-46.

Soner Mehmet Özdemir, Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları, Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, Nisan 2011, ss. 85-110.

Soner Mehmet Özdemir, Toplumsal Değişme ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, 2011, ss 85-110.

Suriye Ülke Raporu, Mart 2012, s: 34 , <http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ülke-raporlari/Suriye.pdf> , Erişim Tarihi: 29.12.2014.

Şadiye Deniz, Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 20, 2012, ss. 168-183.

Şermin Tekinalp, İletişim Araştırmalarında İdeoloji ve Küreselleşme: Eleştirel Bir Bakış, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı: 1, 2002, ss. 9-32.

Şuayip Turan, Küreselleşme Sürecinde Örgütsel Değişimi Etkileyen Bir Unsur Olarak Örgütsel Sinizm ve Karaman İli Kamu Kurumlarında Bir Çalışma, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2011.

Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi, Cilt: 1, MKM Yayınları, 5. Baskı, Bursa, 2012.

Türel Yılmaz, Mehmet Şahin, Ortadoğu Siyasetinde Suriye, Platin Yayıncılık, Ankara, 2004.

Türkan Erdoğan, Küreselleşmenin Ekonomik, Politik ve Toplumsal Yansımaları, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2-3, 2004, ss. 21-44.

Veysel Ayhan, Arap Baharı: İsyanlar, Devrimler ve Değişim, MKM Yayınları, Bursa, 2012.

www.tdk.gov.tr. Erişim Tarihi: 12 Eylül 2014.

Zafer Akbaş, ABD'nin Ortadoğu Politikalarının Sürdürülebilirliği ve Ortadoğu'da Güç Mücadelesi, History Studies Dergisi, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, ss. 1-18.

Zafer Akbaş, Çiğdem Mutlu, Uluslararası Politikada Irak ve Suriye'nin Sınıraşan Su Sorununa Yaklaşımı ve Türkiye: Beklentiler ve Gerçekler, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, 2012.

Zafer Akbaş, Ortadoğu'da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, İlkbahar 2012, ss. 51-73.

Zeki Kartal, Kavramsal ve Tarihsel Yönleri İle Küreselleşme, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, Aralık 2007, ss. 251-264.

Zişan şirin Ayrancı, Türkiye-Suriye İlişkileri, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006.

Zygmunt Bauman, Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, Abdullah Yılmaz (çev), Ayrıntı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2010.